

RAST

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

LETNIK XVI, OKTOBER 2005, št. 5 (101) ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

VSEBINA

str RAST št. 5 (101)

LITERATURA

Poezija

Vlaki	431	David BEDRAČ
Junij	434	Janez KOLENC
Jesenska	435	
Metamorfoze	436	Ladislav LESAR
Petelin	437	Marica ŠKORJANEC
Skrivanje		
Zavetje	438	

Proza

V mirni dolini	439	Stane PEČEK
Samo čevelj	443	Zdenko PEREC
V začaranem krogu	445	Ivanka MESTNIK

KULTURA

Slovenska kri za srbske brate – Slovenci so branili Srbijo	457	Marijan F. KRANJC
Oživitev mestnega jedra Črnomlja	462	Mateja PANJAN
Galerija postaja tudi prostor učenja	469	Helena ROŽMAN
Roman o rojstvu neke pomladi	472	Marijan DOVIČ
P. Oton (Karel Nikolaj) Škola	476	Felicijan PEVEC
Prvi zasadil trtje, odporno na trtno uš	478	Janez KURE
Alojz Borštnar – tržiški pesnik in pisatelj	481	Milan MARKELJ

NAŠ GOST

“Bila sem otrok narave in sonca”		
Pogovor s sopranistko Vilmo Bukovec	490	Ivan GREGORČIČ
Novomeški likovni dnevi	501	Anamarija STIBILJ ŠAJN

DRUŽBENA VPRAŠANJA

Podjetništvo kot način življenja in razmišljanja	506	Joža MIKLIČ
--	-----	-------------

ODMEVI IN ODZIVI

Preprosti, majhni koraki k učinkovitemu delu in boljšemu življenju	512	Joža MIKLIČ
Podobe življenja in mita	519	Borut KRIŽ
Tri “poletne” razstave	523	Alenka ČERNELIČ KROŠELJ
Zbornik kot izziv za novi simpozij	526	Mitja SIMIČ
Monografija o Mirnskem gradu	528	Davorin VUGA
Janez Trdina, pomemben del kulturne podobe		
Novega mesta	531	Rasto BOŽIČ
Lebdenje v praznem Janeza Kolenca?	536	Tomaž KONCILIJA
Ko spregovorijo Goršetovi kipi in Trobiševi verzi	538	Tomaž KONCILIJA
Morda se nič ne izgubi?	540	Rasto BOŽIČ
KRONIKA Junij – avgust 2005	542	Lidija MARKELJ

Nikolaj Mašukov: MISTERIJ ŽIVLJENJA, akril, svinčnik pl., 75 x 90 cm, 2005

Jožica Medle: ZEMJI V SLAVO, akril, kolaž pl., 65 x 80 cm, 2005

David Bedrač VLAKI

Vsem, ki so se raznežili pod vlak ...

VLAK 1

*Kajti ustvarjen si,
da imaš odprta krila in kljubuješ času,
kajti ustvarjen si,
da občuduješ delo rok,
ko sejejo na polju,
ko žanjejo,
ko pišejo.*

*Kajti ustvarjen si,
da se ugnezdiš na vlak in prepotuješ misli
vsakega bitja v tem vesolju.*

VLAK 2

*Ko pripelje vlak,
se zavedamo,
da smo sorodniki mleka,
da smo mehki in ranljivi.*

*Toda vlaki niso groba bitja,
tako jih dojemamo mi,
oni le nežno masirajo tračnice
in nas opominjajo,
da prestopimo skozi,
da se postavimo iz oči v oči,
da se obsijemo,
čeprav že vnaprej vemo,
kdo bo koga.*

VLAK 3

*Neke noči sem se zaljubil v vlake,
lahko bi rekli, da sem nor nanje!*

Moje občudovanje je blazno!

*Primerjam ga lahko le še čudenju otroka,
ko odkrije, da sta ga spočela samo dva človeka.*

Blazno ljubim vlake!

*Lahko bi jih gledal nepremično,
lahko bi vonjal njihove omamne parfume,
ki spominjajo na parfumerijo smrti.*

*Tako sem zaljubljen,
da ne morem ne jesti ne spati,
tako sem zaljubljen,
da jim na tračnicah pišem pesmi.*

VLAK 4

*Neodvisni smo od jutra,
neodvisni od vode, dreves
in trav.*

*Neodvisni od hribov,
ki ležijo en prek drugega,
neodvisni smo od avtov, traktorjev, koles,
od letov ptic,
od postavitve gnezd na drevesu.*

*Neodvisni smo od oči,
od ušes in drugih čutov.*

*In ko bomo gluhi, slepi, brez čutil,
vase zazrti,
se bodo vlaki zmehčali
in nas zadavili
kot nežne vezalke na baletnih čevljih.*

VLAK 5

*Jaz sem vsak dan v novi deželi,
moja dežela so vlaki,
prostrana širjava koles,
ki se odpira in zapira
kot školjka,
kot pahljača,
kot krila ptic.*

*Včasih, se zdi,
me odpre,
da se razblinim,
drugič zapre,
da postanem ubogljiva kroglica,
ki se kotali po tirih ...*

VLAK 6

*Utihnite!
Tudi ti, nebo!
Zvezde, zaprite svoje zvoke!
Deček, deklica, zdaj ni čas!
Zbogom, hrup!*

*Prisluškujem vlakom,
zato bom prislonil glavo k tirom.*

Čudovito ...

Srce mi ni še nikoli tako bilo!

*Bleščeča svetloba
v junij tišči,
ob lipi cvetoči
bezeg diši.*

*Se žarki razlivajo
v junij cvetoč,
trate razgrnjene
v tepih pojoč.*

*So ptiči omamljeni
kot sence lete,
svetlobo prebadajo,
krik mimogrede.*

*Nad njenim upanjem
mir srka me vase
in ura v zvoniku
odšteva mi čase.*

*Ta, ki v tišini
jo s svečo budim,
cvete mi v bližini
in jaz ji dišim.*

*In tam za obzorjem
oblaki se zbirajo,
morda ugibajo,
kje naj uničijo.*

*Mora pritiska,
telo se znoji,
misli pa molijo,
naj me zbudi*

*v mir za vse čase,
več bloden ne bom,
kot toča klestim
in tolčem njen dom.*

*Živel bi, živel,
kot junij dehtel,
in v svetu šop vrtnic
kot radost razpel.*

JESENSKA

Sopara izdihava vonj po nekaki zrelosti,
 trave dozorevajo v rasti in že rumene.
 Jabolka in hruške napenjajo svoje poslednje,
 od kod jim rdečilo ali rumenilo in gosto zeleno?
 Jaz pa iz sivine vsak dan v bolj sključena leta
 in slutim in grebem v sebi v votlost spoznanj.
 Spomladi, se spomnim, smo se kot trto obrezovali,
 se orali, sejali po sebi, zdaj bomo pospravili,
 kot gabri in bukve, ki so davno odvrgli letošnje semenje,
 pod njimi že nova življenja brste. Vse v slutnjah živi
 med gnijočem odpalem listju, ki tako čudno zveni.
 In temni oblaki in dež škropi po odpadajočem.
 Tišina zorenja in gnitja po tleh.
 Le včasih priblodi v zorenje
 neznani korak in se ustavi
 in motri rumene zdravilne rastline,
 ki se ponujajo v mejah, morda celo utrga,
 ker upa, da bo... Vse upa, čeprav skozi meglo.
 In jata ptičev na obronku gozdov
 v neznano zbeži, pod smreko storži, ki jih je veter razpihal
 v čudni strasti ploditve in celo jih razpel,
 kot bil bi ljubimec.
 In senca človeka, težka hoja,
 kot da nosi na hrbtu nebo in zemljo...
 Je kot rigolan vinograd
 in že zasajen za upe in čaka
 pozebo in točo in razne bolezni,
 če pa kaj ostane, pomaga obrati mu gosta megla,
 brez razgleda, da ne ve,
 kje pravzaprav je.

*Zastal je um in briga je zašla
Modrina nežnega neba odpira pot
In molk teme se mi zajeda v kri
Trpljenje pa je v večnosti zašlo*

*Kot ocean me morje ukroti
In kamenje me z muko dotrpi
In sreča pride kakor nežni val
In mrzla gora v nič se razživi*

*Ubijem veter in grem svojo pot
Tako počasi se moj dan jasni
In pravljica ki išče moj nemir
kot helijev komet se pogubi*

*Počakaj brat na večno pot neba
In vrni mit v trpljenje ujetega
Da vem kako je tvoja pot zašla
In radost upanja prekletega*

*Ubij me kamen z morjem me umij
In vzemi sanje zvezdnega neba
Spomladi smrt naj znova se rodi
Kot morska pena živih skal noči*

*Sejal je dež luščine naših sanj
Nebo spreminja barvo do pekla
Cvetlica nežnosti se spremeni
In smrt me išče z njenimi očmi*

*Viharni piš razsaja v kriku zla
Poletje nosi dan ki v nič kopni
In večno znamenje
Ko molk temni*

*Ne vem skrivnosti za nobeno pot
In žalost ni nagon in ne spomin
Je le odmev neznanih globočin*

*Razdrl si domotožje nad oblaki
Nič ni kar je in večnost se odmika
Puščava samostana spet gori
In pater Janez teče častni krog
po samostanski trati pleterski*

Ladislav Lesar

*Nič ni tako izmišljeno kot smrt
Ko si odšel sem čakal nov večer
In zvezdo ki si jo izmislil ti*

*Zgubim se najden v tvoji sveti hiši
Pokrajina je svetel piš neba
In skozme sije črna kri pekla
Pokrij samoto svojih lepih sanj
In zaobjemi najin mrak sveta*

*Tišina pride kakor molk teme
Molitev nama zaobjame smer
In v večnosti se najin krik konča.*

Marica Škorjanec

PETELIN

*Na veliko soboto
ni bil nikjer več našega petelina
z zlato perjanico.
Iskala sem ga po močvirskem travniku
in ga brezupno klicala
med zmedenim trsjem.*

*Ko sem bredla
med pintovcem po gostem mlaju,
se je za hip zasvetil v soncu
njegov spreminjasti rep.*

SKRIVANJE

*Kričali smo,
ko smo se igrali črnega moža
na očeovem vrtu.
Potem smo se šli skrivat.
Vsi so se razbežali
in potihnili.
Vsi so se poskrili med travo
ali v goščavju
ob ribniku*

LITERATURA
Rast 5 / 2005

*Jaz pa vedno mižim
in štejem.*

ZAVETJE

*Kdo me je polil
z rjavo brozgo
po beli svileni obleki,
kdo je zveržil
moj obraz, da se je
zaprl pričakovanju?*

*Valovi me odnašajo od brega,
v rjavem trhlem čolnu
me tok odnaša navzdol po reki.*

*Zaslišim žegnanjske zvonove,
praznična nedelja potrkava
z božjepotniške cerkve.
Marija ima premajhen plašč,
da bi z njim pokrila tudi mene.
Pod njenim razprtim ogrinjalom
se drenjajo kneži.*

SKREPENELOST

*Medlo jutro
še ne diši po ptičjem petju
ne po čebelah.
Lipovi metulji blede
mirujejo drobni,
zakrneli, napol zbujeni.
Kot velikanska mačka
se mi s kremplji pne
stara groza
iz naročja proti srcu.
Nekaj skrepenelega čutim v sebi.
Lipa ne zeleni več
in nihče se ne veseli pomladi.
Obledela pozlata
enodnevnih kokard,
obledele trobente
s počenim zvokom
nesmiselnih bitk.*

*Vsi dnevi so že preštetí,
drug za drugim odhajajo
premagani bojovníki
s scefranimi zastavami. Ne vem,
kam naj se zatečem z njimi,
klavrnimi poraženci.*

*Kot bi izčrpanemu kiparju kanila trpka solza iz očesa
in ostala neizsušena
med nabrekliimi dojkami dolenjske krajine,
leži moja dolina,
zazrta sama vase in v svoje tolmune.
Ne vidi rada, da ji kdo z vesli vznemirja gladino,
še manj,
da s potapljaško masko in orokavičenimi rokami brodi
po njenem dnu, vzdiguje mulj in razkriva pravi relief.
Dno potem ni več tako sluzasto zglačeno.
Je drugačno.*

Kmalu po tistem, ko je brezupno stara in ravno toliko razpotjena Prvlička dokončno nehala bloditi za kdo ve čem po dolini, so se na njenem bregu ustavili Cigani. Eno samo gnezdo z dvema ali tremi zagorelimi ajdovčki, štirinožno vrečo bolh neugotovljive pasme in koščenim pramom ob ojesu utrujenega zapravljičevca, od sonca, vetra, dežja, poti in z odmevom davnine naključnim obrazom furmana, ter velikonočni butari podobno babnico za njegovim hrbtom. Dolina je takoj dvignila obrv in napela nogo, toda še dovolj hitro ugotovila, da gre pravzaprav le za nekakšno nadaljevanje od narave danega, zato se je po svoje celo oddahnila in seveda sprostila nogo, obrvi ne, ko je proti večeru iz podrtije, kot vsa leta dotlej, spet sukljal dim in se izgubljal v nič. Predvsem pa je bila zadovoljena (čeprav tega ne bi nikoli glasno priznala), ker je lahko še naprej z iztegnjenim prstom kazala na bogvarji zgled, ki je brez besed prepričal: tako je to, če si drugačen! Kajti tudi pokojna Prvlička je bila taka, drugačna. Ure in ure je znala sedeti na klopci pred svojo razmajano kočuro, strmeti v zvonik cerkvice na vrhu hriba in valjati po ustih glasove, ki bi bili lahko karkoli, le molitev ne, čeprav so zaradi zamolklega gruljenja spominjali na priprošnje preganjanih kristjanov v podzemlju rimskih katakomb. K takemu vtisu je gotovo prispevala tudi njena zunanja podoba, ki ni premogla niti ene svetle barve, še zobe je imela postano rumene. Morda je imela bele le beločnice, toda teh se ni dalo videti, ker ni nikoli toliko razprla vek; pa tudi gledala je vedno nekam mimo. Kadar se je z velikim cekarjem odpravila po dolini, so jo otroci z varne razdalje obmetavali s Pavlička – hudička, malo večji: Pavlička – smrdopička, odrasli pa: o, ljuba Marija, kaj je že sobota! Otrokom niso rekli nič, ne v soboto ne v nedeljo, le včasih je kakšen pomemben ati bolj podražil kot požugal: enkrat vas bo že dosegla s svojo krevljačko!

Prvlička je hodila mimo vsega, neko svojo pravo pot, menda usojeno, in ni rekla ne jutro, ne dan, ne noč, ne prosim, ne kaj drugega, ko se je pojavila med vrati. Obstala je, spustila cekar na tla in gledala mimo skozi priprte veke, dokler ni kaj v časopisni papir, vrečko ali v »kakšno soboto nas lahko tudi preskočiš!« zavitega padlo vanj. Potem je spet molče, brez hvala ali nasvidenje ali kaj tretjega, odcapljala. Če pa je že kaj rekla, ni bilo z ničemer povezano, saj je na primer rekla, da je kar noter ostal, in ni povedala niti kdo, niti kje, niti kdaj, niti zakaj, samo, da je kar noter ostal. Že prav, že prav, jo je takrat hitro in nekako nervozno odpravila dolina, kot bi se bala slišati več.

Kajti, da je kar noter ostal, je lahko neizčrpno plodna iztočnica. Nekoč, pred kdo ve kolikimi desetletji, se je iz nje že začelo plesti in razpredati, vendar so bili mladci preveč gladko raščeni, da bi se zanka lahko zataknila in napletel jopič. Pa tudi z moralo doline se ni ujemalo, da bi se kdo spozabil z neprištevnico: dajte, no, dajte! takile trije zastavni fantje, pa še iz premožnih hiš, imajo sočno zdravih kolikor hočejo, kar same jim nastavljajo! Da bi pa še s storžem mlečne koruze ..., kakšna pokvarjena domišljija! Le kdo bi kaj takega verjel! Zato je dolina sebi in Pavlički raje rekla: že prav, že prav in položila v cekar kaj v časopisni papir, vrečko ali v »kakšno soboto nas lahko tudi preskočiš« zavitega.

S prihodom »naših«, kot jih je v pogovorih omenjala dolina, se sobotna romarija ni niti malo spremenila, čeprav so namesto cekarja, kot nekakšna božja ponuja, po dolini začela stokati obročena lesena kolesa s koščenim pramom ob ojesu, s še bolj koščenim furmanom, velikonočni butari podobno babnico za njegovim hrbtom, z dvema ali s tremi ajdovčki v senenem gnezdu na zadnjem delu voza in štirinožno vrečo bolh. Otroci so jih obmetavali s Cigani – posrani, malo večji s ciganija – kurbarija, odrasli pa: o, ljubi Jezus, kaj je že sobota! Otrokom niso rekli nič, še kakšen ata ni bolj podražil, kot požugal, saj furman ni imel biča, s katerim bi lahko koga dosegel.

In tako bi zgodba verjetno v nedogled stokala od sobote do sobote v nekakšnem nergajočem ugodju, ko je nekako vse prav v neprav, ko nekako vse je, čeprav ni, če se ne bi na bregu pokojne Pavličke podrtija začela upirati umiranju. Ko so se ljudje v svojih zloščenih pločevinkah počasi vozili mimo bajte (čepela je kot škrbina v čeljusti tik pod ostrim ovinkom ceste, ki je čez pohleven prelaz odhajala iz doline ali pa se spuščala vanjo), so nenadoma opazili, kako je spregledalo eno okno in potem še druga dva, kako so se vrata zasmejala v sveži zeleni barvi in je streha dobila zaplato iz aluminijaste pločevine, rumeno obarvane, da je od daleč spominjala na rastišče trobentic v prisojni meji. Videli so tudi, da je krpica zemljice okrog hišice začela rojevati in da je en ajdoveček začel hoditi v šolo. To pa ni bilo več tisto, kar bi dolina še lahko z iztegnjenim prstom kazala kot bogvarji zgled. To je začelo nevarno lesti v dolino. To je hotelo postati enako!

Dolina se je naježila, kajti ve se kdo, kje, kdaj in kako! Ne more vsak kar, kadar in kjer se mu zljubi. Ne more kar vsak drugačen biti enak.

Jebenti, da ne! Na nekoga je vendar treba kazati!

Še dobro, da je neke kmalusobote na bregu zagorelo. Gasilci so prišli zelo prepozno. Ogenj se je že nasitil in je samo še leno prežvekoval. Tako pač je, kaj hočemo! Usoda je sama poskrbela za vse.

Še isti dan je voz zapravljičev s koščenim pramom ob ojesu, s še bolj koščenim furmanom za njim, velikonočni butari podobno babnico za njegovim hrbtom in s štirimi ali šestimi ajdovčki v senenem gnezdu na zadnjem delu, odcvilil nazaj na usojeno tačo romani drom, na usojeno pravo romsko pot. Vreča bolh nedoločljive pasme, ki je na prelazu dvignila nogo, je bilo zadnje, kar je še videla dolina. Zelenje je hitro preraslo pogorišče, le rumena aluminijasta zaplata strehe je še nekaj let spominjala na nasad trobentic. In tako bi se zgodba lahko spokojno predala opojnosti pozabe, če ne bi čez nekaj desetletij zaključil svojo življenjsko pot gospod Gams z istega hriba, pravzaprav najbližji sosed pogorišča, le toliko odmaknjen, da je videl križ na zvoniku z druge strani kot svoj čas Pavlička, in toliko drugačnega okusa, da

ni imel strehe zakrpane z rumeno pločevino, ki bi spominjala na rastišče trobentic, temveč pokrito z rdečo kritino, kakršna je tukaj v navadi. Pokopali so ga z visokimi cerkvenimi, gasilskimi in civilnimi častmi.

Potem ko se je pogreb že zdavnaj preselil s pokopališča za razna omizja, je Zaplatar (kot da nista govornika več kot dvakrat na dolgo in široko povedala vseh zaslug in dobrotnosti pokojnika ter obljubila, da bo vse ostalo v trajnem spominu doline) izkoristil primeren trenutek: »Pa še za to se mu lahko zahvalimo, da na hribu nimamo Ciganov.«

Če bi to rekel kdo drug, bi omizje najprej zabrbotalo: saj res! Nato malo pokašljalo, pokimalo in božjehvalno nazdravilo skoraj prezrti resnici. Tako pa je, kot vedno, kadar se je tako oglasil, zasmrdelo po napol razpadli podgani, ki jo je kdo ve od kod potegnil in položil prav v sredino pietetnega izliva. Tudi se ni vedelo zakaj in če v čem si je bila dolina enotna, da tega niti sam ne ve. Zaplatar je bil pač tak: podedovano hudoben. Zato mu dolina, tudi podedovano, ni zaupala. Morda je včasih imel celo prav, ampak tako je pač!

»Da nisi spet preveč pameten?«

»Pa nič!« je Zaplatar hlinil užaljenost in se s podganjim pogledom plazil po rokah omizja. Nekaj rok je obmirovalo, brskalo po spominu in vleklo na ušesa, nekatere roke so gladile kozarce od zgoraj navzdol v nekem notranjem ritmu in se trudile ostati neodvisne od zunanjih vplivov, dve ali tri so držale kozarec v pesti, kot bi mu hotele iztisniti dušo, ena je v zadregi praskala bradavičasto plešo, sedma podpirala glavo, da ni omahnila za izgubljenim pogledom, nekaj rok pa je bilo pod mizo, kjer so kdo ve kaj počele.

»Pa je bilo res nekaj slišati,« je rekla roka, ki je gladila kozarec. »Ampak jaz sem bil takrat še mulc.«

»Kaj! Drek je bilo slišati!« se je takoj razburila roka pod mizo in trdo skočila na rob, da so se v kozarcih natočene gladine presenečeno, nekatere pa radovedno vznemirile. »Frgazer, porka madona! Tista stara odslužena kripa! In nič drugega!«

Roka je obstala na robu mize in tiščala ploskev, kot bi bila pokrov, ki bi ga lahko kdo po pomoti, ali kaj se ve kako, dvignil in naredil nepopravljivo škodo: koliko rdečega vina bi se razlilo in koliko kozarcev bi se razbilo! Z gubami in velikim starostnimi pegami, med katerimi so se vlekly modre žile, je bila roka podobna delti kakšne puščavske reke.

»Ja, s tistim avtom je bila res prava loterija,« je nekako nostalgичno pritegnila druga roka pod mizo, kot bi odpirala vrata v staro vinsko klet, vendar se ni hotela izpostaviti pogledom. »Dokler ga je vzdrževal že zdavnaj pokojni Činki, bog mu daj dobro, je še šlo, potem pa, saj pravim, loterija. Ko je poklicala sirena, je motor nujno zatajil. Sedaj, s tako sodobnim vozilom, je pravo veselje!«

Nekaj rok je dvignilo kozarce in srknilo.

»Že res,« je razvlečeno, da so se glasovi komajda še držali v smiselni formaciji, spet zastavil Zaplatar in zdelo se je, da se kani opravičiti za povzročeni nesporazum. »Že res, če mi ne bi sam Gams povedal, da ga je to stalo gajbo piva.«

»Kaj ne poveš! Še petkrat povej! Gams, čast in slava njegovemu spominu, je to počel vsaj petdeset let. Po vsaki gasilski akciji je ekipo častil z gajbo piva!«

Roka, ki je z gubami in velikim starostnimi pegami, med katerimi so se vlekly modre žile, spominjala na delto kakšne puščavske reke,

je s ploskimi udarci po mizi pospremila vsako besedo, kot bi jim hotela dati vrednost zakramenta.

»Ko je zagorelo ...«

Zaplatar se očitno ni mogel odločiti, ali bi rekel na Pavličkinem bregu, ali na Gamsovem hribu, ali pri Ciganih. S podganjimi očmi se je plazil po rokah. Nekaj rok je obmirovalo, brskalo po spominu in vleklo na ušesa, nekatere so gladile kozarce od zgoraj navzdol v nekem notranjem ritmu in se trudile ostati neodvisne od zunanjih vplivov, dve ali tri so držale kozarec v pesti, kot bi mu hotele iztisniti dušo, ena je v zadregi praskala bradavičasto plešo, sedma podpirala glavo, da ni omahnila za izgubljenim pogledom, nekaj rok je bilo pod mizo, kjer so kdo ve kaj počele; ena je obležala na mizi in spominjala na delto kakšne puščavske reke.

»Takrat je, naj pri priči crknem, če mi ni sam tako povedal, takrat je plačal vnaprej!«

Pripravljen sem na večerni izhod. Pismo, kako se svetim! In to bolj kot moj sosed. Peto ima umazano, pa mu tega ne bom povedal. Danes gremo ven in se močno veselim. Blagor meni, kaj vse bom spet videl!

V tej hiši sem edini čevelj, poleg levega, ki sem na voljo. Sicer se pa z njim že tako ne zastopiva. Kakšna zgaga – je prefin za mene! Pravi, da smrdim. Seveda, sebe nikoli ne voha. Frajer misli, da je najboljši, ker ga Marko vedno prvega obuje. Prava reč!

Pravzaprav pa je Marko zaljubljen vame.

Normalno. Za to imam čisto prave dokaze. Recimo, če se primerjam z levim, je ta vedno na tleh, kadar smo kje v družbi. Ne glede na to, ali je tam polita pijača ali je suho, hladno ali vroče. Trdno je prikovan na tla in naju z Markom potrpežljivo nosi, ko se zibljem na njegovi prekrizani nogi. Včasih celo poplesuje s prsti, kot pes z repom. Mislim, da je prav hvaležen, če ga kdo trpinči. Pravi mazohist. Jaz, če se že primerjam z njim, raje uživam in ga gledam. Prav lep je pogled od zgoraj. Včasih ga celo malo podražim, pa se siromak dela, kot da me ni opazil. Kaj češ, takšen je.

Nekoč se je celo hvalil, da mu Marko bolj zaupa kot meni, in je na to silno ponosen. Kar naj bo. Mu nisem prav nič nevoščljiv. Revez neumni, tako pri tleh ga sploh ne opazijo.

Mene pa so že velikokrat, in celo pohvalili so me že, kako sem lep. Zadnjič je ena vprašala, če sem nov. No, ne samo zame, za oba. Ampak gledala je mene. Bila je samo vljudna, da ne bi spodnjega užalila. Uf, kake joške je imela! Se mi je kar jezik sfrknil.

Pa to še ni vse. Ko tako sedimo, me Marko včasih prime z roko in me drži ali celo boža. Blažen občutek. Jaz samo mižim in uživam.

Mislim, da je Marko že končal v kopalnici. Občutek imam, da bom danes imel priložnost spoznati novo nogavico. Super! Zdaj že nekaj časa nisem nobene. Je kar dolgčas, če si prisiljen gledati ene in iste face. Kot na primer njega. Poglejte ga, kako se poti. Grem stavit, da ima tremo. Zadnjič sem videl, da ima odrgnjeno konico in je revež čisto na trnih, ker se boji, da ga bo Marko zamenjal. Teslo neumno! Kje pa ima poba denar? Sicer pa pri tako majhni odrgnini še nisem slišal, da bi kdo menjal čevlje. Če sem iskren, kar uživam, ko ga vidim tako zaskrbljenega.

Najraje bi mu kar rekel, kako se veselim, da sva tako urejena za izhod, pa ga ne bi rad poniževal. Pač, vsi ne moremo biti enako lepi. Saj se je lepo očedil, ampak ...

Veste, ko me Marko boža, si ne sme umazati rok. Pa tudi dame me gledajo. Levemu je dobro, ko je na tleh in ga nihče ne opazi. V tisti svinjariji, mrazu ali vročini se mu res ni treba bati, da bi pokvaril vtis. Ampak jaz, jaz moram še kako paziti! Čeprav me tako ali tako Marko očisti z rokami, ko me boža. Odkrito vam povem, na njegovem mestu se sploh ne bi urejal. Raje bi počival in nabiral moči. Da naju bo lahko nosil, ko bova z Markom počivala za mizo.

Mislite, da se hvalim? Ne, ne! Nisem se hotel. Ravno razmišljal sem, kako sta najini usodi različni. Tako sva si blizu, pa spet tako narazen. Ko ga včasih zjutraj gledam, preznojenega in umazanega, si mislim: »Poglej ga, silaka, vso noč je nosil Marka, trikrat več kot jaz, in še mene je držal, ko smo sedeli za mizo, pa se nič ne pritožuje.«

Velikokrat se sprašujem, kje najde moči, da tako stoično prenaša vse te naloge, pred katere ga je postavilo življenje. Revez. Odkrito vam povem, mene bi že zdavnaj pobralo. Jaz nisem za takšne stvari. Fizičnih naporov ne prenašam.

Seveda, razumem. Ni preveč izobražen. Je pa iz dobrega usnja, prav tako kot jaz. Se pravi, da ni kar tako. Pa vendar nama je usoda namenila popolnoma drugačna življenja. Njemu delo, meni užitke.

Zanima me, če ga nikoli ne skrbi, da bi se mu garanje poznalo pri zdravju. Toliko garanja prav gotovo nikomur ne prinese nič dobrega. Še statistika pove, da je življenjska doba levih čevljev veliko krajša od desnih.

Enkrat sem mu to omenil, pa mi je odgovoril, da ga take bedarije ne zanimajo. Pa to sploh niso bedarije, to je dokazano! Hočem povedati, ne glede na življenjsko nalogo, ki ni ravno najlepša, se mi zdi, da mu moram dati priznanje. Vso čast! Včasih sem kar zavisten, ko ga gledam, tako ponosnega tam spodaj, kako opravlja svoje garaško delo in se niti ne zmeni, kadar ga nerodne babe brcajo ali celo pohodijo s svojimi ostrimi petami. Tako miren je in vljuden, da se mi kdaj pa kdaj kar stoži. Res. Ena sama pieteta ga je. Ha, ha.

Zanimivo, kako viha nos nad mano. Saj ne, da bi bil nesramen. Samo tako ritolizunsko prijazen je, da se mi kar želodec obrača. Vedno je tako uraden in zadržan, kot kakšen butler. Samo še kol bi mu bilo treba zabiti v rit. Nekoč me je hotel prav nesramno zabiti, *kao* da ima Marko več zaupanja vanj kakor vame. In mi je zabrusil: »Na kateri nogi se Marko obrača pri plesu?« »Normalno, na levi,« sem mu takoj odgovoril. »Taka je pač navada.« Ampak ni bil zadovoljen: »Ne zaradi navade.« Trdil je, da zato, ker edino njemu zaupa, da mu ne bi spodrsnilo. Zakaj pa potem mene poriva med ženske noge? Mislite, da zaradi zaupanja? Teslo neumno! Pri plesu je pač tako. Enim je namenjeno, da se po njih hodi, drugim pa, da jih rinejo med ženske noge.

Ko smo ravno pri nogah, ali ste vedeli, da Mojca ne nosi hlačk?

No, in ko sem mu to povedal, me je zmerjal s prostakom. Kako naj to akceptiram? Moral sem odreagirati. Povedal sem mu nazaj: »Ne dovolim, da mi govoriš take! Jaz sem uglajena persona.« Nimam prav?! Hočem, da se z mano pogovarja mojemu položaju primerno. Misli, da je kaj posebnega, ko tako zaudarja tu sredi hodnika?! Poglejte, kako po vsej hiši izpareva smrad. Še okno se komaj vidi.

Kaj neki si bo mislila nogavica, ko ga bo obula? Verjetno bo kar padla v nezavest od veselja!

Ne morem si predstavljati, kako se počuti mlada dama, ko naleti na takega snobovskega kmeta. Ves resen in fin. Na svoj način poskuša biti celo gosposki, na peti pa gnoj od štale. Provincialec.

Ravno sem se odpravljala od doma, ko me ustavi brnenje telefona.

»Gospa, ali res pišete?« zaslišim deklški glas.

»Če pišem? Ne razumem vprašanja. Kaj če pišem?« Ima me, da bi spustila slušalko.

»Zgodbe. So mi rekli, da lepo pišete zgodbe. Lahko pridem k vam?«

»K meni? Bi radi kako mojo knjigo? Saj jo lahko ...«

»Ne, ne,« me hitro zaustavi. »Rada bi vam povedala svojo zgodbo. Prosim, prosim, recite, da lahko pridem!« moleduje glas na drugi strani žice, in čeprav je ne poznam, kar vidim, kako nestrpno se prestopa v strahu, da jo odklonim.

»Saj sploh ne vem, s kom govorim,« lovim čas za premislek.

»Vesna sem. Ime mi je Vesna. Pa nikar me ne vikajte. Tukaj sem, v zdravstvenem domu. Lahko pridem?« spet prosi. »Jaz čutim, da bi mi to pomagalo. Vem, da bi laže premagala bolezen,« me hiti prepričevati.

»Kakšno bolezen? Zmotili ste se, jaz nisem zdravnica!« sem že nestrpna. Namenjena sem po opravih ...

A se ne da odpraviti. Prav čutim, da hiti govoriti zato, ker se boji, da bom odložila telefon. Na dobri poti je, mi razlaga. Tudi zdravnik tako pravi. Heroina se je že odvadila. Zdaj je na metadonu. Če bi iz sebe lahko vrgla vse tisto, kar je težkega preživela, bi gotovo napredovala še hitreje. Tako ji je svetoval tudi psihiater. Glas se ji vedno bolj trese, jok ima že čisto pri kraju. V hudi stiski je, čutim.

»Pa pridi,« se vdam.

Pravzaprav moram ponjo sama, saj ne ve, kje stanujem. Mesto slabo pozna. Pred zdravstvenim domom me bo počakala. Nekajkrat se mi zahvali, da jo bom sprejela. Prepoznala jo bom prav lahko: dolge svetle lase ima, pa dolg črn plašč na sebi. Pri vходу me bo čakala malo po dvanajsti uri.

A jo moram čakati jaz. Kar predolgo. Ustrašim se že, da sva se morda zgrešili. Kaj če me čaka pri izhodu? Obidem vso stavbo. Dve dekleti celo obzirno vprašam, ali ni katera od njiju Vesna. Samo odkimata. Vrnem se k avtu in že sklenem oditi, ko jo zagledam. Od bifeja navzdol se spušča z lenobnim, ležernim korakom. Svetlolasa, v dolgem črnem plašču, s sončnimi očali na nosu. Ob njej stopa moški srednjih let in ji nekaj nervozno dopoveduje in krili z rokami.

»Vesna?« stopim proti njej.

Razveseli se me, kot bi srečala drago prijateljico. Celo objame me na način, kot da jaz potrebujem njeno pomoč in tolažbo. Ko se me oklene, začutim njeno koščeno telo, v oči pa ji ne morem pogledati, ker so skrite za temnimi očali. Februarsko sonce se bleščeče odbija od snega, zato jih verjetno ne sname, pomislim.

»Moj prijatelj,« pokaže z iztegnjeno in negovano roko na moškega. »Samo toliko bo šel z nama, da me bo lahko prišel iskat,« se opravičuje, ker ni sama. Nista mi všeč ne ona ne on, pa vseeno rečem:

»Kar za mano vozita!« in sedem v svoj avto.

Dekle skoraj krikne: »Ne, jaz grem z vami!« Naglo prisede, kot da je v veliki nevarnosti. Vsa se napne, ko mi malo za tem reče: »Ga videti ne morem!«

Kaj ji pomeni? Je prijatelj ali sovražnik? razmišljam na kratki poti do doma. Še bolj se čudim, ko izstopiva in on že obrača svoj avto.

Skozi odprto šipo mu Vesna hiti naročat, koketno in priliznjeno, naj gre ta čas, ko bo ona pri meni, v tisto trgovino, ki mu jo je dopoldne pokazala. Naj ji kupi kaj lepega. Uhančke ali pa vsaj skromno verižico. Občutek imam, da bi mu, če bi mogla, v pričo mene sedla v naročje, da bi ga omehčala. Tega zanikrnega, zaraščenega moškega srednjih let, ki jo vozi naokrog s staro škatlo. Ki ga hkrati ne mara in on njo najbrž tudi ne, saj na njeno prilizovanje samo ironično odmaje in se sarkastično zasmee.

»Čez dve uri,« reče in zapre okensko šipo. Preden spelje, me mimogrede fotografsko premeri od nog do glave. V njegovih zenicah sredi s krvnimi žilami preprežene beločnice vidim pomilovanje. Komu je namenjeno? Vesni, meni ali njemu samemu?

»To je en velik privatnik,« mi, ko se vzpenjava v drugo nadstropje, Vesna navdušeno in zaupno pripoveduje. »Ampak kar vem, da mi ne bo nič kupil. Vem, da mi ne bo!« našobi usta kot užaljena otrok, ki si tako želi igračo, pa mu je nočejo kupiti.

Kakšen privatnik neki! Če ni zadrogiran, je alkoholik. In ona je navadna priliznjena mačka, kadar prosi. In hkrati nehvaležna! Vozi jo okrog, prilizuje se mu, za hrbtom pa ogovarja. Le kaj mi je, da takim tipom kažem pot do svojega doma? Prav jezna sem nase. A če je že tu ...

»Si lačna?« vprašam, ko se udomači. Z nesrečnim glasom mi pove, da skoraj nič ne je. Pa vseeno pospravi vse, kar ji ponudim na krožniku. Le solate se ne dotakne. Kavbo pa bi, a naj bo sladka. Tako rada ima sladke stvari.

Preden odrine krožnik, že vpraša, če sme kaditi. Ko nekajkrat globoko potegne dim vase, mi začne spet zaupno razlagati:

»Veste, tale, ki me je pripeljal, ni moj tip!« Ona živi pri Nejcu, ki cele dneve dela in je nima čas voziti naokrog. »Ampak me imata oba zelo rada. Oba bi se rada poročila z mano. Pa se še ne bom. Za to imam še čas,« je nenadoma vesela.

Vprašam jo, kaj počne, če je vse dneve sama. Odgovori, da nič! Malo gleda televizijo, spi, spet gleda televizijo ... Tudi na sprehod noče, ker bi takoj srečala koga iz stare klape, pa bi jo spet potegnili v droge. Ona pa je trdno sklenila, da s tem neha. Ja, kaj še rada dela? Zelo rada pere. V pralnem stroju! Ploskne vesela, da se vsaj z nečim lahko pohvali.

»Pa vsaj večerjo skuhaš, ko pride Nejc lačen iz službe?«

»Nič ne skuham. Ne znam. Me ni nihče naučil,« me pogleda spet tako žalostno s tistimi svojimi velikimi očmi in črno buciko sredi modrine. Zdaj se lahko zazrem vanje in prepoznam »bolezen«. Kako bi ji lahko pomagala jaz? Samo obremenila me bo. Njene zgodbe ne bodo vesele, to že vem. Pravzaprav jih nočem poslušati.

»Zakaj ne začneš sama pisati? Saj si gotovo hodila v šolo,« nena doma najdem rešitev iz stiske. »Dala ti bom zvezek in vanj začni pisati vse tisto, kar si mislila povedati meni. Vse vesele in žalostne dogodke popiši, jaz ti bom pa potem vse popravila in uredila. To bo najbolje, pa še dolgčas ti ne bo več,« jo navdušujem.

A se odločno upre: »Ne, to pa ne! Sem že poskusila, pa ni šlo. Nekdo me mora spraševati. Drugače vse pomešam. Knjiga mora biti taka, da jo bodo vsi z veseljem brali. Da se bo videlo vse moje življenje. Vse po pravici in resnici mora biti zapisano,« je naenkrat resna.

»A pravo knjigo bi rada?« se začudim.

»Ja, pravo knjigo. Tako, kot je na primer Otroci s postaje Zoo. Ste

jo brali?»

Pokimam in vprašam, kdo naj bi po njenem bral to knjigo, če bi res nastala. Komu naj bi bila namenjena?

»Najbolje bi bilo, da bi jo prebrali starši. Pojma nimajo, kaj delajo njihovi otroci. Naj se zamislijo in naj jih čuvajo, dokler je čas,« se iskreno razburi.

Prav ji dam. Zagradi priliko, ki se ti ponuja, si rečem. Zapiši zgodbo! Za kogarkoli jo zapiši, se naglo odločim, njej naglas pa strogo: »Ampak resnico in samo resnico!«

»Samo resnico,« poskoči in dvigne tri prste v zrak, kot da je na sodišču. »Kar sprašujete!« reče. »Govorila bom kot v spovednici, čeprav ne hodim v cerkev.«

Prižge si cigareto in se ugnezdi v naslonjač, tako da spodvije dolge, koščene noge podse, in čaka. Z nemirnim, nestrpnim pričakovanjem v očeh in z nasmehom na ustnicah, ki me priganja: »No, začnimo! Začnimo!« Če bi skrila cigareto in me ne bi vznemirjala tista črna pika sredi zenice, bi pred mano sedela podoba čiste nedolžnosti.

»No, pa začniva s tvojim otroštvom! Ne, še bolj nazaj seziva. Povej mi kaj o svoji mami,« rečem in čakam s papirjem pred sabo in svinčnikom v roki.

»A o mami?« jo spreleti začudenje in hkrati vsa potemni. Ko se le zbere, z iskreno žalostjo v glasu reče: »Ena velika sirota je bila. Že kot otroka jo je posiljeval njen lastni oče.«

»Ti je to sama povedala?«

»Ja, ampak šele pred kratkim. V nekem svojem pismu mi je to povedala. Čakajte, na pamet ga znam,« reče in zapre oči, da bi se zbrala. Začne, kot bi nastopala pred občinstvom. Celo vzravna se in se zazre nekam proti dvorani: »Ljuba hčerka! Hudo mi je, tako mi je hudo, da te ne morem imeti pri sebi. Ti ne veš, ljubo moje dete ... Ti ne veš, ljubo moje dete ... Ti ne veš ... Joj, ne znam več naprej. Kako sem mogla pozabiti? Saj sem še prejšnji teden znala,« vtakne prst v usta kot neboljlen otrok, ki prosi, naj je ne kaznujemo, ker je pozabila. »Vam bom drugič prinesla to pismo. Res se ne spomnim, ampak je bilo tako!« ji je nerodno.

»Je že dobro, boš že drugič povedala,« jo potrepeljam po roki. »Kako pa to, da si pri Nejcu. Ali mame nimaš več?« speljem pogovor drugam.

»O, jo imam. Pravzaprav je tako: enkrat jo imam, drugič je spet nimam. Zdaj, recimo, je spet nimam. Ker se je spet poročila in me ne sme sprejeti. On ji tega ne dovoli. Je rekel, da me ubije, če me najde tam. Samo pokličem jo včasih, pa je taka, kot da je na pol mrtva. 'Kdo pa je?' vpraša, ko jo pokličem. 'Jaz sem, tvoja hčerka,' rečem. 'O, ti si! Kaj bi pa rada? Jaz ti ne morem nič pomagati,' reče s čisto ubitim glasom. Veste, ima manično depresijo.«

»Že dolgo?«

»Mislim, da so to posledice od takrat, saj veste, na kaj mislim,« se dela, kot da ji je zanjo sram. Celo oči sramežljivo povesi in si nervozno lomi dolge prste. »Pa tudi kasneje je tako težko in čudno živela. Veste, sem vedno rekla, da bom boljša od nje, zdaj sem pa še slabša,« se žalostna zazre nekam skozi okno in okrog ust se ji začrta grenka črta.

»Pa tvoj oče?«

»A oče? Moj oče?« me pogleda presenečeno. »Moj oče?« ponovi, kot da se ne more načuditi vprašanju. »Še nikoli ga nisem videla. Še za njegovo ime ne vem. Preden sem se rodila, je pobegnil domov.

Nekam na jug. Tako vsaj mi je rekla mama.«

Zazre se vame s tistimi velikimi očmi, kot da ji je žal, da mi ne more povedati kaj več. Kot da ji je vprašanje zastavil učitelj, pa ji je nerodno, da na vprašanje ne zna bolje odgovoriti. Tega ji niso razložili, tega ne ve. A ko si prižge novo cigareto, njena pripoved le steče, da uspem nekako oblikovati zgodbo:

Z njenim, z Vesninim očetom, sta z mamó skupaj stanovala. Rada sta se imela. Dokler mu ni povedala, da je noseča. Še tisto noč jo je vrgel na cesto. Najprej je mamó nagnal iz hiše njen oče, potem Vesnin oče ...

»Veste, česa se najbolj spomnim iz svojega otroštva? Kako sem zaspana. Kar naprej zaspana. Kar stoje sem kinkala. Saj ne vem, kolikokrat sva se z mamó selili. In kolikokrat sem bila tepena. Za vsako malenkost me je zlasala ali sklofotala. Posebno, kadar so ji popustili živci. Takrat je čisto ponorela. Kot v transu je bila. Najbrž se sploh ni zavedala, kaj dela. Ampak ko je prišla k sebi, me je objemala, me poljubljala, jokala je in se mi opravičevala. O, me je imela tudi rada. Zares rada. Če se je kdo drug znesel nadme, če me je kdo drug udaril, o, takrat se je znala postaviti na mojo stran! Gorje tistemu, ki mi je storil kaj žalega! Enkrat je sosedo Olgo kar z nožem, ker me je pocukala za lase,« so ji žarele oči, ko se je spomnila tega.

Smehljaj ji je še dolgo igral na ustnicah ob spominu na trenutke, ko ji je mamó izkazovala ljubezen. Na čuden in nevaren način, a za Vesno je bilo to tako pomembno. Lahko je sebi in drugim rekla, da jo ima mamó rada. Po svoje rada.

»Če se mamica ne bi poročila,« se nenadoma zresni. Kar poskočila je od jeze, ko se je spomnila očima:

»Z navadno zgubo se je. Z lenuhom in brezdelnežem. Kolikokrat sem že iz šole prišla, pa je bil še vedno v postelji. No, dokler je bila mami vanj zaljubljena, se je dostikrat tudi ona ulegla k njemu, meni je pa za bonbone dala, da sta se me rešila. Ampak ko je spoznala, da tudi krade ... Pomislite, da mi je za rojstni dan poklonil ukradeno kolo! Ko je prišla policija, je mamó čisto ponorela. Potem je bilo vsak dan huje in je spet padla v depresijo. Spet me je začela pretepati in zmerjati. Pa tudi onadva sta se začela tepsti. Končno je nekega dne le zbrala moč, da se je ločila,« je rekla, kot da hvali njeno odločitev.

A se hitro spet zresni in kar zleze skupaj, ko se zastrmi vame s tistimi velikimi, začudenimi in preplašenimi očmi.

»Ampak je imela strašno majhno plačo. Če nama ne bi pomagala teta, sploh ne bi preživeli. Sem mislila, da je teta kak fotomodel ali pa filmska igralka, ko je bila vedno tako lepo oblečena. Kadar je prišla, nama je vsega prinesla. Nazadnje pa zvem, da ji denar dajejo moški! Četrtri razred sem končala, ko mi je mamó rekla:

‘Pametna je naša Slavica. Kaj sem pa imela od tega, če se je mož valjal po meni iz ljubezni? Naj plačajo, če me hočejo imeti! Sem kaj slabša od nje?’ se je postavila pred ogledalo in se ocenjevala. ‘Bova vsaj normalno zaživeli. Kaj praviš, Vesna? Bi te motilo, če bi kdaj k nama prišel kak stric?’ Ko sem jo gledala vsa začudena, je strogo dodala: ‘Ne pozabi, da bi šla v to tudi zaradi tebe!’

Kaj pa naj reče še ne dvanajstletni otrok? Bi sploh kaj zaleglo, če bi ji rekla, naj ne dela tega? Njej se je to zdelo vse tako enostavno. Samo kuhinjo je pregradila z veliko zaveso. Za njo sva odnesli jogi, kadar je dobila stranko. Takrat sem se umaknila v sobo in zatiskala

ušesa, da ne bi slišala tistega stokanja in sopenja. Še najraje pa sem se umaknila kam ven, a vedno mi tega ni dovolila. Zunaj se mi zvečer lahko kaj hudega zgodi, se je delala skrbno. Kaj hujšega se mi pa lahko zgodi kot to, da se mati kurba?»

Pripoved jo je razburila. Kar drgetala je v nemočnem besu. Šele čez čas sem jo upala obzirno vprašati: »Pa si takrat sploh razumela, kaj delajo moški z mamo?»

»Kaj ne bi!« je kar poskočila. »Saj me je že njen mož enkrat vabil v posteljo. Iz šole sem prišla, odprla sem vrata v spalnico, pa ga zagledam v postelji, razgaljenega in s tičem v roki. »Pridi se malo pocrkljat,« mi je kazal prostor ob sebi kot kakemu pridnemu kužku in ga drkal naprej. Zbežala sem iz stanovanja in nisem hotela prej domov, dokler ni prišla mama iz službe. Pravzaprav se je šele takrat odločila in mu še isti dan vse njegove stvari zmetala pred vrata. Potem me je dolgo stiskala k sebi in vsa trepetala. »Svinje! Svinje! Svinje!« je govorila med hlipanjem. Šele dolgo kasneje sem razumela, zakaj jo je tisto tako razburilo. Nase se je spomnila in na svojega očeta. Saj vam rečem, da me je imela rada. Da me je vedno branila.

Ampak od vsega je bilo najhuje to, da sem se kar naprej sramovala svoje lastne matere. Vedela sem, zakaj in komu so namenjene tiste grde besede po stopnišču od našega stanovanja navzdol. Skrivaj sem jih kar naprej brisala, pa so se spet in spet pojavljale: Kurba! Kučka! Kupleraj! ... in podobno je pisalo. Največ zaradi tega sem se začela potepati. Kar naprej sem bežala od doma. Včasih se nisem vrnila, dokler niso ugasnile luči v stanovanju. Šele takrat sem se kot zapuščeni cucek dotipala v stanovanje. Mama je seveda vpila name, me lasala ... Za kazen me je celo zaklepala v shrambo. Ni mogla razumeti, kaj se nenadoma dogaja z mano. Prej sem bila tako ponižen, ubogljiv otrok. Nikoli ji nisem ugovarjala. Če sem jo za kaj prosila, sem jo navadno samo z očmi. Zdaj pa nenadoma tak upor. Z ničemer me ni mogla prisiliti, da bi ostala doma. Nazadnje je morala ona popustiti.

‘Delaj, kar hočeš,’ se je vdala, ‘samo to glej, da bo v šoli vse v redu. Če v šoli slišim pritožbe, te zmeljem v prah,’ mi je grozila.

Ampak šolo sem imela rada. Kar dobro mi je šlo. Vam bom drugič prinesla pokazat spričevala. Boste videli, da ne lažem. Šolo moram končati, sem si kar naprej ponavljala. Do poklica in službe moram priti, da bom neodvisna. Da si bom pošteno služila kruh. Ne bom kot mama, sem si kar naprej ponavljala.

Šele proti koncu sedmega razreda sem šla prvič s sošolko v disko. Nič posebnega se mi ni zdelo. Malo smo kadili, kaj malega popili, pa plesali. Zame fantje takrat sploh niso bili zanimivi. Tudi oni se niso še zanimali zame. Bila sem slabo razvita. Dolga suha prekla. Prsi so se mi komaj malo napenjale pod majico. Fantov sploh nisem marala. Tudi mama mi je kar naprej govorila, da so vsi moški svinje. Nisem ji uhajala ven zaradi fantov ali zabave. Samo od doma sem bežala! Včasih sem celo pri kaki sošolki prespala. Nič, vam iskreno povem, nič neumnega nisem počela, pa mi mama ni verjela. Sem že zgodaj ugotovila, da je grdim vse grdo, ker boljšega in lepšega ne poznajo. Moja mama je rasla v takem in bo vedno ostala taka. Jaz pa ne bom, sem si takrat kar naprej ponavljala.

Zamišljeno je obsedela, prosila malo vode, ker so ji bila usta suha od govorjenja. Še nikoli da ni toliko govorila o sebi, je rekla. Ko si je utrujeno položila roke na glavo, sem predlagala, da za ta dan končava.

»Ne, ne, kar nadaljujva,« se hitro zbere, sprazni kozarec na dušek,

si prižge novo cigareto, se spet ugnezdí v naslonjač, v tisto zanjo najbolj udobno držo, si nekajkrat z roko podrgne čelo, kot da je pred njo težka, zapletena naloga, in kar sama, ne da bi jo priganjala, nadaljuje:

»No, kak cigaret sem takrat že pokadila. Mami sem celo sama to povedala. Nekaj časa me je gledala, potem pa je predme potisnila svoje cigarete in ukazala: 'Potem pa prižgi še doma!'

Prisilila me je, da sem kadila tako dolgo, da mi je postalo slabo. Celo bruhat sem šla, mama se mi je pa smejala: 'Tako, da si boš zapomnila,' je bila zadovoljna. Je mislila, da mi je dala lekcijo za vse življenje.

Kmalu za tem, bile so šolske počitnice, je mama z nekim tipom za dva dni nekam odšla in sošolci so me nagovorili, naj pripravim žurko. Pa sem jo res. Bila je prva in zadnja v življenju. Mislim na žurko pri meni doma. Tudi tisti večer smo kadili, in ko so mi ponudili travo, sem jo kar kadila. Tudi zdaj mi je postalo slabo, ampak na drugačen način. Uf, se mi je vrtelo v glavi! Vse sem videla dvojno. A to je trajalo le nekaj trenutkov. Potem se je v meni vse umirilo. Postala sem vesela in tako sproščena! Tako srečna, da bi objela vse okrog sebe. Nobenih zavor nisem več čutila. Začela sem divje plesati, in ko so drugi začeli metati stvari ob tla in ob stene, sem jih z veseljem posnemala. Vse smo razbili in razmetali. Stanovanje smo čisto uničili in se pri tem bedasto režali. Ko sem zjutraj prišla k sebi, sem vedela, da mame ne smem čakati doma. Pretepla bi me do nezvesti.

To se je zgodilo v počitnicah, preden sem šla v osmi razred. Jaz pa na cesti! Ko bi se vsaj v šolo lahko zatekla! Tako sem pa kar tavalá, dokler me ni ustavil nek mlad policist. Takoj je vedel, kam spadam, čeprav sem zakrknjeno molčala in sploh nisem odgovarjala na njegova vprašanja. Odpeljal me je na policijo, poklical center za socialno delo, oni so poklicali mamo ... Kako sem jo milo gledala! Kako sem jo prosila odpuščanja! Ona pa me niti pogledati ni hotela, čeprav sem padla pred njo na kolena in dvignila roke k njej kot k Materi Božji. Tako sem se bala, da me bodo dali v zavod! Ona pa je storila prav to!

'Ste videli, kaj je naredila?' je bruhalo iz nje. 'Jaz je ne obvladam več. Od tega trenutka se ji odpovem. Zame je ni več. Dajte jo, kamor hočete!' Bila je gluha in slepa za mojo stisko, saj je bila sama čisto nora. Vem, da ni mogla razmišljati prav. Kar lase si je ruvala od obupa.

'Kaj pa če ne najdemo rejnika zanjo? Boste res pustili, da jo damo v zavod? Saj je vendar to njen prvi prekršek,' so jo skušali omehčati policisti.

'Kamor hočete, jo dajte. Od danes naprej nimam več hčere!' me ni hotela niti pogledati več.«

Vesna mi je zadnji prizor odigrala z vso nanovo podoživljeno grozo. Zdaj je klečala pred mano in vila roke, kot da sem jaz njena mama, zdaj je posnemala mamo, kako si v histeriji puli lase in vpije tiste strašne stavke, s katerimi se je odpovedala svojemu edinemu otroku. Potem je nemočno sedla pred fotelj, položila glavo na svoje dolge, tanke roke in utrujena obmirovala.

»O, kako se mi je za to kasneje opravičevala,« je bolj sebi kot meni čez čas reklo nesrečno dekle. Da jo je spet napadla manična depresija in ni vedela, kaj dela, je rekla. Ampak tega ji pa res ne morem oprostiti, mi verjamete?« me je žalostno pogledala s solznimi očmi in se trudno potegnila na fotelj. »Če me takrat ne bi vrgla iz doma ... Moje življenje bi bilo lahko čisto drugačno,« je glasno

razmišljala. A silna žalost jo je preplavila samo še za nekaj trenutkov. Nenadoma je planila na noge in me z rokami v boku ježno gledala, kot da sem jaz česa kriva. »Nič ne bi bilo drugače,« je vpila. »Vseeno bi šla v to! Vem, da bi šla!«

»Misliš na mamila?«

»Seveda! Tisto na domači zabavi je bil prvi poizkus. V zavodu, kamor so me poslali, zlahka zveš in spoznaš pa še vse drugo,« je zdaj pripovedovala drugo zgodbo, ki je bila v resnici nadaljevanje prve.

Pet jih je bilo v sobi. Posebej se je navezala na Metko. Tudi v razredu sta sedeli v isti klopi. Imela je fanta, ki ji je redno pisal. Samo o njem ji je pripovedovala. Neko soboto jo je nagovorila, naj gre z njo. Obe sta dobili izhod, ni jima bilo treba pobegniti. Z avtoštopom sta šli v mesto, potem pa v tisto zanikrno luknjo, kjer ju je čakal Metkin fant. Ves večer sta plesala tesno objeta in se poljubljala. Vesna se je v glavnem dolgočasila.

»Videla pa sem, da za točilno mizo stoji čuden tip in ves čas bulji vame. Ko smo končno šli ven, je šel za nami tudi on. Celo naprej je stopil, da smo nenadoma šli mi za njim – v njegovo stanovanje. Metka se je s svojim fantom vrgla na posteljo, kjer sta začela seksati, mene pa je tisti črni tip potegnil v kuhinjo, mi brez besed potegnil hlačke dol, me vrgel na mizo in Usta mi je tiščal z veliko roko in sikal vame: 'Manj ko se boš upirala, manj bo bolelo. Zapri gofljo, če ne, te treščim, da se do jutra ne boš zbudila!' mi je grozil.

Z rokami si je pokrila obraz, ko je pripovedovala: »Kako je bolelo! Kako je bil grob,« je skoraj zajokala in se začela zibati naprej in nazaj v naslonjaču. Roke je krčevito potisnila med noge, kot da se še vedno brani pred bolečino. »Vsa sem bila krvava. Vsa mastna od njegove sperme. Ko sem se hotela iti umiti, mi je široko odprl vrata in siknil: 'Izgini!' Potisnil me je čez prag in zaloputnil vrata za mano,« se je še vedno zibala v obupu in objemala samo sebe.

Metka je kar hitro pritekla za njo. Tudi na policijo je šla z njo

»Poglejte, kaj je prasec naredil z mano, sem jim rekla med glasnim jokom. Najraje bi umrla, tako mi je bilo hudo. Poslušali so me, naredili so nekakšen zapisnik ... Ampak kakšen zapisnik je to, če ne veš povedati, ne kako se tip piše, ne kako mu je ime in celo za ulico ne veš, kjer se je vse zgodilo? Ko sva z Metko zapuščali policijo, pa me je nenadoma spreletelo: Ti si vedela, kam gremo s plesa! Tipa si poznala že prej! Vedela si, kaj se mi bo zgodilo! Če bi takrat prišla do noža, bi ga zasadila vanjo, zares bi ga!«

Roki sta ji drgetali, ko si je prižigala novo cigareto.

Tudi mene je njena pripoved pretresla. Imela je vendar šele štirinajst let, je vpilo v meni. Morala sem stopiti k njej in jo objeti. Še vedno je drgetala kot preplašena drobna ptička, potem je naslonila glavo na moje prsi in se počasi umirjala.

»Bova končali za danes, Vesna? Preveč hudega si naenkrat podoživela. Tudi zame je bilo vsega kar preveč,« sem ji priznala in jo nežno božala po laseh.

Brez besed je prikimala, trudno vstala in se malo uredila. Potem me je objela z obema rokama, se stisnila k meni in vzdihnila: »Ko bi imela drugačno mamo...«. Ko zasliši hupanje, kar steče navzdol po stopnicah, kjer jo njen »privatnik« že nestrpno čaka.

Ponoči sanjam grozne sanje. Najprej se vozim v svojem avtu, pa nikakor ne najdem izhoda iz mesta. Potem plavam v kristalno čisti vodi. Tako žalostna sem, da nočem več živeti. Hočem se potopiti na

dno, a voda me kar naprej meče ven. Ne uspe mi ubežati življenju. Potem vame sili zaraščen, smrdljiv moški. Grobo mi sega med noge, da se od groze zbudim. Vse zaradi zgodb, ki mi jih je pripovedovala Vesna, se zavem in šele proti jutru res zaspiam.

Je Vesni po izpovedi kaj odleglo? Kar naprej razmišljam o njej in njenem nesrečnem otroštvu in mladosti. Tretji dan me pokliče in se opravičuje, ker v petek ne bo mogla priti. On nima časa.

»Nič mi ni kupil,« mi takoj potoži. »Saj sem vedela, da mi ne bo,« je spet kot kujav otrok, ki mu niso izpolnili želje. »Bom videla, če mi bo v torek. V torek pridem,« pove, »ob enajstih bom že pri vas, ne bom zamudila. Že komaj čakam!« reče vedro.

Pa v resnici pride šele opoldne! Obljub ne zna držati. Nobenih delovnih navad nima. Pri teh letih bi morala biti bolj resna, ji tiho očitam, ona pa mi kot nedolžen otrok hiti razlagati: »Peter je kriv. Je hotel z mano gor, pa mu nisem dovolila!«

Novo torbo ima in po dolgem času v njej tudi denar.

»Čisto nor je name,« se smeji. »Oba sta zatrapana vame. Oba bi se rada poročila z mano, meni se pa še ne da. Ja, lahko sem srečna, da se moški še vedno zaljubljajo vame. A ne? Pravijo, da sem lepa,« se mi nastavlja kot kaka manekenka. »Se tudi vam zdim lepa? Koliko let bi mi dali?« sili vame.

Seveda je lepa. Visoka je in vitka. Njen obraz je gladek, brez gub, samo v ustnih kotih se ji kdaj pokaže kakšna. Zadnjič sem to opazila, ko jo je preplaval težak spomin. A njena lica niso več napeta. Bleda so. In njena koža ni več kot pri zdravih, mladih dekletih. Tudi njeni dolgi lasje so brez pravega leska. Najbrž tudi zaradi cigaret, saj kar naprej kadi. Najbolj čudne pa so njene oči. Velike so in z njimi kar naprej igra različne vloge. Še najraje vlogo otroka, ki ga ni mogla izživeti, ker ji tega niso dovolili. Tudi nestanovitne so te njene oči s tisto črno buciko sredi modrine. Prav ta pove, da je že dolgo zasvojena z drogo. Se bo izvlekla iz začaranega kroga? Je metadon, s katero jo zalagajo vsak teden, kaj drugega kot droga?

»Lepa si,« rečem iskreno. »Ampak ni mi všeč, da vidiš srečo v tem, da se moški še zaljubljajo vate. So ti moški sploh kdaj prinesli srečo?« se resno zazrem vanjo.

Zresni se tudi ona in s sklonjeno glavo prizna: »Kakšno srečo neki! Ne vem, kaj mi je, da mečem take brezvezne,« se udari po ustih. »Saj sem obljubila, da bom govorila resnico in samo resnico!«

Prosi za kozarec vode. Kava je že pred njo, cigareti tudi, samo še namesti se spet v tisto svojo zanimivo pozo, potem vpraša: »Kje smo že ostali?«

»Tam, ko bi Metko najraje z nožem, če bi ga imela. Kam si šla po tistem strašnem dogodku?«

»Kam naj bi pa šla drugam kot v zavod, če k mami nisem več smela? Tako grozno mi je bilo, da sem še isti večer pogoltnila pest tablet. Umrla bi rada, zares bi rada umrla. Ne veste, kako dobro sem se počutila po tistih tabletah. Kar spala bi, na nič ne bi mislila. Postelja me je kar vsrkavala vase. Lepo bi bilo za vedno zaspati, pa mi niso dovolili. Kasneje sem o tistih svojih občutkih pripovedovala Renati, ki je bila v starejši skupini.

»Ni problema,« je rekla, »lahko poskrbim za to. Bi tabletko ali cigareto?«

Ko sem jo začudeno pogledala, se mi je glasno zasmejala: »Kaj me pa gledaš tako nedolžno? Delaš se, kot da ne veš, o čem govorim.

Že na daleč se ti vidi, da boš kmalu med nami. Ko bo kriza, kar pridi,' se mi je režala.

»Pa si jo poiskala?«

»Nisem. Čeprav priznam, da me je hudo mikalo. Včasih razmišljam, da morda ne bi doživela vsega tistega, če bi me ona počasi vpeljala. Z drogo sem se v resnici srečala v Mariboru, ne v zavodu. Nada me je vzela k sebi na počitnice k stari mami. Kakšna babica! Kar k meni na posteljo je sedla, pa me je božala. Ampak je bila hudo naglušna in Nada ni imela nobenega obstanka pri njej. Že prvi večer sva šli v disko. Prva disko je bil. Pravi disk džokej je sedel za mešalno mizo in lajt šou je bil super. Nada je plesala kot nora, jaz pa sem bolj opazovala vse okrog sebe. Tema me je že od nekdaj čudno privlačila. Gledala sem zamračene, spačene obraze zadrogiranih dolgolascev in skuštranih deklet. Nekateri so noro plesali, drugi so se komaj premikali, eni spet so kar kinkali za mizo ... Le kako se počutijo v resnici? Enkrat moram poskusiti še jaz, sem razmišljala.

Potem sem ob točilni mizi zagledala nenavadno lepega fanta. Gledal je nekam v prazno in se smehljaj. Ni ne pil ne plesal, kar stal je tam, kot da je vzvišen nad vsemi, kot da je več od drugih in ga ta svet sploh ne zanima. Lep pa kot Apolon! Niti pomislila nisem, da je tudi on zadrogiran. Ko je šel ven, sem šla kot začarana za njim in obstala tesno ob njem. Dolgo me še opazil ni. Še vedno je gledal nekam v prazno. Ne vem, kaj mi je bilo, da sem mu rekla, kot bi prosila za navadno cigareto: 'Bi me ti lahko zadrogiral?'

To sem rekla, kot da sem se na to že dolgo pripravljala, zdaj pa je prišel tisti pravi trenutek.

Pogledal me je s še vedno odsotnimi očmi, potem je pokimal in odšel v levo. Jaz pa za njim. Stanoval je v sosednji ulici. Brez besed je pripravil trak, iglo, segreval je nekaj v žlici ... Ko mi je brez besed namignil na roko, sem mu jo mirno prepustila. Prevezal mi jo je nad komolcem, potipal žilo in zabodel vanjo. Vse brez besede. Molčala sva kot pri kakem nadvse resnem in svečanem obredu. Čutila sem, da to moram storiti, kot da zame ni drugega izhoda. Bila sem kot v transu. Še nikoli nisem od blizu videla, kako se to dela. Niti za trenutek nisem pomislila, da je to lahko nevarno. Da mi bo vsak hip vbrizgal najtežjo drogo.

Potem pa ... V hipu sem doživela strašno reakcijo. Glavo mi je sunkovito vrglo nazaj. Vse sem nenadoma videla dvojno. Šlo mi je na bruhanje. Oblil me je mrzel pot ... Komaj sem se privlekla do njegove postelje. Nekaj časa me je pustil, da sem prišla malo k sebi, potem ..., potem si me je vzel in potem ..., potem me je vrgel ven. Vse brez besed!« se je skrčila ob spominu v pozo embria, objela samo sebe okrog ramen, zaprla oči in se začela zibati naprej in nazaj.

»Joj, kako sem bruhala! Kako sem bila žejna! Kako sem bila bolna! Komaj sem se privlekla do prve klopi v bližnjem parku,« je počasi odprla oči in se zagledala vame, kot da prosi, naj je ne obsojam.

Bilo je zgodnje jutro. Mimo nje so hodili ljudje in slišala je pripombe, na primer:

»Tako lepa, pa sama.«

»Tako mlada, pa že vsa skurbana.«

»Tako mlada, pa že drogirana.«

Vesna pa je bila le bolna. In silno žejna. Glavo ji je hotelo raznesti, svet okoli nje se je pačil. Če bi dobila malo vode ...

Moški srednjih let ji je hotel pomagati.

»Ne moreš biti kar tako tukaj. Pridi, imam avto,« jo je vabil.

Najprej si je rekla: Z nobenim moškim! Potem je v avtu zagledala otroški sedež in igračko na polici. Tisti, ki vozi otroke, ne more biti slab, je pomislila naivno, in ko ji je obljudil, da gresta po vodo, je vstopila. Skrčila se je ob njem v dve gubi in ni razmišljala, kam jo pelje. Enkrat je ustavil in se vrnil s starejšim moškim. Močno je zaudarjal, kot kak cigan se ji je zdel, a s sabo je nosil polno steklenico bibite. Hlastno je segla po njej in pila, pila ... Skoraj izpraznila jo je že, ko so se spet ustavili. Tisti stari dedec, ki ji je prinesel bibito, jo je potegnil za sabo v neko zanikrno sobo, kjer sta bila še dva moška. Na tleh je ležal smrdljiv jogi. Bila je tako bolna, da je komaj čakala, da se uleže nanj. Svet se je spet noro vrtel, zdaj v to, zdaj v drugo smer. Spet ji je šlo na bruhanje. A moški tega niso hoteli videti. Pred njimi je bila mlada deklica, oni pa pohotni, primitivni žrebci. Najprej si jo je vzel najmlajši. Čeprav je jokala in prosila. Potem so segli po njej tudi drugi.

Tisti prvi, ki jo je pobral v parku, je izginil. Dostavil jim je robo in odšel. Enkrat popoldne so jo naložili v nek drug avto in jo zložili na tržnici, kot da je res blago. Blago naprodaj.

Zdaj gre na bruhanje meni, ko v mislih zagledam tisto sobo, pohotne moške in otroka, bolnega otroka, ki si ga jemljejo. Stečem si umit obraz in roke, a ona je že za menoj.

»Ne sme vam biti hudo. Prosim vas, saj je že minilo! Saj potem sem srečala Gregorja,« me hiti tolažiti.

»Gregor? Kdo je pa Gregor?« se spet prisilim v poslušanje in zapisovanje.

»Slučajno se je pripeljal mimo. Skoraj povozil me je, saj sem bila čisto odštekana«. 'Pazi, punca! Kako pa hodiš preko ceste?' je zavpil name. Ko sem ga pogledala, je takoj vedel, kako je z mano.

'Potrebuješ pomoč?' me je zaskrbljeno vprašal.

Samo pokimala sem. Odprl mi je vrata, da sem lahko sedla k njemu. Brez sramu sem ga vprašala, kot bi vprašala, če ima, recimo, petdeset tolarjev: 'Imaš heroin?'

Mislila sem, da mi bo po drugem šutu bolje. Tako sem slišala govoriti druge. Da je najhuje prvič, drugič je že dobro. Bilo mi je tako hudo, da sem ga morala dobiti za vsako ceno. Kot otroka me je vodil po stopnicah do svoje sobe in mi hitel pripravljati šut. Komaj sem čakala, da mi ga vbrizga. Res mi je bilo takoj bolje. Samo spala bi. Ves dan sem sanjala, bluzila, se srečna smehljala. Vse mi je bilo ravno, vse lepo. Nič več težkih misli. Gregor je ležal ob meni in me držal za roko. Tako sva skupaj ležala, kadila, pila, se ljubila, pa spet spala ... Tako dober je bil z mano. On me ni vrgel ven, kot so me drugi. Rad me je imel. Zanj sem bila lepa in dobra in nič čudnega, da sem se prvič zares zaljubila. Tako močno sem ga imela rada, da bi zanj storila vse. Vedela sem tudi, da se moram z njim drogirati, če hočem, da me bo imel rad. Ampak droge pa stanejo,« je postala spet zamišljena in žalostna.

»Pa si se začela prodajati, ne?« rečem, ker vem, da drugače ni moglo biti.

»Ja,« grenko reče in nekajkrat jezno pokima z glavo. »Nisva imela drugega izhoda. Res ne. Nobeden ni bil v službi, ne on ne jaz nisva imela nikogar, da bi nama pomagal. Na tak način je bilo še najlažje priti do denarja. Saj me je imel vseeno rad. Res sva se imela rada,« me hiti prepričevati.

Rada sta imela droge! bi ji najraje vrgla v obraz, pa le vprašam, da pač pogovor ne zastane: »Kako pa se je končala vajina ljubezen?«

»A kako? Enkrat so naju zalotili, ko sva vlamljala v kiosk. Gregor je že imel na policiji svojo kartoteko. Zaprli so ga, jaz sem morala dati pa podatke in so poklicali mamo. Šele takrat je zvedela, da se drogiram. Po dveh letih!« je bila spet huda nanjo.

»Si šla potem z njo domov? Te je takrat vzela k sebi?«

»Takrat še ne. Najprej so me malo očistili v Polju, potem pa še na Poljanskem nasipu. Šele potem sem šla z mamo. Med tem se je drugič poročila in si uredila lepo družinsko življenje. Kar v redu moškega si je našla. Ampak bi bilo bolje, da tudi takrat še ne bi šla z njo. Do kraja bi se morala očistiti. A sem tako prepričljivo lagala in zagotavljala, da sem z drogami za vedno opravila, da so me spustili.«

Vesna je celo začela hoditi v srednjo šolo. Polno načrtov je imela. Ker se je znašla v popolnoma novem okolju, je verjela, da se je za vedno rešila zasvojenosti. Če ji bosta pomagala še mama in njen mož, bo lahko prišla do cilja: priti mora do poklica, da si bo pošteno služila kruh. Spet je sanjala o tem, da bo najboljša med najboljšimi.

A Gregor jo je spet našel. Po naključju. Če naključja sploh obstajajo. Ni mu bilo mar za njene načrte. Hotel je Vesno, kot jo je poznal. »Samo še enkrat, Vesna,« ji je prigovarjal. »Tako sem srečen, da sem te spet našel,« jo je prosil in ji ponujal ljubezen, po kateri je vedno hrepenela. Spet mu je nastavila roko. Samo enkrat, si je rekla. Nastavila jo je tudi drugič, tretjič in se spet zavrtela v začaranem krogu.

»Spet so me nagnali od doma. Ne bo nam delala sramote, je vpil ON. Potem si je Gregor nekega dne dal preveliko dozo in mi umrl skoraj na rokah ... Takrat sem se zaklela: Nikoli več heroina! in se začela zdraviti,« je komaj pripeljala svojo zgodbo do konca.

»Ampak, Vesna, to ni konec, kajne, da ne? Metadon je še vedno droga in ti še nisi prišla ne do poklica ne do službe,« jo spomnim.

Pogleda me s tistimi velikimi, otroško razširjenimi, nevednimi očmi s črno buciko v sredini in prostodušno reče: »To je res. Ampak imam pa srečo, da se moški še zaljubljajo vame. A ni to sreča, da me hočeta kar dva?«

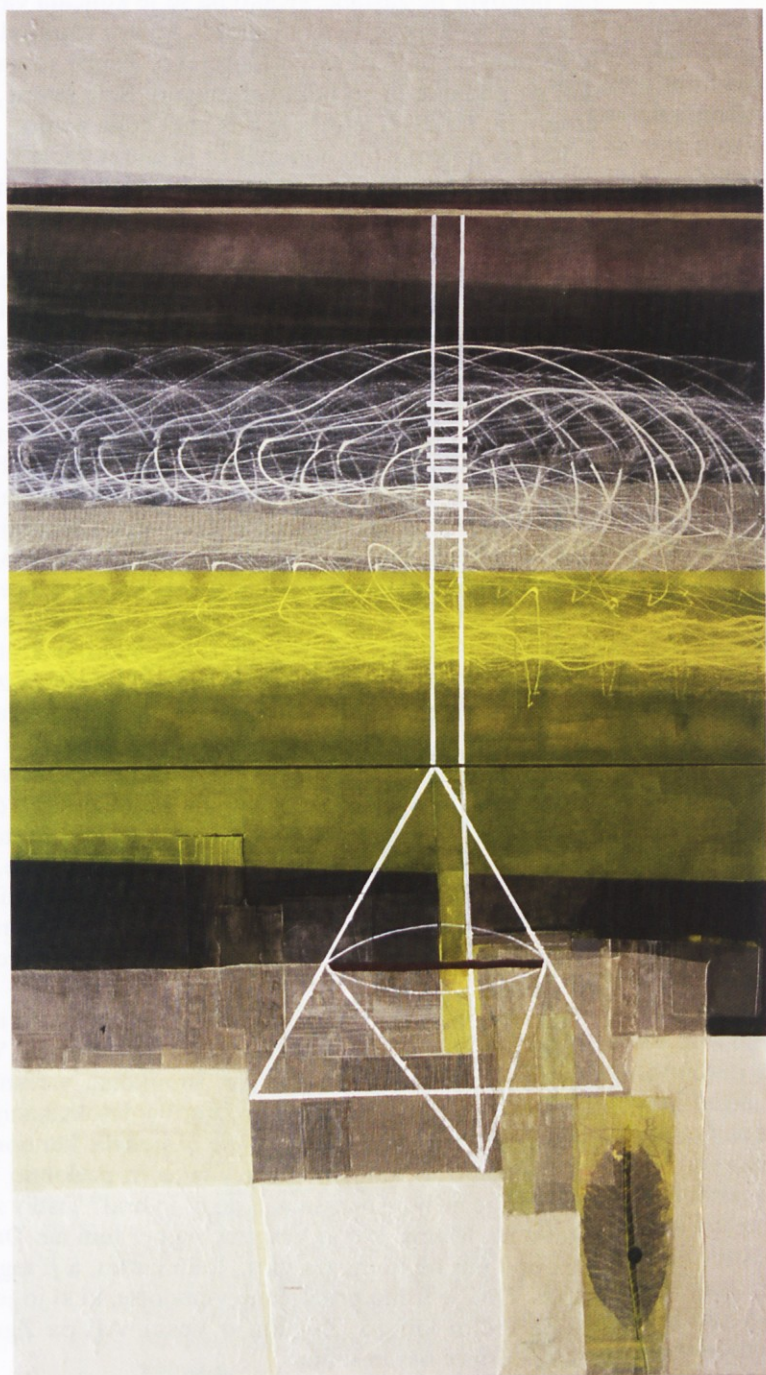
Takrat v hipu spoznam, da je ves njen, pa tudi moj trud, zaman. Nikoli ji ne bo uspelo stopiti iz začaranega kroga. V iluzijah živi. V popačenem domišljijem svetu. In nikogar v resnici nima, ki bi ji lahko pomagal. Ne bo sama prebrodila detoksikacije, spet bo šla na stara pota. Želim si, da je nikoli ne bi srečala, ker bom zdaj kar naprej mislila nanjo in mnoge Vesne s tako in podobno nesrečno usodo. Tudi knjige ne bom napisala. Kdo bi jo bral? Tisti v začaranem krogu gotovo ne. Mama, kot je Vesnina, najbrž tudi ne. Drugi pa ... Nobe-nega upa jim ne bi mogla vlti. Tako čutim, a ji tega ne morem reči naglas. Ona je trdno prepričana v podobo, ki si jo je ustvarila.

»Že vidim knjigo. Zgodba o Vesni. Ali pa Zgodba o nesrečni Vesni,« pripre oči in sanjari.

»Če se iz tega izviješ, bi bila lahko tudi zgodba o srečni Vesni,« rečem, ker ji nočem razbiti iluzije.

»Ja, o srečni Vesni!« ploskne z rokama kot zadovoljen otrok.

A nadaljevanja zgodbe nikoli ni bilo in tudi knjige ne bo. Kot se je Vesna nenadoma pojavila, tako je tudi izginila iz mojega življenja. Njen mobitel se ni odzival, drugega njenega naslova nisem imela. A pozabiti je ne morem. Še v sanjah me vznemirja in me gleda s tistimi velikimi, modrimi in izgubljenimi očmi.

Metka Erzar: SAMPEJEVA PRAVLJICA, kolaž, akril pl., 180 x 100 cm, 2005

Marijan F. Kranjc

SLOVENSKA KRI ZA SRBSKE BRATE – SLOVENCİ SO BRANILI SRBIJO

Novi podatki za zgodovino slovenskega zdravstva in vojaštva

Kdorkoli je pozorno spremljal moje pisanje o slovenskih prostovoljih v srbski vojski (*Slovenska kri za srbske brate* (Rast 2/2004) in *Slovenci so branili Srbijo* (Rast 6/2004), ga moram spomniti na obljubo in pričakovanje, da nam bo upokojeni in svetovno znani kardiolog prof. dr. Aleksander Nedok iz Beograda razgrnil zbrane arhivske podatke, ki bodo predstavljali resnični prikaz zgodovinskega stanja o prvih slovenskih zdravnikih – prostovoljcih v srbski vojski.

Naj na kratko samo ponovim: prof. dr. Aleksander Nedok je v vojaškem arhivu srbske vojske zbral podatke tudi o slovenskih zdravnikih – prostovoljcih v letih 1912–1918 in je tako seznam, ki sem ga predstavil v članku *Slovenska kri za srbske brate*, dopolnil takole:

- Pod št. 10 in 11 sta na str. 211 predstavljena dva zdravnika s priimkom Fajdiga in brez imena, kar pa ne bo držalo.¹ Dejansko gre za študenta medicine Božidarja Fajdigo, podporočnika sanitetne službe avstro-ogrske vojske, ki je kot ruski ujetnik leta 1916 v Odesi prestopil v 1. srbsko dobrovoljsko divizijo in bil po letu 1917 v Tomsku (nižji) zdravnik jugoslovanskega polka Matije Gubca. Vsekakor pa ni bil po činu major!

- Pod št. 15 je naveden dr. Milko Gnezda, ki je bil iz Rakeka in ni bil zdravnik, temveč samo študent 6. semestra medicine in sanitetni podporočnik v 3/1. srbske dobrovoljske divizije.

- Pod št. 18 je naveden dr. Josip Hebein, ki pa ni bil zdravnik, temveč samo študent medicine in sanitetni podporočnik.

- Pod št. 19 je naveden dr. Matko Heric, sanitetni podporočnik avstro-ogrske vojske, ki pa sploh ni bil v srbski vojski in ga je potrebno črtati s seznama.

- Pod št. 21. je naveden dr. Janko Kotnik, sanitetni podporočnik avstro-ogrske vojske, ki je bil od 10. 10. 1916 do 29. 12. 1919 v italijanskem ujetništvu, pa tako ni mogel biti prostovoljec srbske vojske in ga je treba črtati s seznama.

- Pod št. 32 je naveden dr. Valentin Meršol, ki pa ni bil zdravnik, temveč samo študent medicine in sanitetni podporočnik.

- Na seznam slovenskih zdravnikov – dobrovoljcev je potrebno dodati študenta medicine Rudolfa Trusnoviča, slovenskega Primorca, ki je med prvimi pobegnil iz avstro-ogrske vojske in že konec leta 1915 v Odesi stopil v Dobrovoljski odred, zatem pa je postal pripadnik 1. srbske dobrovoljske divizije. Med boji v Dobrudži je bil ranjen in je prejel rusko in srbsko odlikovanje za izreden pogum. Kasneje je prestopil med belogardejce, ostal v Rusiji in v Harkovu končal tudi

¹ *Kladivarji*, 1936, Ljubljana, strani 535, 758 in 815

medicinsko fakulteto. V domovino se je vrnil šele leta 1934 in napisal knjigo z naslovom *Stara in nova Rusija*. Trusnoviča sem sicer omenil med slovenskimi prostovoljci srbske vojske (spletna stran <http://users.volja.net/marijankr>), vendar ni bilo podatka, da je bil sanitetni podporočnik avstro-ogrske vojske. Zanimivo je, da je Trusnovič na fotografiji (v sprednji vrsti sedi drugi z leve), ki sem jo objavil v *Rasti* (št 1/2005), ko sem pisal o rodovini Andoljšek – Andolšek in omenjal podporočnika Rudolfa Andoljška iz Pluske pri Trebnjem.

Vsekakor je potrebno popraviti mojo navedbo na str. 215, da je bil dr. Ivan Skubic »prvi slovenski zdravnik v srbski vojski« od leta 1876, ko je sodeloval v srbsko-bolgarski vojni.

Kot sem že omenil v članku *Slovenci so branili Srbijo*, je omenjeno navedbo v povzetku mojega prvega članka v beograjski *Politiki* upravičeno negiral prof. dr. Aleksander Nedok, čigar korenine so slovenske, celo prleške!

Ker bo prof. dr. Aleksander Nedok svoje izsledke v obliki znanstvene študije z naslovom *Slovenski zdravniki in njihovi potomci v sanitetni službi srbske vojske* predstavil v *Zdravniškem vestniku*, glasilu Znanstvenega društva za zgodovino zdravstvene kulture pri Inštitutu za zgodovino medicine, mi je pisno sporočil potrebne podatke za objavo popravkov v reviji *Rast*. Ker je med njimi tudi zdravnik iz okolice Žužemberka, ne pa Novega mesta, jih na kratko povzemam.

Namreč, med prvima slovenskima zdravnikoma – prostovoljčema srbske vojske sta bila od leta 1864 tudi dr. Štefan Nedog s Štajerske in dr. Ivan Kovač z Dolenjske.²

Dr. Štefan Nedog, tudi Nedok, je bil rojen 23. novembra 1828 v vasi Vogričevci pri Ljutomeru. Kje je obiskoval gimnazijo, zaenkrat ni znano, medicino pa je študiral na Dunaju in v Pragi, kjer je leta 1861 tudi doktoriral oziroma postal višji zdravnik.³ Najprej je bil okrajni zdravnik v Ljubnem, kmalu zatem pa je postal vojaški zdravnik avstro-ogrske vojske in služboval v Pragi. Toda že decembra 1861 se je odpravil v Srbijo, kjer je kot okrajni zdravnik najprej služboval v Kragujevcu, zatem pa v Loznici kot okrožni. Leta 1864, ko je bila v srbski vojski ustanovljena tudi sanitetna služba, je postal vojaški višji zdravnik. Opravljal je različne dolžnosti, od polkovnega zdravnika – podporočnika do načelnika sanitetne službe Drinskega korpusa v vojni proti Turčiji (1877–1878) s činom majorja. Zaradi izrednega poguma in zaslug je bil odlikovan s srebrno medaljo za hrabrost in takovskim križcem. Umrle je 5. maja 1878 zaradi ran in bil posmrtno povišan v čin sanitetnega podpolkovnika, kar je bil takrat najvišji čin v sanitetni službi srbske vojske. Tudi njegovi potomci so bili pripadniki srbske vojske. Sin, dr. Josif Nedok, je bil udeleženec obeh balkanskih vojn in prve svetovne vojne in postal rezervni podpolkovnik sanitetne službe, pozneje pa upravnik civilne bolnišnice v Kragujevcu. Tudi sinova Čedomir in Svetozar sta kot mladoletnika postala prostovoljca srbske vojske in nosilca albanske spomenice. Svetozar, Aleksandrov oče, je bil radiotelegrafist srbske vrhovne komande, pa čeprav je imel komaj 16 let. Tudi Aleksander je bil kot študent medicine udeleženec NOV v letih 1944–1945, pozneje pa je postal upravnik beograjske bolnišnice Sveti Sava, predsednik kardiološke sekcije Srbskega zdravniškega društva in član newyorške medicinske akademije. Danes je upokojenec in raziskovalec deleža slovenskih zdravnikov v srbski vojski. Lani je z družino komaj dobil vizo za obisk rodnega kraja Ljutomera in priznal, da se je razjokal, ko je gledal lepoto jeruzalem-

2 Kljakić, Slobodan, *Prvi stigli doktori Kovač i Nedok*, *Politika*, 24. 8. 2004, Beograd.

3 Dr. Nedok Aleksander je v posebni študiji predstavil tudi sistem takratnega medicinskega študija v Avstriji, ki je imel tri stopnje, in sicer: Wundartz (ranocelnik) – patron kirurgije; Niederer Artz (nižji zdravnik) – magister kirurgije in Oberer Artzt (višji zdravnik) – doktor medicine, pa bom te stopnje medicinske izobrazbe tudi navajal v prevodu (oklepaj).

4 *Kmetijske in rokodelske novice*, ki so izhajale v Ljubljani od leta 1843 do 1902.

5 *Rast*, št. 2/2004, *Novo mesto*.

6 *Zgodovinski listi*, št. 1/2003, *Zgodovinsko društvo Ljutomer*.

skih goric. Ko sem nedavno zvedel, da je bil rojen v vasi Vogričevci (po nemško Pogoritschen), ne pa v samem Ljutomeru, je bil še bolj presenečen. Bil sem prijetno presenečen tudi sam, saj so bili moji starši iz sosednje vasi, Radoslavcev.

Skupaj z dr. Štefanom Nedogom je v srbsko vojsko leta 1864 stopil tudi **dr. Ivan (Johann) Jožefa Kovač**, rojen 22. marca 1827 v vasi Gornji Križ pri Žužemberku. Gimnazijo je obiskoval v Novem mestu in Ljubljani, medicino pa je končal leta 1858 na Dunaju. Bil je vojaški zdravnik avstrijske vojske in je leta 1859 sodeloval v bojnem pohodu v Italiji, kjer je bil odlikovan za vojne zasluge. Ker se ni hotel vključiti v avstro-ogrsko vojsko, je podobno kot še nekaj drugih slovanskih (slovenskih) pripadnikov te vojske odšel maja 1861 v Srbijo. Najprej je opravljal zdravniško službo, po vsej verjetnosti v Šabcu, leta 1864 pa je skupaj z dr. Nedokom pristopil v novoustanovljeno sanitetno službo srbske vojske, opravljal odgovorne dolžnosti v vojnah proti Turčiji in Bolgariji in dosegel čin sanitetnega majorja. Umrl je 14. januarja 1883 v Šabcu, kjer je živela tudi njegova družina. Imel je dva sina, ki sta delala v tovarni orožja v Kragujevcu, pa tudi hčerko, ki se je poročila, vendar podrobnejši podatki o njihovi usodi niso znani. Za kakšnega diplomanta zgodovine bi bilo verjetno zanimivo, da bi v ljubljanskih *Novicah*⁴ poiskal razne članke iz Srbije v letih od 1864 do 1883, ki jih je dr. Kovač pošiljal in podpisal s psevdonimom Podlišček(ov). Verjetno bi v teh poročilih iz Srbije lahko odkrili še marsikatero zanimivost.

Ne prvi, temveč šele tretji po vrsti je bil **dr. Viktor Skubic**, rojen 19. aprila 1845 v Črnomlju, ki sem ga podrobneje predstavil v članku *Slovenska kri za srbske brate*.⁵ Dr. Nedok je v vojaških dokumentih odkril zanimivo podrobnost glede strokovnega izpopolnjevanja dr. Skubica. Namreč po šestih razredih gimnazije v Novem mestu naj bi Viktor Skubic na Dunaju študiral medicino in se okrog leta 1870 nastanil z družino v Požarevcu, kjer je verjetno opravljal dolžnost nižjega zdravnika. Zatem je v Jeni v Nemčiji dokončal triletni študij medicine in kot doktor medicine (višji zdravnik) postal upravnik civilne bolnišnice v Požarevcu. Kot rezervni sanitetni častnik je sodeloval v vojni proti Bolgariji (1885–1886), nakar se je aktiviral kot sanitetni stotnik srbske vojske. V letih od 1887 do 1892 je opravljal razne sanitetne dolžnosti v srbski vojski. Umrl je leta 1892 v Požarevcu zaradi posledic ran. Od njegovih šestih otrok sem podrobneje predstavil pehotnega brigadnega generala Vladimirja Skubica (1877, Požarevac - 1954, Beograd).⁶ Kot zanimivost naj navedem, da sva kasneje z znancem Markom Skubicem iz Ljubljane sestavila rodovnik Skubicev od leta 1600, katerih izvor je v Stari vasi v sedanji župniji Šmarje Sap.

Dr. Ivan Plesničar je bil rojen 16. avgusta 1841 v Ljubljani, očetu Ivanu, delavcu sladkorne tovarne – »cukrarne«, iz Solkana pri Novi Gorici, in materi Zarnik Heleni iz Štepanje vasi v Ljubljani. Stari oče Matija je bil kmetovalec, rojen leta 1806 v Solkanu in poročen z Marijano Winkler. V Ljubljani je Ivan končal šest razredov gimnazije, zatem pa je v Gradcu končal vojaško sanitetno šolo in postal magister kirurgije in porodničarstva. Do leta 1866 je kot nižji vojaški zdravnik služboval v 3. obmejnem polku avstrijske vojske in nazadnje sodeloval v prusko-avstrijski vojni v Italiji (priključila se je Prusiji) ter si prislužil avstrijsko vojaško medaljo za prizadevno službo. Leta 1867 je kot prostovoljec pristopil v sanitetno službo srbske vojske.

Sodeloval je v srbsko-turški vojni 1876–1878 in opravljal dolžnost načelnika sanitete v brigadi in upravnika vojaške bolnišnice v Studenici. Bil je odlikovan s srebrno medaljo za prizadevno službo in hrabrost. Leta 1878 je bil povišan v sanitetnega poročnika in si prislužil odlične službene ocene. Po letu 1878 je bil upravnik civilne bolnišnice v Kragujevcu, kjer je sicer živel z družino vse do svoje smrti leta 1908. Imel je šestero otrok, od katerih sta dva postala častnika srbske vojske. Starejši sin Ivan, major, je s celotnim bataljonom padel leta 1915 v boju z Bolgari, mlajši Milan (1882, Kragujevac – 1969, Ostende) pa je kot podpolkovnik leta 1918 prestopil v vojsko Kraljevine Jugoslavije in nazadnje postal tudi divizijski general. Zaradi slovenskega porekla menda ni postal poveljnik četniške komande Jugoslavije niti ni bil povišan v čin armadnega generala. Zaradi njegovih korenin sem ga prištel med generale slovenskega rodu, s čimer se je strinjal tudi njegov edini potomec – vnuk Milan Pešić iz Milana.

Karlo Ivana Lipold, absolvent medicine, je bil rojen 3. novembra 1851 v Mozirju, takratnem Prassbergu. Gimnazijo je obiskoval v Celju, medicino pa je študiral na Dunaju in v Pragi, vendar k zaključnemu izpitu ni pristopil. Po vsej verjetnosti je bil vpoklican v avstrijsko vojsko, pa je 10. junija 1876 dezertiral v Srbijo in postal prostovoljec v sanitetni službi srbske vojske. Sodeloval je v obeh vojnah proti Turčiji v letih 1876–1878. Odlikoval se je s svojim pogumom in medicinskim znanjem. Bil je odlikovan s srebrno medaljo za hrabrost in takovskim križcem. Čeprav ni bil doktor medicine, je zaradi svojega znanja in sposobnosti opravljal številne sanitetne dolžnosti (polkovni zdravnik, pravnik vojaške bolnišnice, upravnik vojaškosanitetnega skladišča in podobno). Ker zaradi nedokončane medicinske fakultete ni mogel po redni poti dobiti čina sanitetnega poročnika, so mu nazadnje dodeli »častni čin kapetana«. Bil je poročen in je imel hčerko, o njeni usodi pa ni podatkov. Kot vojaški dezerter ni nikoli mogel obiskati svojega rojstnega kraja. Umrli je 24. septembra 1911 v Beogradu.

Med javno najbolj znanimi Slovenci, ki so priskočili na pomoč Srbom, je bil vsekakor **dr. Franjo Ribnikar**, rojen 1840 v vasi Senično pri Golniku, ki pa je že takoj po končanem študiju medicine odšel v Beograd, kjer je opravljal zdravniški poklic. Malo pa je bilo znano, da je dr. Ribnikar končal tudi teologijo. Kot prostovoljec se je leta 1876 udeležil vojne proti Turčiji. Tudi njegovi trije sinovi so aktivno sodelovali v političnem in vojaškem življenju Srbije. Leta 1904 so ustanovili doslej najbolj znani srbski dnevnik Politiko, naslednjega leta pa je stari Ribnikar umrl. Zdravniški poklic je nadaljeval sin, dr. Slobodan Ribnikar, ki je sodeloval v obeh balkanskih vojnah, nazadnje pa je bil upravnik poljske bolnišnice Drinske divizije.

Dr. Jožef Svetič je bil rojen leta 1817 v Ljubljani, kjer je končal gimnazijo. Po končanem študiju medicine na Dunaju je leta 1857 odšel v Loznico v Srbiji, kjer je bil okrajni in okrožni zdravnik. Bil je poročen in je imel sina, vendar o njegovi usodi ni nič znanega. V letih 1876–1878 je sodeloval v obeh vojnah proti Turčiji in nazadnje postal rez. sanitetni kapetan II. razreda. Po vsej verjetnosti je umrl leta 1882 v Loznici.

Dr. Franjo Kopše (srbsko Kopša) je bil rojen leta 1848 v Idriji. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani, Gradcu in Trstu. Medicino je študiral na Dunaju in leta 1871 tudi diplomiral kot doktor medicine.

Marijan F. Kranjc
SLOVENSKA KRI
ZA SRBSKE BRATE –
SLOVENCİ SO BRANILI SRBIJO

V Srbijo je odšel leta 1875 in kot prostovoljec sodeloval v obeh vojnah proti Turčiji (1876–1878) in Bolgariji (1885), tu dobil čin rez. sanitetnega kapetana II. razreda. Z družino je živel v Vranju, kjer si je ustvaril sloves odličnega zdravnika in državljana, pa še danes ena od ulic nosi njegovo ime! Umrl je 7. junija 1898. Imel je šest otrok, od katerih sta dva sina študirala medicino na Dunaju in kot vojaška zdravnika srbske vojske sodelovala v obeh balkanskih in prvi svetovni vojni. Šlo je za sanitetna podpolkovnika dr. Milutina Kopšeta (1880–1949), nazadnje primarija očne klinike Medicinske fakultete v Beogradu, in dr. Dušana Kopšeta (1885–1925), nazadnje upravnika vojaške bolnišnice v Pirotu. Zaradi bolezni je bil upokojen, nato je kmalu umrl.

Mimogrede, v Vranju je živel in delal kot veterinar **dr. Andrej Batič**, rojen leta 1858 v Šempasu. Po študiju veterine na Dunaju in v Pragi je leta 1882 prišel v Vranje, kjer je opravljal dolžnost okrajnega veterinarja. Po vsej verjetnosti je imel stike s Kopšetovimi, vendar o njegovi usodi ni podatkov.

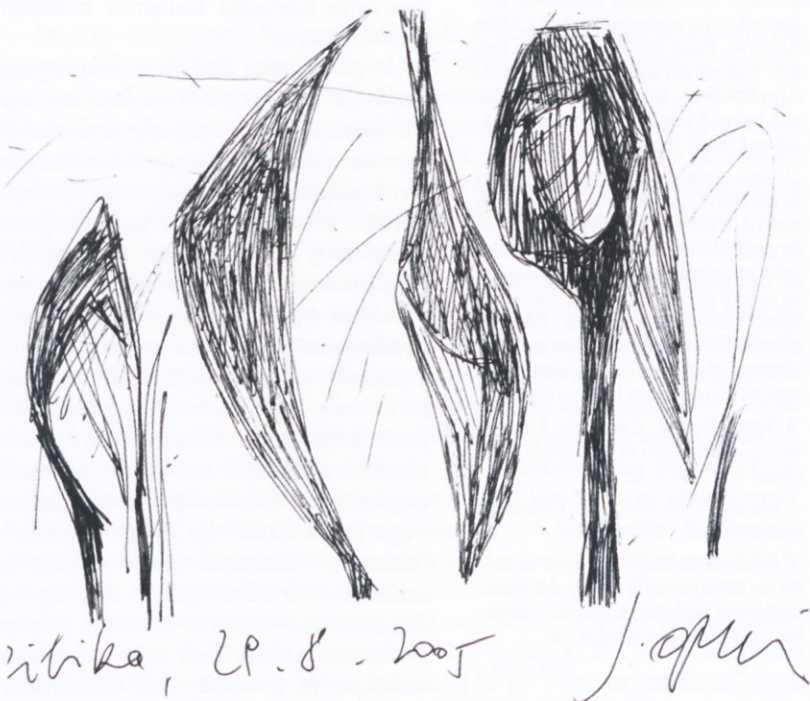
VIRI:

Izpiski iz zasebnega pisma dr. Aleksandra Nedoka iz Beograda z dne 13. 3. 2005

Arhiv sanitetne službe srbske vojske 1864–1918, Vojnogodovinski inštitut v Beogradu

Kljakić, Slobodan, *Prvi stigli doktori Kovač i Nedok*, *Politika*, 24. 8. 2004, Beograd

Kranjc, F. Marijan, *Slovenska kri za srbske brate in Slovenci so branili Srbijo*, *Rast* št. 2 in 6/2004. Novo mesto.

KULTURA
Rast 5 / 2005

OŽIVITEV MESTNEGA JEDRA ČRNOMLJA

Revitalizacija mest

Mesto kot urbani prostor človek doživlja v aktivnosti, v premikanju in akciji. Nikakor ni določen zgolj s formo, betonom ali opeko, ne moremo ga predstaviti samo z načrti in maketami. Sodobna mesta in njihova stara mestna jedra večinoma nimajo več obzidij in ne predstavljajo izoliranih enot, pač pa so se razvila v prostor srečevanje mnogih interesov. Prav zato moramo pri načrtovanju revitalizacije skrbno upoštevati kar se da različne interese, želje in pričakovanja različnih kategorij stanovalcev in obiskovalcev mesta. Če imamo kolikšnejše ambicije za preseganje enostranskih pristopov k revitalizaciji, moramo upoštevati dejstvo, da je oživljanje mesta več kot le zunanja prenova pročelij stavb ali tlaka ulic; je tudi in predvsem vsebinska razširitev obstoječih ponudbe.¹

Vsako mesto odlikujeta bogastvo raznolikosti v stavbah in kulturna raznolikost, ki pa ostajata mrtva kapitala, če ni hkrati prisotna raznolikost človeških stikov. Ta predpostavlja raznolikost interesov, pričakovanj in zahtev tistih, ki v mestu živijo, drugih, ki v njem delajo, ali tretjih, ki tam nakupujejo, pa četrtih, ki se v njem izražajo itd.

Da lažje razumemo mesto in njegovo dediščino, je potrebno razumeti način življenja in utrip mesta skozi različna časovna obdobja, preko katerih dobimo vpogled na današnje stanje v mestu. Razvoj urbanega, mestnega prostora ne more povsem izstopati iz prostorsko-zgodovinskega okvira, kjer ponavljamo in poudarjamo drugačnost v smislu identitete mesta. Vsekakor so pri obnovi izkušnje iz preteklosti oziroma koristna kulturna dediščina lahko vključene v razvojna prizadevanja.²

V povojnem obdobju obnavljanja mest so se tudi v Črnomlju³ pojavile »preteče oblike prenavljanja mestnega jedra: prezidavanje obstoječih stavb, rušenje dotrajanih in neustreznih; nastal je pravi stavbni tampon, ki povsem zanika govorico arhitekturnega izročila.«⁴ Črnomaljsko mestno jedro z značilno srednjeveško zasnovo je v zadnji četrtini 19. stoletja in v letih do prve svetovne vojne temeljito zamenjalo svoj stavbni fond. Lesene in ometane pritlične stanovanjske hiše ob osrednji mestni ulici so se umaknile enonadstropnim zidanim stavbam s poslovnimi pritličji in stanovanjskimi nadstropji.⁵ Idejne in razvojne pobude za ureditev mestnega jedra Črnomlja so se pričele v začetku osemdesetih letih 20. stoletja. V zadnjih petih letih je bilo na to temo izpeljanih nekaj posvetov in konkretnih delavnic, na katerih poskušamo najti razvojne rešitve za oživitev mesta. Letos smo v mesecu marcu študenti iz oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo organizirali interdisciplinarno⁶ delavnico Revitalizacija starega mestnega jedra Črnomlja. Mestno jedro smo raziskovali skozi obdelavo funkcij posameznih stanovanjskih enot, preko katerih so se odpirale raziskave družbenega in družabnega življenja v mestu, obrtniške dejavnosti v mestu, samega pomena meščanstva za Črnomaljce, zanimale so nas tudi zelene površine v samem mestu ter ureditev vrtičkov in dvorišč. Cilj delavnice je bila raziskava preteklega in obstoječega stanja v mestu, da bi na podlagi te lahko podati smernice za oživitev mestnega jedra.

1 Barbara Krt: Mladi v starem Kopru, neobjavljeno diplomsko delo. Tipkopiš hrani Fakulteta za družbene vede.

2 Prispevek je izviralec posameznih študij, ki so nastale na interdisciplinarni raziskovalni delavnici, prispevali so jih naslednji študenti: Miha Šinkovec, Petra Dichlberger, Ana Kučič, Gregor Jevšček, Petra Gosenca, Alja Bukovec, Katarina Draksler, Janez Weiss, Meta Renko, Mateja Kovačič in Mateja Panjan.

3 Ideje o načrtnem urejanju, obnovi in ohranitvi zgodovinsko pomembnih naselij in mest se je v Evropi pojavila že pred 2. svetovno vojno. V šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja so se tudi pri nas angažirali Zavodi za spomeniško varstvo, oddelki fakultet, planerske organizacije ter različni inštituti, ki so k sodelovanju pritegnili mestne skupnosti in lokalne oblasti.

4 Stane Bernik: Črnomelj: Urbanistični, arhitekturni in spomeniškovarstveni oris, 1987, str. 5.

5 Marija Prašin Kolbezen: Črnomelj, mestno jedro – EŠD 87.

6 Poleg študentov etnologije in kulturne antropologije so na delavnici sodelovali študentki krajske arhitekture, geografije in zgodovine.

7 Odlok o razglasitvi mestnega jedra Črnomlja za kulturni spomenik lokalnega pomena, Uradni list RS, št. 74/01.

8 Marija Prašin Kolbezen: iz uvodne besede biltena Mestno jedro Črnomlja: Urbanistično arhitekturna delavnica 2001.

Staro mestno jedro Črnomlja iz obdobja pred vojnama.

Mestno jedro Črnomlja

Črnomaljsko mestno jedro je razglašeno za kulturni spomenik⁷, ki zajema mestni okljuk z Ajdovim zrnom, trgom pod Lipo, Skajdne, del Vojinske in Kolodvorske ceste, območje med Dobličico in Ulico heroja Starihe do Doltarjevega slapa, območje stare klavnice ter niz hiš nad sotočjem Dobličice in Lahinje.⁸ Ob iskanju mikro in makro lokacij, kjer so se in se še zadržujejo Črnomaljci, se omenjajo *Skajdne*, *Suhi most*, *Farovška in Zajdna gasa*, *Pristave*, *Loka*, *Griček*, *Kršтина*, *Kaplanica* itd. Omenjena poimenovanja je preizkusil čas, njihova vztrajnost priča tudi o smiselnosti njihove uporabe.

Vsakdanjik in praznik Črnomaljca sta bila odvisna od tega, s čim se je posameznik ukvarjal, kako si je služil kruh in v katerem delu mesta je živel. Tisti, ki se je preživil s kmetovanjem, je imel drugačen dnevni in letni ritem od obrtnika in uradnika. Prav tako dan ni bil enak kmetoma iz *Skajdn* in *Zajdne gase*. Veliko prebivalcev mestnega jedra, razen večine obrtnikov in uradnikov, je imelo obdelovalne površine, ki so se praviloma nahajale zunaj mesta. Njive so Črnomaljci obdelovali *na pristavah*. Za prave meščane so veljali trgovci, učitelji, zdravniki, lekarnarji, odvetniki in vsi premožnejši obrtniki. Ti so imeli v samem mestnem jedru bodisi svojo trgovino, pisarno, ordinacijo ali delavnico, s tem je bil povezan tudi ugled posameznika.

H krojaču so hodili tako kmetje kot meščani, razlikovalo se je blago, iz katerega so šivali obleke. Kmetje so imeli *cajgaste* obleke, ki jih ni bilo moč lepo zlikati. Noša Črnomaljk se je bistveno razlikovala od kmečke noše. Vrh belega krila so meščanke nosile črn svilen predpasnik, okrog vratu in ramen so imele do pasu segajočo ruto, ki so jo spele na prsih in vanjo vtaknile rožo. Klobuke in torbice so nosile le žene uglednejših in premožnejših meščanov ob nedeljah in praznikih, ugledni Črnomaljci pa so imeli pripete srebrne in zlate verižice z urami.

Mestni možakarji so radi zahajali v Kolbeznovo gostilno na krvavice in *teleflajš* s svežo zemljico. Zbirali so se v manjši sobici, kjer so lahko v miru modrovali. Pomembno zbirališče za gospode je bil tudi *glassalon* ob črnomaljskem gradu, kjer so imeli predvsem obrtniki svojo stalno mizo - *maister tiš*. V *glassalonu* so se zbirali tudi na pustnem plesu, v Puhkovi kavarni pa so brali časopise in se sladkali z odličnimi domačimi piškoti. Pred 2. svetovno vojno je v Črnomlju delovalo okoli trideset gostiln. Gostilničarji so imeli po navadi tudi dopolnilne dejavnosti, vzporedno so imeli še trgovino in / ali mesnico. Vsi, ki so imeli mesnice, so imeli tudi ledenice, kjer so hranili meso. Pozimi so po led hodili v Lahinjo ali Dobličico ali pa so ga sekali *po kalih*. Tako meščani kot kmetje so se ob delavnikih zbirali v vseh gostilnah, odvisno seveda tudi od tega, kje je kdo živel. Gostilničarji so bili: Rojc, Skubic, Petran, Papež, Schwaiger, Jaklič, Badovinc, Weiss, Šuštaršič, Mihelič itd. Vsekakor so bile gostilne najbolj polne po nedeljski maši, prav tako kavarne in slaščičarne. Gostilničarji so si meli roke še na pusta, ko so v Gradu, pri Kolbeznu, Rožiču in drugod organizirali pustne pleske, ter ob drugih praznikih, ko so bile na več lokacijah organizirane veselice. V Črnomlju se je veliko plesalo, tako pred kot po 2. svetovni vojni, in sicer vsako soboto v *glassalonu* vse do sedemdesetih let 20. stoletja. Na istem mestu so prirejali tudi maturantske pleske. Mladinci so po vojni organizirali svoje pleske preko mladinske organizacije, za vse pleske pa je bila angažirana vojaška godba na pihala. Zanimivo je dejstvo, da je mladina pred 2.

svetovno vojno praviloma hodila na plese v spremstvu staršev, žene pa z možmi. Za ženo je bilo tudi skrajno nespodobno stopiti v gostilno brez spremstva svojega moža. Za *glassalonom* je bil tudi gostilniški vrt s kostanji in kegljiščem, večina sogovornikov ga omenja z nostalgijo in nanj navezuje prijetne spomine. Nedeljske popoldneve je marsikdo zaključil s sprehodom po mestu in okolici, drugi pa so odšli k večernicam.

Tudi trgovin v Črnomlju ni manjkalo. Odprte so bile vse dni, razen ob nedeljah. Ob sobotah so bile zaprte od konca šestdesetih let prejšnjega stoletja. Delovni čas trgovin je bil zjutraj od osmih do dvanajstih in od treh naprej. Nekaj let po drugi svetovni vojni so ljudje v trgovinah kupovali s kartami, ki jih je priskrbela nova država. Po končanem delavniku so morali uslužbenci trgovin delovne karte tematsko urediti in jih z mešanico moke in vode prilepiti na list papirja. Vse trgovine so imele tudi lesene vozičke, s katerimi so trgovke in trgovci vozili blago iz skladišč na police trgovin. Pred drugo svetovno vojno je bila zelo priznana Korenova trgovina, pri katerih so lahko Črnomaljši kupili vse *od šivanke do šmira*, Plutova trgovina, kjer so prodajali mešano blago, poleg tega so Plutovi imeli tudi mlin in žago. Tobak so Črnomaljši kupovali pri trafikantki Malerič, pri urarju Fabjanu so prodajali tudi zlatnino, kolesa ter šivalne stroje. V Črnomlju so v obdobju druge svetovne vojne delovale še trgovina z obutvijo Bata, trgovina Zajec, kjer so poleg *špecerije* kupovali kreme.

V mestnem jedru Črnomlja je pogosto dišalo po svežem kruhu. Vsaka pekarna je imela svoje odjemalce in skrivnosti o pripravi kruha in drugega peciva. Stoničeva pekarna in pekarna Lajdgeb sta bili na glavni ulici, Škofova v Ajdovem zrnu, Grahkove dobrote pa so dišale na koncu *suhega mosta*. V pekarnah so pekli predvsem *žemlje, kifeljce, bele in črne štruce*, preste so peki pekli večinoma le ob praznikih. V Črnomlju je bila splošno razširjena navada, da so gospodinje v pekarnе nosile speč doma zamešan in vzhajan kruh. Za to so morale plačati le manjšo simbolično ceno. Tako v trgovinah dolgo sploh niso prodajali kruha.

V obdobju med obema vojnama je v Črnomlju delovalo precejšnje število čevljarjev. »*Včasih se je delalo čizme na obrt, vsaka hiša je imela svojo obrt.*« Čevljarji so imeli zaposlene pomočnike in vajence, ki so v večini prihajali iz okoliških vasi in so pri delodajalcih stanovali.

V prvi polovici 20. stoletja sta v Črnomlju delovala urarja Fabjan in Švajger, frizer in brivec Satošek, kovača Švajger in Sever ter fotograf Plut.

Mesto Črnomelj je posebej zaživelo v času sejmov. Enkrat mesečno so bili živinski sejmi *pod lipami na gričku*, kjer je bila živinska tehtnica. Živali so prodajali tudi izven sejmov, vendar je bila razlika v ceni, saj so se na sejmu lahko kupci za ceno pogajali. Sejem in tržnica sta bili sprva na *farovski gasi*, okoli cerkve. Kasneje, ko je sejem postal večji, so ga zaradi prostorske stiske preselili na glavno ulico.⁹ Iz Gribelj, Adlešič in Krasinca so prihajale kmetice in gospodinje in *na placi v procajnah* prodajale solato, čebulo, fižol, korenje, krompir, jajca ter različne sadike. Sadje, predvsem češnje, so prodajali *Semčarji*, kmetje iz Bojancev pa so na sejmi prodajali copate iz volne. Iz Ribnice in Karlovca so prihajali trgovci s suho robo, *Dalmatinci* pa so prodajali *glavničke, špangice in drugo drobnarijo*. Z vozovi in koši so v Črnomelj prihajali tudi krošnjarji in od hiše do hiše prodajali suho robo ter sladkorčke in britvice.

Črnomaljci so veliko energije in prostega časa usmerjali v športne in kulturne aktivnosti. Pred vojno sta v mestu delovala Sokolsko in Orlovsko društvo s pestrim programom. Pod njunim okriljem so delovale telovadna in kolesarska sekcija, pevski zbor, gledališka skupina itd. Navdušenci so se udeleževali tekmovanj v plavanju, ki so potekala na Dobličici od Doltarjevega mlina do velikega mosta in prav vsi meščani so lahko spremljali nastope telovadcev. Posebnost v mestu je bila gledališka skupina Plut, ki je bila s svojim igralskim podjetjem registrirana na občini in je imela načrte za gradnjo lastnega gledališča na Loki, vendar jim je načrte prekrizala vojna. Družina Plut je prirejala igre sprva kar na domačem skednju, kasneje pa v sklopu Orlovskega društva v Komendi. Njihov igralski repertoar je bil izjemno bogat in zahteven (Deseti brat, Jurij Kozjak, Sosedov sin, Kralj Lear, Ustanovitev črnomaljske župnije, Revizor itd.).

Tudi po drugi svetovni vojni so bili mladi in stari športno zelo aktivni, zlasti v nogometu. Igrišče zanj so Črnomaljci postavili *na kaplanici*. Meščani so s pridom izkoristili položaj mesta na rečnem okljuku in tako Dobličico kot Lahinjo uporabili ne le za gospodarstvo (mlini), temveč tudi za oddih. Pred uvedbo kanalizacije so se ljudje kopali na celotni dolžini obeh rek, kasneje pa bolj na rezerviranih krajih. Leta 1935 so ob reki Lahinji pod *Fabjanovo pristavo* odprli urejeno kopališče, priljubljena kopališča so bila tudi pri *Flekovem mlinu in pod mostom*. Danes popularna Kolpa je postala pojem za Črnomaljce od šestdesetih let prejšnjega stoletja naprej. Nekateri otroci so imeli pri plavanju kot pomoč okoli pasu privezane *plavuti iz šaša*, ki so jim jih doma naredili očetje. Drugi pa so uporabljali *barilčke* (lesene sodčke), namenjene prenašanju vina iz hrama domov.

Zima je ponujala meščanom drugačne čare. Predvsem prebivalci *Skajdn* so se z veseljem sankali in smučali *po jarku vse od Grička do Flekove malanice*, sani in *smukice* so bile narejene doma. Ves prosti čas so otroci in starejši preživeli kar na ulicah in dvoriščih. Otroci so si krajšali čas z igranjem igrice, starejši so zlasti v vročih poletnih večerih posedali na klopih, ki jih je menda imela vsaka hiša, in klepetali, peli pesmi in kartali. V petdesetih letih 20. stoletja je Črnomelj dobil kino, kamor so zahajali predvsem starejši meščani, otrokom je bil vstop prepovedan.

Predlogi za oživetev mestnega jedra Črnomlja

Stara mestna jedra so eden najbolj kompleksnih urbanih, kulturnih, socialnih, ekonomskih, političnih, historičnih in v najširšem pomenu besede kulturoloških fenomenov. Janez Bogataj meni, da je »prav prenova mestnih, vaških in trških jeder tisto področje, kjer bi se moralo najbolj dosledno upoštevati dejstvo, da je dediščina starega jedra, stavbe ali ulice tisti model, ki ga je zgodovina že neštokrat preverila in nam ponuja številne rešitve za novo življenje. Iz dediščine načrtovana nova vsebina prenovljenega središča, stavbe ali območja ohranja njihovo istovetnost in pokaže na nekatere oblike, ki lahko bodoče življenje v takih ambientih postavijo na popolnoma drugačne temelje, s tem pa tudi medsebojne odnose med ljudmi.«¹⁰ Potrebno je razmišljati v smeri »rehabilitacije edinstvenih že obstoječih in odkrivanju potencialnih lokacijskih, ambientalnih ter simbolnih prednosti mesta.«¹¹

Mestno jedro Črnomlja nam skozi zgoraj predstavljeni kratki pregled načina življenja Črnomaljcev, predvsem v obdobju pred drugo

10 Janez Bogataj, *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*, 1992, str. 24.

11 Marjan Hočevar, *Analiza revitalizacijske problematike koprškega mestnega jedra; fizični prostor in družbene vsebine*. V: *Annales*, 12/98, str. 80.

12 Izbrana časovna omejitev je groba, pa vendarle življenjska, saj izhaja iz osebnih izkušenj sogovornikov. Njihove pripovedi se večinoma nanašajo na čas pred drugo svetovno vojno, med njo in po njej.

13 Analizo je pripravila Občina Črnomelj.

14 Marjan Hočevnar, str. 81.

svetovno vojno in po njej¹², nudi delne smernice pri načrtovanju prenove in oživitve samega mesta. Črnomaljci si želijo izboljšav in kvalitetnega življenja ter doživljanja mesta.

Po analizi dejavnosti¹³ v obravnavanem območju starega mestnega jedra Črnomlja je danes zabeleženih preko petdeset različnih dejavnosti. Prisotnost storitvenih dejavnosti ni načrtovan in dovolj diverzificiran, zato prihaja do storitvene cenenosti in neuporabnosti določenih storitev. Mnoge trgovine v mestu samevajo tako dolgo, dokler jih ne zaprejo ali preselijo na novo lokacijo. Črnomaljci v mestnem jedru pogrešajo predvsem dobro trgovino z živili, ki jih je vse polno v širši okolici Črnomlja. Problemske stalnice v mestnem jedru so tudi tranzitni in mirujoči promet, parkiranje, komunalne storitve in sam videz mesta. Na splošno se tako v črnomaljskem mestnem jedru kot v večini drugih mest pojavlja problem *»neskladnosti med zastarelo fizično urbano strukturo in družbeno dinamiko oziroma spreminjajočimi se, sodobnimi življenjskimi stili ter potrebami ljudi.«*¹⁴ V tem pogledu bi bilo potrebno zagotoviti vnašanje takšnih vsebin, ki bi pospeševala raznovrstnost in kvaliteto ponudbo v mestu. Večina Črnomaljcev pogreša v mestnem jedru pekarno, kjer bi si lahko vsak dan v tednu privoščili sveže dobrote. Dediščina peke kruha, žemljic in prest je bila dolgo prisotna v mestu. Še pred kratkim so jo nekateri Črnomaljci poskušali obuditi, vendar so jo zaradi strogih predpisov morali ukiniti.

Na sliki levo: Interdisciplinarna raziskovalna delavnica Revitalizacija mestnega jedra v Črnomlju je potekala od 14. do 20. marca 2005. Pri raziskovanju so nas strokovno vodili: prof. Vito Hazler, mag. Marinka Dražumerič iz Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine ter Marija Kolbezen Prašin iz Občine Črnomelj.

Na sliki desno: Znanje in izkušnje z mestnim jedrom Črnomlja nam je posredoval tudi arhitekt Aleksander Ostan.

Eden izmed ciljev revitalizacije je tudi vzpostavljanje pogojev za povečanje družabnosti zunaj doma oziroma v mestnem jedru. Občina Črnomelj predlaga kot samostojne dejavnosti ali dopolnitev k obstoječim dejavnostim še prodajalno spominkov, kavarno, center za fizioterapijo, masažo, solarij, drogerijo, restavracijo, ki bi ponujala kulinarčne posebnosti Bele krajine, krojača, šivanje po meri, zlatarno, center za samostojno učenje, prodajalno glasbene opreme, sedeže društev, klubov, službena stanovanja.

Večina ljudi, ki ne živi v mestnem jedru, se v njem zadržuje zaradi nujnih opravkov, le redko kdo gre na sprehod skozi mesto iz užitka ali se zadržuje v mestu brez točno določenega namena.

Poleg nekaterih stalnih prireditev, kot so občinski praznik, Jurje

vanje, martinovanje, pust in podobno je v veliki meri prisotna pasivnost javnega dogajanja. Predvsem starejša generacija ljudi si želi več raznolikosti in kvalitetne prireditvene vsebine. Kino je v Črnomlju le redko obiskan, večina jih obiskuje moderni Tušev kino v Novem mestu. Nekoliko obrnjen primer velja za mladino v Črnomlju. Za njih skrbi predvsem pred kratkim ustanovljen Mladinski center Bit z organizacijo različnih dejavnosti, ustvarjalnih delavnic, predavanj in seminarjev, na voljo so računalniki in dnevno časopisje. Ustanovitev tovrstne ustanove v mestnem jedru je predvsem pridobitev za mlade in velik plus k oživljanju mestnega jedra. Nočno življenje mladih v mestu je zlasti čez vikende pestro in predvsem hrupno za druge prebivalce. Sicer pa izrazitega družabnega, intenzivnega življenja med

Udeleženci raziskovalne delavnice smo imeli vsakodnevne razgovore v prostorih Mladinskega kulturnega centra Bit.

Študenta iz oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo pri pogovoru z najstarejšo informatorko.

15 Predlagani cilji revitalizacijskega postopka so rezultat interdisciplinarne raziskovalne delavnice, mnenj udeležencev v internetnem forumu ter nekaterih predlogov iz članka Marjana Hočevarja *Analiza revitalizacijske problematike koprškega mestnega jedra*.

Pri raziskovanju mestnega jedra Črnomlja so nam pomagali Ana Malerič, r. 1928, Ulica Lojzeta Fabjana 5, Črnomelj; Zvonka Flajnik, r. 1929, Ulica na utrdbah 16, Črnomelj; Ana Fabjan, r. 1919, Ulica Staneta Rozmana 11, Črnomelj; Bogdana Urh, r. 1934, Na pristavah 6, Črnomelj; Marija Mihačević, r. 1928, Ulica Lojzeta Fabjana 1, Črnomelj; Terezija Pšenica, r. 1924, Ulica Staneta Rozmana 24, Črnomelj; Anton in Terezija Klemenc, oba r. 1933, Pod lipo, Črnomelj; Anton Jerman, r. 1922, Pod lipo 5, Črnomelj; Marija Jerman, r. 1931, Pod lipo 5, Črnomelj; Jožefa Jerman, r. 1930, Pod lipo 5, Črnomelj; Anton Škof, r. 1941, Pod lipo 3, Črnomelj; Tončka Škof, r. 1946, Pod lipo 3, Črnomelj; Slavka Božič, r. 1929, Ulica Mirana Jarca 10, Črnomelj; Roman in Tatjana Božič, Ulica Mirana Jarca 10, Črnomelj; Marija Kolbezen, r. 1949, Ulica Mirana Jarca 1, Črnomelj; Terezija Jaklič, r. 1908, Kolodvorska ulica 33, Črnomelj; Marija Papa, r. 1943, Ulica Staneta Rozmana 12, Črnomelj; Erika Horvat, r. 1970, Ulica Staneta Rozmana 12, Črnomelj; Marjan Horvat, r. 1968, Ulica Staneta Rozmana 12, Črnomelj.

prebivalci ni, med seboj se poznajo, vendar ostaja socialni stik na ravni pozdravov.

Črnomelj je za mnoge turiste prehodno mesto do hrvaškega morja. Pri večini dejanj pri razvoju turizma v Črnomlju in v regiji se bi bilo treba povezovati z drugimi belokranjskimi občinami ter z mesti na Hrvaškem, saj gre za sorodne programe in turistične proizvode.

Skozi pregled preteklega in obstoječega stanja za revitalizacijski postopek predlagamo:

- dvig bivanjske kulture ljudi v mestnem jedru, predvsem mladih družin, ki so najboljši potencial za mestna jedra,
- uvedbo subvencij za najemnine poslovnih prostorov,
- v mestu morajo biti prisotne dejavnosti, ki pritegnejo stalni obisk (lokarna in državna uprava, muzeji, fotograf, loterija, osebne storitvene dejavnosti, knjižnice, savne in solarij itd.),
- plodnejše in bolj sistematično povezovanje z drugimi belokranjskimi občinami ter s hrvaškimi mesti; oblikovanje strateškega plana v razvoju turizma,
- spodbudo poslovnih in obrtniških dejavnosti v mestnem jedru,
- občina naj ustanovi sklad za revitalizacijo mestnega jedra,
- spodbudo javnega dogajanja, ki naj bo dolgoročno in kvalitetno načrtovan za vse generacije.¹⁵

VIRI IN LITERATURA:

- BERNIK, Stane 1987: Črnomelj: Urbanistični, arhitekturni in spomeniškovarstveni oris, Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- BOGATAJ, Janez 1992: Sto srečanj z dediščino na Slovenskem, Ljubljana, Prešernova družba.
- DRAŽUMERič, Marinka 1988: Življenje na novomeškem Bregu. V: Kronika, Časopis za slovensko krajevno zgodovino, let. 36, št. 3.
- HAZLER, Vito 1999: Podreti ali obnoviti?: Zgodovinski razvoj, analiza in model etnološkega konservatorstva na Slovenskem, Ljubljana, Založba Rokus.
- HOČEVAR, Marjan 1998: Analiza revitalizacijske problematike koprškega mestnega jedra: Fizični prostor in družbene vsebine. V: Annales, št. 12, Koper, str. 79-93.
- KRAMARIČ, Janez 1999: Črnomelj v bližnji in daljni preteklosti: Pregled obdobja od prazgodovine do konca 2. svetovne vojne, Prispevek k zgodovini Črnomlja, Črnomelj, Grafika Bucik.
- KRT, Barbara 2000: Mladi v starem Kopru. Neobjavljeno diplomsko delo, Ljubljana. Tipkopis hrani Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.
- PRAŠIN KOLBEZEN, Marija 2001: Mestno jedro Črnomlja: Urbanistično arhitekturna delavnica ureditev mestnega jedra Črnomlja oktober – december 2001, Črnomelj.

GALERIJA POSTAJA TUDI PROSTOR UČENJA

Komunikacija z obiskovalci skozi pedagoške programe
Galerije Božidarja Jakca

*... muzeji omogočajo otrokom preizkušanje v vlogah odraslih,
ko skozi zbiranje informacij, reševanje problemov
postajajo poznavalci.*

Barbara Franco

V uvodnem delu svoje knjige *Museums and their Visitors* je Elia Hooper – Greenhill opredelila spreminjajočo se vlogo muzejev in galerij po svetu v zadnjih desetletjih – »... muzeji se od statičnih zakladnic s predmeti spreminjajo v aktivna učeča okolja. Ta funkcionalna sprememba pomeni tudi radikalno reorganizacijo celotne kulture muzeja – v smislu prilagajanja novim idejam in novim pristopom se morajo spremeniti tako strukture osebja, odnosi in delovni vzorci. Poleg pogleda v svoje zbirke so muzeji usmerjeni navzven k svojim obiskovalcem; tam, kjer so v preteklosti raziskovali zbirke, zdaj raziskujejo tudi obiskovalce; tehnična moči v muzejih se preveša od onih, ki skrbijo za predmete, k njim, ki skrbijo za ljudi.« (Hooper-Greenhill: 1996, 1) S tovrstnim pogledom dobivajo muzeji nove funkcije in zato »... potrebujejo novo, aktivno publiko.« (Byszewski: 2003, 5)

Pedagoški programi v Galeriji Božidarja Jakca

Začetki galerijske dejavnosti v Kostanjevici na Krki segajo v sredino petdestih let dvajsetega stoletja, ko je bila v prostorih tukajšnje osnovne šole ustanovljena Gorjupova galerija. Ta je predstavljala predhodnico številnih kulturnih dogajanj, ki so ime kraja ponesla po domovini in tujini. Poleg Dolenjskega kulturnega festivala je v letu 1961 pričel delovati še Mednarodni kiparski simpozij *Forma viva*, ki je sprva potekal vsako leto, med letoma 1988 in 1998 prenehal z delovanjem, od leta 1998 pa poteka bienalno. Organizacija razstavne dejavnosti je bila sprva vezana na razstavišče v Lamutovem likovnem salonu, 1974 pa je, v delno obnovljenem nekdanjem cistercijskem samostanu, pričela delovati Galerija Božidar Jakca s stalnimi zbirkami grafik Božidarja Jakca ter deli Toneta Kralja in Jožeta Gorjupa. Stalne zbirke so se s kasnejšimi donacijami širile in tako si danes poleg del prej naštetih avtorjev lahko ogledamo še zbirke del Franceta Kralja, Zorana Didka, Franceta Goršeta, Janeza Boljke in Bogdana Borčiča ter dela evropskih mojstrov v Pleterski zbirki. Ponudbo Galerije vsako leto obogatimo z občasnimi razstavami, ki jih organiziramo na treh lokacijah: Lamutov likovni salon, prostori lapidarija ter nekdanja samostanska cerkev.

Predstavljene zbirke inčasni razstavniprogrami predstavljajoplatformo, na kateri smo zasnovali naše pedagoške programe. Ti potekajo na več ravneh:

- vodeni ogledi izbranih stalnih zbirk in časnih razstavnih programov,
- vodstvo skozi izbrane stalne zbirke z udeležbo v ustvarjalni delavnici,

»Duh slike« - analiza izbranega likovnega dela v stalni zbirki Franceta Kralja. Delavnica je zasnovana po metodi Janusza Byszewskega. Fototeka GBJ, foto: Helena Rožman

- umetniški seminar za osnovnošolce, ki na izbrano temo poteka v času poletnih počitnic,

- »ustvarjalnice«, ki praviloma potekajo enkrat mesečno v popoldanskem času (te so organizirane za otroke med petim in dvanajstim letom starosti, ki prihajajo iz lokalnega prostora).

Eno od izhodišč pri pripravi pedagoških programov za osnovnošolce nam je predstavljal Učni načrt za predmet likovna vzgoja, ki je bil sprejet na 44. seji Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje 5.7.2001. »Pomembno je, da muzejski pedagogi upoštevajo učni načrt, ki ga uporabljajo v šolah. Malo verjetno je, da bodo te skupine veliko uporabljale muzeje, razen če se njihove priprave nanašajo na vsebine, ki so predmet proučevanja.« (Hooper-Greenhill: 1996, 165) Cilj, ki mu sledimo, je, da ob stalnih obiskih v naši ustanovi obiskovalci – v tem primeru osnovnošolska populacija – kontinuirano, skozi celotno osnovnošolsko obdobje postopoma in starostni stopnji primerno, spoznavajo ustanovo, njen profil, zgodovino, zbirke in kar je najpomembnejše – njihov pomen v lokalnem in širšem slovenskem ter mednarodnem prostoru. Na ta način izgrajujejo sistem vrednot in odnos do ohranjanja kulturne dediščine, njenega varovanja in prezentiranja. Znotraj likovnih vsebin Galerije Božidarja Jakca je cilj predstavljene dejavnosti usmerjen v razvijanje opazovanja, razumevanja in doživljanja likovno umetniških del.

Programi so zasnovani dvonivojsko – v prvem delu je ogled izbrane vsebine (pri oblikovanju programov praviloma izhajamo iz stalnih zbirk ustanove) z vodstvom kustusinje pedagoginje. Pri tem stremimo k aktivni vlogi učenca. Uporabljamo kombinacije različnih metod dela (demonstracija, analiza, pripovedovanje, razgovor, predavanje), ki jih razumemo kot: »[...] način, kako se neka dejavnost najustrezneje in najbolje opravlja. Lahko bi rekli, da pomeni metoda smotrno in načrtno ravnanje, s katerim dosegamo ob minimalni porabi energije, časa in materiala maksimalne učinke.« (Tavčar: 2001, 26), seveda pa pri izbiri izhajamo tako iz zbirke kot iz skupine, ki ji je program namenjen. V delavnici, ki sledi ogledu, uporabljamo eksperimentalno-

praktično metodo, namenjena pa je utrjevanju pridobljenih vtisov skozi likovno beleženje. V celotnem programu, ki poteka 120 minut za učence med 1. in 6. razredom in 150 minut za zadnje tri razrede OŠ in srednješolce, se najpogosteje izmenjuje frontalna in skupinska oblika dela, izražanje v delavnici pa poteka skozi individualno ali skupinsko obliko dela.

Sklep

Opisani programi predstavljajo izhodišče aktivnega dela z obiskovalci Galerije Božidar Jakac. Pri njihovi pripravi nas je vodila želja po intenziviranju odnosov s ciljnimi skupinami predvsem na območju matičnosti naše ustanove - v skladu z Uredbo o vzpostavitvi muzejske mreže za izvajanje javne službe na področju varstva premične kulturne dediščine in določitvi državnih muzejev, Uradni list RS, št. 97/2000 gre za območje Dolenjske, Bele krajine in Posavja. Zaradi kratkega časa poteka pedagoških aktivnosti, začetki dejavnosti segajo v jesen 2003, je v tem trenutku možno govoriti le o opaženem trendu rasti zanimanja za ponujene programe, za resnejšo evalvacijo pa bo treba še vsaj kako leto počakati. V letu 2004 se je predstavljenih programov udeležilo 1235 obiskovalcev.

V bodoče se želimo več usmerjati tudi k drugim ciljnim skupinam obiskovalcev; tu gre tako za srednješolce, obiskovalce s posebnimi potrebami in starejše, ki v Galerijo Božidar Jakac pogosto prihajajo v okviru študijskih krožkov, ki potekajo znotraj univerz za tretje življenjsko obdobje. Gre torej za obiskovalce, med katerimi nekatere že lahko uvrščamo med naše stalno občinstvo oziroma med ljubitelje, ki jih zanima likovna umetnost.

»Odsev čudenja na otrokovem obrazu je nagrada za življenjsko delo v muzeju. Cilj muzejskega izobraževanja je ravno v krepitvi odnosov med ljudmi – najsi bodo to otroci ali odrasli – in muzejskimi (op. H.R.) predmeti: ne v učenju dejstev, ampak v sejanju semena interesa, iskre navdiha. (Ambrose, Pain: 2003, 37)

LITERATURA

Ambrose, Thimoty; Paine, Crispin. *Museum Basics*. London: Routledge & ICOM, 2003.

Byszewski, Janusz. *Drugačen muzej*. Ljubljana, Skupnost muzejev Slovenije, 2003.

Hooper-Greenhill, Eilean. *Museums and their Visitors*. London: Routledge, 1996.

Kotler, Neil; Kotler, Philip. *Museum Strategy and Marketing*. San Francisco: Jossey-Bass, 1998.

Tavčar, Lidija. *Otroci, mladostniki in odrasli v galeriji: priročnik za kustose pedagoge, učitelje, vzgojitelje in starše*. Ljubljana: Narodna galerija, 2001.

POVZETEK

Ob spreminjajoči vlogi muzejev in galerij po svetu v zadnjih desetletjih se ti iz statičnih zakladnic izdelkov in predmetov vse bolj spreminjajo v aktivna izobraževalna središča in muzeji, ki s tem dobivajo nove funkcije, potrebujejo tudi novo, aktivno publiko. Pri pripravi programov, ki so predmet predstavitve, smo se osredotočili na populacijo prvih dveh triletnih devetletne osnovne šole. Gre za učence med 6. in 12. letom starosti. Ob stalnih obiskih v naši ustanovi ti kontinuirano, skozi celotno osnovnošolsko obdobje, postopoma in starostni stopnji primerno spoznavajo umetnostne zbirke ter ustanovo in njeno zgodovino. Na ta način izgrajujejo sistem vrednot in odnos do ohranjanja kulturne dediščine.

ROMAN O ROJSTVU NEKE POMLADI

Ob novem ponatisu Jarčevega romana *Novo mesto*

Miran Jarc, katerega ime je povezano z Novim mestom do te mere, da se po njem imenuje osrednja dolenska knjižnična ustanova, je prvenstveno res avtor pomembnega medvojnega opusa ekspresionistične lirike. Pa vendar je napisal tudi enega takih romanov, ki niso zanimivi le za našo regijo, ampak širše, in so doživeli številne ponatise: zadnjega ravno letos, torej skoraj devetdeset let po dogodkih, ki jih opisuje, in okroglih petinsedemdeset let po prvi objavi. Gre seveda za roman *Novo mesto*, edinstven literarni dokument, pričevanje o iskanjih neke izjemne generacije, ki se je formirala v viharjih časih prve svetovne vojne.

Miran Jarc sicer ne sodi med tiste »nesmrtnike«, katerih dela bi do zadnje črke reproducirali v elitni zbirki *Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev*, pa vendar njegovo ime tudi zunaj Novega mesta, s katerim je morda najintimneje povezan, ni neznano. Jarc je bil rojen leta 1900 v Črnomlju in je po novomeški gimnaziji študiral slavistiko in romanistiko ter služboval kot uradnik v Ljubljani. Leta 1942 so ga aretirali Italijani, partizani pa so pri Verdu napadli vlak in med drugimi osvobodili tudi Jarca, ki je kmalu zatem izginil v eni od roških ofenziv. V svojem kratkem življenju je od leta 1918 dalje pri *Ljubljanskem zvonu* in *Domu in svetu* objavljial vse literarne zvrsti, pa tudi kritike in prevode, izdal tri pesniške zbirke (*Človek in noč*, *Novembrske pesmi*, *Lirika*) ter roman *Novo mesto*.

Zanimanje za Jarčev opus se je nadaljevalo tudi po njegovi smrti, o tem pričajo neredki povojni ponatisi in izbori. Četudi je Jarc predvsem pesnik, ima *Novo mesto*, priljubljeno tako pri založnikih kot pri bralcih, v njegovem opusu posebno vlogo. Roman je izšel najprej po delih leta 1930 v *Ljubljanskem zvonu* in kasneje v knjigi leta 1932 pri Jugoslovanski knjigarni, po vojni je bil ponatisnjen v izboru Jarčevega literarnega ustvarjanja *Človek in noč* (Cankarjeva založba, 1960), v zbirki Kiosk (DZS, 1966) in nazadnje pri Obzorjih leta 1989. Kaj je v resnici tisto, zaradi česar je to delo aktualno – ne le za tiste (srečnejše), ki so kot junaki Jarčevega besedila mogli uživati v samotnih sprehodih po Marofu, Gorjancih, Ragovem logu, se opajati v cvetočih majskih večerih ob zeleni Krki in njenih šumečih jezovih?¹

Ne moremo ga iskati v številnih literarnozgodovinskih ali slogovnih oznakah, s katerimi so obkladali Jarčevo delo nasploh (kozmični ekspresionizem, individualizem) in roman posebej (liričnost, modernistični prijemi, generacijskost, avtobiografskost). Vse to so bolj ali manj ustrezne oznake: jasno je, da je roman generacijski, da je avtobiografski in »na ključ« (četudi so osebe preimenovane, v njih zlahka prepoznavamo konkretne osebe, ki so podane z veliko mero dokumentarne verodostojnosti; razlog za preimenovanje pa je najverjetneje dejstvo, da so junaki v času objave še živeli). Odločilno se zdi, da nam *Novo mesto* na senzibilen način podaja neko topografijo trkov raznoterih svetovij, ki so se porajala v svetu vojne in poloma starih idej – in da govorica teh konfliktov še ni zastarala.

Časovni dogajalni okvir romana je zamejen z obdobjem prve svetovne vojne, samo dogajanje pa je postavljeno v zaledje, natančneje

¹ Romantična topografija tvori skoraj idealizirano kuliso za burne viharje v duši glavnega junaka in je morda eden od tistih argumentov, ki spodbijajo trditev, da naslov romana ni posrečen. Zase govori tudi komentar proti koncu romana, ko se Jarčevi selijo v Ljubljano: »Bridka je ločitev od tega mesta, ki je vekovito v svoji tihi nespremenljivosti« (Jarc 1989: 178).

v provincialno Novo mesto; pripovedovalec nas že v prvem odstavku postavi v novomeško jesen prvega leta vojne, v mrakobnost, »potuhnjeno prežavost« malega mesteca zunaj geografskega območja usodnih zgodovinskih spopadov, ki ga ovija molčeča Krka, sukajoča se okrog kapitelskega zvonika. Že na prvi strani vzemo, da bo to roman generacije »petošolcev«, gimnazijcev, ki jim je občutljiva leta zaznamoval vojni čas. Hkrati gre za generacijo, ki je po svojem intelektu in iskanjih izstopajoča, in taki so tudi časi, ko poteka njihova zgodba. Pomanjkanje, policijske restrikcije, grmenje topov s soške fronte, politični premiki od zvestobe avstrijski kroni do jugoslovanskih krožkov, to je le kulisa za notranje dogajanje kolektivnega subjekta, ki bi ga prav lahko imenovali »novomeška pomlad«. Pravzaprav gre za zorenje generacije, ki je pozneje, leta 1920, generirala enega najzanimivejših avantgardnih gibanj v Sloveniji, njen prvoborec pa je bil tedaj gotovo »človek z bombami« – Anton Podbevšek, v romanu upodobljen kot Andrej Vrezec.²

In vendar je težišče dogajanja postavljeno v notranje življenje posameznika – Danijela Bohoriča, v katerem zlahka prepoznamo avtorja Mirana Jarca (četudi moramo biti pri identifikacijah nekoliko rezervirani, saj sta tretjeosebni pripovedovalec in preimenovanje omogočila več manevrskega prostora, kot bi ga dovolila čisto avtobiografska, prvoosebna pripovedna situacija). Na samem začetku spoznamo introvertiranega Bohoriča, nenavadnega mladeniča, ki je miselni svet »občutil kot močnejšo realnost kot pa obkrožajočo resničnost« (Jarc 1989: 13), žejalo ga je po doživetju, ki bi ga vsega opijnilo in zvrto glavilo. Bohorič se opaja v samoti, pogledih na molčeče mesto, vsak večer prihaja pod kostanje. V vojnih časih se ukvarja z vprašanji večnosti in nič, iskanjem absolutnega, iskanjem identitete.³ Nenehna Bohoričeva čutna razdraženost ga vodi v silna ekstatična doživetja samote, razviharjena duševna stanja, ki so v *Novem mestu* izjemno pretanjeno opisana.

Bohorič kot protagonist se neprenehoma razvija, doživlja čustvene udarce, ki mu podirajo mladostne iluzije. Ena od prelomnic zanj je srečanje z Vrezcem, ki Bohoriču razkrije, da se mu Nataša, ki ji je poslal zaljubljene pesmi, posmehuje in razkazuje pesmi sošolkam in znancem. Bolečina ljubezenskega razočaranja se stopnjuje v izkustvu bližine smrti, samomora – Bohorič v ekstatičnem zanosu malodane skoči s kapitelskega zvonika. Njegovo zorenje zaznamujejo še druge streznitve, kakršna je odhod tovarišev na fronto, ki se ji sam še izmakne, in na koncu smrt očeta, ki ga prizemlji do te mere, da si kot mlad maturant tik ob koncu vojne poišče zaposlitev in deklarativno zatre »bohema« v sebi.

Vendar je pravo dinamično napetost romana treba iskati v notranjih interakcijah Bohoriča s »svetovi« njegovih tovarišev. Vseh pet junakov je na svoj način izjemnih, zato so nekako izolirani, ograjeni od drugih – kljub prisilnem zbliževanju, ki je posledica vojne in pomanjkanja ter redukcije eksistence na skrb za vedno tanjšo skorjo vsakdanjega kruha. Jerman (pesnik Tone Puc) je nemara Bohoriču še najbližji, pojasni mu, da ne bo nikdar mogel biti tak kot ljudje, ki so jim dejstva »nezrušljiv temelj«, ki soncu pravijo sonce, hiši hiša, in ne poznajo »glodajočega« dvoma. Bohorič ob njem spozna, da mora govoriti »z življenjem po svoje« (Jarc 1989: 51). Hkrati se v njem porajajo spoznanja o »poeziji življenja«, ki vodi do razkola z naslednjim, miselno navdahnjenim tovarišem Barbičem (Edvin

² Seveda pa Jarcu ne gre za to, da bi popisoval vse tiste, ki so sodelovali v prevratnih dogodkih v dvajsetih letih. Pri tem ga omejuje njegov romaneskni koncept, ki izhaja iz doživetij glavnega junaka in stikov in vplivov, s katerimi se je srečeval v gimnazijskem obdobju. Omeji se na sošolce, vendar je med njimi kot najzanimivejši gotovo ravno lik Podbevška, ki je v pomladni skupini edini pravi avantgardist. Jarc je kasneje gojil stike tudi z drugimi »pomladniki« (npr. Jakcem), vendar to ni vprašanje *Novega mesta*.

³ Kolikor vem, ni še nihče eksplicitno opozoril na enega zanimivejših opisov »dekonstrukcije« identitete v slovenski literaturi: »Svoje ime ponavljam tako dolgo in neprestano in brez od-mora, dokler mi pomen imena popolnoma ne otemni. Tedaj pa opazim, da mi je vzrok imena čisto tuj, tako čisto nov, da ostrmim, in polasti se me negotovost: ali sem res to jaz? Tako čudno mi je tedaj. In nadvse prijetno. Kakor da sem zablodil v samega sebe.«

Šerko), razkola, ki ga Bohorič v dnevniku komentira takole: »Sistem je smrt življenju. Miselna doslednost ubija poezijo. Meni pa je samo do poezije življenja« (Jarc 1989: 17).

Toda daleč najbolj dolučujoče srečanje in prijateljstvo Bohorič doživlja z Vrezcem-Podbevškom. »Čudaški, sloki dijak v ponošenem tankem suknjiču« zbudi njegovo pozornost, ker prenaša s seboj zbrane pesmi Koseskega kot »najdražjo svojo svetinjo«, kljubujoč mnenju vseh drugih; ves razred pa Vrezca gleda kot »neko izjemno bitje, ki je pravzaprav pomotoma zašlo k njim« (Jarc 1989: 9). Bohorič začuti, da gre za nekoga, ki mu »ne prideš kar tako blizu«, ki »izseva neko silo«, z njim pa se spoprijatelji, ko mu Vrezec razkrije resnico o njegovih pesmih za Natašo. Bohorič se ob Vrezcu sreča s popolnoma drugačnim modelom umetnosti in pesništva, ki ga – vsaj v neki fazi – močno prevzame. Vrežčevi pogledi so radikalni, avantgardni, samozavestni, Bohorič se mu sicer zdi »občutljiv« in »dojemljiv«: »Ampak kaj bi sredi svetovne vojne s to zaljubljeno občutljivostjo. Današnji ljudje potrebujejo močnejših dražil. /.../ Sicer pa, ali sploh imaš umetniško vest? Sodobno umetniško vest? /.../ če se hočeš štliti med pesnike, se moraš pripraviti na marsikatero težko uro« (Jarc 1989: 64). Vrezec ga skuša usmeriti proč od romantične razčustvovanosti, ki je tako blizu mlademu Bohoriču: »Pa veš, kaj je godba? Godba ritmičnih valov: misli, zvokov in podob, vsega. Naj zna kdo še tako lepo povedati svoja čustva, ta je zame samo senzitiven epigon. Pravi pesnik je božanski stvarnik in kozmični anarhist. Kakor dinamo je, ki pošilja toke milijonov voltov skozi človeško duševnost, da jo zgrabi, izmuči in preoblikuje.« Pesnik bodočnosti ni zasanjan romantik, temveč mora »plesati kot akrobat na žici človeške misli, razpete med rojstvom in smrtjo, in smejati se v globino milijonom gledalcev« (Jarc 1989: 65).

Vrezec in Bohorič zgradita zaupen odnos in tudi Vrezec mu zaupa naporno in osamljeno pot, ki ga je privedla do sedanje točke: »O, vedno gledati se in meriti, biti samemu sebi največji sovražnik in najstrožji sodnik in vendar ne ohrometi v miselnosti, temveč zapeti iz sebe pesem, divjo kot kri. Izstopiti iz družbe ljudi, pa ne v osamelost, ki je dediščina slabičev, ampak v samoto moči. Plesati v samoti svojega sveta božjastno divje kot deriš, biti čarovnik v peklu, biti samemu sebi ubijalec in hkrati stvarnik novega vesolja« (Jarc 1989: 89). Bohoriču je ugajala opajajoča samozavest, čudil se je, odkod se je izoblikoval Vrežčev »nečloveški fluid«. Vrezec pa mu mimogrede razkriva, kako je z vzgojo volje in osamosvajanjem pridobil avtoriteto tudi med generacijo. Umetniki so zanj »satanski božjastniki«, umetnost pa »ni uspalno sredstvo za zajetne meščane, pa tudi ne bojno orodje množic. Umetnost je krik demonske radosti človeka, ki pleše skozi vse svetove« (Jarc 1989: 90).

Tudi ko je vpoklican v vojsko, se Vrezec ne odreče svoji pedagoški poziciji, Bohoriču piše s fronte: »Počakaj, da prideš v oblast krute Nemezis, da boš krvavo zajokal in ne boš več mislil na impulze, ki ti jih vdahne majniški večer nad Krko. In kot titan zahrepenel po resnični onostranosti, ker boš razočaran nad vsem človeškim« (Jarc 1989: 149). Priča smo eni od zanimivejših transformacij, ki je kasnejšim raziskovalcem dala nekatere namige za interpretacijo Podbevškovega pesniškega molka in njegove kratke politične epizode. Na koncu romana se prijatelja zopet srečata – na poti v Ljubljano, ko se Vrezec ob koncu vojne kot vojak vrača domov. Vrezec je »prerojen«, zapustil

je poezijo, sanja o kapitalu, moči, propagandi. Take Vrežčeve izjave je sicer vprašljivo časovno umeščati, saj vemo, da je temu (literarnemu) srečanju sledila še (dejanska) novomeška pomlad in Podbevškova avantgardistična pesniška kariera, pa vendar so pomenljive. Podobno pa seveda velja tudi za Bohoričevo deklarativno odpoved bohemski prihodnosti ob koncu vojne – saj vemo, da je Jarčev najboljši literarni opus šele prihajal.

Ravno konflikt Bohorič-Vrezec je v jedru ene najzanimivejših interpretacij tega romana, ki jo v razpravi Kozmični anarhist (ta sicer pretežno govori o Podbevšku) razvije Lev Kreft. *Novo mesto* zanj ni le generacijski roman, saj opisuje zorenje generacije v nekem ključnem zgodovinskem prelomu, ko se stara civilizacija odločilno sesuva. Ni pa tudi le roman na ključ, torej delo o konkretnih ljudeh, sprevrženo v literarno fikcijo – to pa zato, ker je organizirano tako, da daje univerzalno sporočilo, ki presega konkretnost in ima poteze univerzalnega. Zato gre dejansko za »Bildungsroman«, razvojni roman, katerega osrednji okvir je soočenje med Vrezcem in Bohoričem; seveda pa je ta razvojni roman dokument takega razvoja, ki uhaja iz konteksta razsvetljenstva, v katerem se je ta tip romana razvil, saj se dogaja v času totalnega razsula vrednot in idealov »starega sveta«. V Vrezcu in Bohoriču lahko tako vidimo dva tipa porazsvetljenskega odgovora na nastalo stanje – radikalni Podbevškov (ki se je izpel v *Rdečem pilotu* morda ravno zaradi svoje anarhične komponente), torej avantgardno povnanjen, in Bohoričev, ki se zrcali v ponotranjenju vrednot in še vedno gradi na pesniku kot nosilcu lepe duše, pesniku kot moralni inštanci.

»Anatomija trkov«, ki so dejanski predmet *Novega mesta*, pa ponuja tudi širše možnosti interpretacije, recimo v novi tematizaciji večno aktualnega razmerju med pesniškim in zgodovinskim. Ne Vrezec-Podbevšek ne Bohorič-Jarc namreč nista kos ljudem, ki »soncu pravijo sonce«, »hiši pa hiša«, kakršne nakazuje trk med Bohoričem in Zorcem (Bogo Teply), ki je organiziral dijake v jugoslovanski krožek, v sistematično revolucionarno delovanje. Bohorič natančno opaža: na eni strani je človek akcije, človek, ki je navzven, mlad, zdrav, uravnovešen, brez dvomov o sebi. In na drugi strani svet mislecev, poetov, dvomljivcev. Svet revolucionarnih pragmatikov stoji nasproti svetu romantikov z »nemirom blodečega duha«; Zorec pravilno ugotovi, da je njihov svet, svet »subjektivistov« nam »nevaren, škodljiv« (Jarc 1989: 161). Podbevšek in Jarc sta kot umetnika na nasprotnem bregu; a ravno kot umetnika sta s še globljo reko oddaljena od tistih, ki postajajo nosilci zgodovinske akcije, ki spočenjajo velike eshatološke projekte. Umetnik stoji na tistem bregu, s katerega je – ironično – ravno Edvard Kocbek, ki tedaj sicer še ni v celoti doumel nepremostljivosti prepada med njim in velikimi reformatorji, v *Tovarišiji* opisal zadnje Jarčeve dni.

LITERATURA

Gedrih, Igor: Miran Jarc in roman *Novo mesto*. V: Miran Jarc: *Novo mesto*. Maribor: Obzorja, 1989.

Jarc, Miran: *Novo mesto*. Maribor: Obzorja, 1989.

Kreft, Lev: Kozmični anarhist. V: *Antona Podbevška 100 nadnaravnih let*. (Ur. Marijan Dovič). Novo mesto: Goga, 2000, str. 28-38.

Podbevšek, Anton: *Človek z bombami*. Ljubljana: Štefanija Ravnikar – Podbevšek, 1925.

Kocbek, Edvard: *Tovarišija*. V: Edvard Kocbek: *Zbrano delo. Šesta knjiga*. Ljubljana: DZS, 1996.

P. OTON (KAREL NIKOLAJ) ŠKOLA

**200-letnica rojstva frančiškana, misijonarja, slikarja, pesnika
in leksikografa: 4. november 1805 – 24. april 1879**

Lani je minilo 125 let od smrti p. Otona Škole, letos pa slavimo 200-letnico rojstva tega imenitnega Novomeščana. Bil je frančiškan, duhovnik, misijonar med Indijanci v Ameriki, slikar, pesnik in leksikograf.

P. Oton je bil rojen 4. novembra 1805 v Novem mestu št. 223 očetu Jožefu in materi Francki, roj. Frolichin (Frelih), in pri krstu na Kapitlju dobil imena Karel Nikolaj. Šolal se je v Novem mestu. Dvaindvajsetleten je po končani šesti gimnaziji 13. novembra 1827 stopil v frančiškanski red v Nazarjah in dobil ime Oton. V duhovnika je bil posvečen 25. septembra 1831. Po končanem študiju je bil večina učitelj na ljudski šoli in deloval v več samostanih v Sloveniji.

Že kot mladenič je gojil željo, da bi šel v misijone. Na Trsat se je učil angleščino in sestavil zanimiv angleško-nemški slovar leta 1839, ki ga hrani v rokopisu bogoslovno semenišče v New Yorku. Leta 1837, ko je bil naš znameniti misijonar Friderik Baraga prvič na obisku v domovini, se mu je p. Oton priglasi za delo v severnoameriških misijonih in jeseni 1841 odpotoval v Severno Ameriko. Decembra je prispel v New York, nadaljeval pot v Detroit, Michigan, leta 1843 pa prispel med kanadske Francoze in Indijance. Šele leta 1845 ga je škof dodelil Frideriku Baragi v L'Anse ob Gornjem jezeru. Po njegovem posredovanju je p. Oton prevzel La Pointe. Tam je uspešno deloval osem let. Prosil je za premestitev in škof ga je poslal med Monomince v okolico Greenbaya v državi Wisconsin. P. Oton se je priučil indijanskega jezika ter jim zgradil več cerkva. 3. novembra 1853 je prišel na svojo novo postojanko v Oconto Riverju. Komaj se je malo privadil, je vlada tamkajšnje Indijance preselila v Kesheno. Odšel je z njimi, ostal tam štiri leta in jim tudi postavil cerkvico. Napori pri opravljanju misijonarskega dela so ga telesno izčrpali, poleg tega pa so mu kot slikarju podtikali, da čara. 1. oktobra 1857 se je poslovil od misijonov, se za nekaj časa umaknil med frančiškane v New York in se leta 1858 na jesen vrnil v Evropo, v Assisi, kjer je bil spovednik do leta 1862.

P. Oton Škola je bil sposoben slikar. Upodobil je vrsto misijonarskih postaj. Slike je pripravljali tudi za pouk Indijancev. Žal je večina njegovih risb in slik izgubljenih. Iz njegovega novomeškega obdobja (1836) je ohranjen akvarel panorame Novega mesta s portretom prijatelja Rechbacha in lastna podoba. Navdušen nad pogledom na Novo mesto je na rob akvarela zapisal: »Nič ni prijetnejšega kot pogled na bleščečo pokrajino v njeni jasni, lepi in prelestni podobi.« Ljubil je petje in glasbo, zato ga je na vseh poteh spremljala harmonika.

Leta 1862 se je vrnil v Slovenijo. Nastavljen je bil v Kostanjevico pri Gorici, nato v Nazarje in nazadnje leta 1868 na Trsat. O svojih misijonih po vrnitvi domov ni hotel veliko govoriti. Rad je pridigal, spovedoval, še na stara leta kaj narisal ali zaigral na harmoniko. V Nazarjah se je okrepil, a ne za dolgo. Vedno bolj je slabel, zapuščal je tudi spomin. Umrle je 24. aprila 1879 na Trsat.

P. Oton Škola je sestavil izviren francosko-čipevski slovar leta

Felicijan Pevec
P. OTON (KAREL NIKOLAJ)
ŠKOLA

Školova risba misijona Lapointe ob Gorenjem jezeru. Izvirnik hrani knjižnica frančiškanskega samostana v Novem mestu.

1850, ki je ostal v rokopisu. V Assisiju je na ukaz predstojnikov zapisal spomine na misijone v latinskem jeziku, ki kažejo njegovo osebno skromnost in stvarno natančnost. Objavljen je bil v Firencah leta 1891. Ameriški študentje so ga prevedli v angleščino in leta 1936 v Ameriki izdali. Nekaj njegovih pisem (1846, 1850 in 1956) je objavila misijonska družba na Dunaju.

Delo in življenje p. Otona Škola je popisal na temelju njegovih pisem p. Florentin Hrovat v Cvetju z vrtov sv. Frančiška (1889/90). Drugi življenjepisec p. Otona je bil John Leon Zaplotnik, ki je svoj zapis objavil v koledarju Ave Marija 1916.

Novo mesto je že leta 1892 dobilo ulico po Otonu Školi. Po letu 1945 se je »izgubila«. Leta 1993 so po njem imenovali novo ulico, zadnji levi odcep od novoimenovane Smrečnikove ulice pred potokom Težka voda.

Portret p. Otona Škole.

PRVI ZASADIL TRTJE, ODPORNO NA TRTNO UŠ

Paul Lackner (21. december 1826 – 22. december 1899)

Trtna uš je prišla iz Amerike v Evropo skupaj z amerškimi trtami, ki pa so bile na trtno uš odporne. Pet različnih vrst jih je navedenih v literaturi. Ameriške trte, pozneje so jih imenovali ameriške podlage, so prišle v Belo krajino po letu 1880. Vabljava je bila samostojna rodnost teh podlag, še posebej trte, ki ji rečemo šmarnica. Leta 1930 je bilo v Sloveniji s šmarnico posajenih že 2.600 hektarov vinogradov.

France Jančar, kaplan pri Negovi blizu Radgone, je leta 1867 izdal knjigo *Umni vinorejec*. V nji sporoča, da so sovražniki trt naslednji:

- vinorejec sam, ker nepravilno vzgaja trto,
- visoko drevje v bližini vinogradov,
- štirinogate živali,
- ptice, suček, grozdni sukač, razni hrošči, mraz,
- smod in plesnina.

Kako lepo in lahko je bilo takrat obdelovati vinograd.

Potem pa se je nenadoma pojavila trtna uš. Najprej so jo v Evropi zasledili v Franciji leta 1865. Širila se je približno 20 km na leto. Leta 1887 so jo imeli v Draščih in leta 1889 v Dobličah. Slovenske in belokranjske trte niso bile odporne proti uši. Pričele so se sušiti, ker so jim trtne uši izpile ves sok. Škoda je bila velika. Dohodka od vinstva ni bilo več. Razmere so postale nevzdržne. Vinogradi so propadali. Ljudje so se selili v Ameriko.

Kmalu pa so ljudje opazili, da ameriške trte rastejo neogroženo. Če so prišle ameriške podlage v Belo krajino po letu 1880 in trtna uš leta 1889, so lahko tudi v Doblički gori ugotovili odpornost ameriških podlag samostojno. Domače sorte so pričeli cepiti na ameriške podlage. Vinogradništvo je bilo rešeno, uš onemogočena.

Na pokopališču v Dobličah v Beli krajini stojita dva nagrobna spomenika. Na prvem je napis v nemščini, ki se v prevodu glasi:

*Tukaj počiva
vinogradnik
iz Dobličke gore 70
Paul Lackner
iz Verdrenga št. 7.
rojen 21.12.1826,
umrl 22.12.1899.*

*Umrli je zasadil
prvi vinograd
na ameriških
podlagah v okraju Črnomelj.*

Na spomeniku je v nemščini tudi pesmica, ki se v prevodu patra Franca Cerarja glasi:

*Zaslužen tu počiva mož,
Ki brž pozabil ga ne boš.
Njegov spomin med ljudstvom bo ostal,*

Janez Kure
PRVI ZASADIL TRTJE,
ODPORNO NA TRTNO UŠ

Dokler bo trto kdo obdeloval.

Paul Lackner je bil Kočevar. Le-ti govorijo svoj jezik, ki ga tudi običajni Nemci več ne razumejo, saj se je jezik oziroma najbrž neko nemško narečje 600 let razvijal po svoje med kočevskimi gozdovi. Kočevskega jezika se v Lacknerjevih časih še ni dalo pisati. Zaradi tega nemščina na spomenikih.

Nagrobnik Paula Lacknerja na pokopališču v Dobličah. Foto: Matej Kure.

Paul Lackner je bil rojen v vasi Verdrenj v dolini pod Mozljem na Kočevskem. Sedaj se ta vas imenuje Podlesje. Nato se je najbrž preselil skupaj z ženo Agnes v svojo zidanico v Dobličko goro št. 70. Tam je bila njegova hči Florjana poročena z Mathiasom Stienetom. Veliko Kočevarjev je imelo vinograde v Beli krajini. Domačija in vinogradi Doblička gora št. 70 ležijo pod cerkvico sv. Vida ob cesti, ki vodi od Jelševnika mimo Vogrinove domačije do križišča pri kapelici. Lacknerjevi in Stienetovi so od vinstva živeli. Ocenjuje se, da so pridelali letno 10 do 15 tisoč litrov vina in ga prodajali na Kočevsko in Ribniško. Propad vinogradov jih je zelo prizadel. Lackner in Stiene sta se najbrž dogovorila in eden od njiju je odšel v osemdesetih letih 19. stoletja v Ameriko in prinesel ameriške trte. Nato so jih sadili in nanje cepili domačo žlahtno trto. Nastal je prvi vinograd na ameriških podlagah v okraju Črnomelj v Doblički gori, ki ga trtna uš ni več uničila. Tako kot onadva so najbrž delali po tem vsi v okolici.

Kaj vse se je še takrat dogajalo ni več znano. V slovenskih časopisih takratnega časa ni poročil o Lacknerjevem delu. Kočevarski časopisi v nemščini pa so pričeli izhajati po letu 1900. Nemške časopise takratnega časa pa bi bilo treba še raziskati.

Za Lacknerja sem povprašal nešteto domačinov. Nič niso vedeli. Edini, ki je vedel zanj, je bil Črnomaljec Polde Kolbezen, po domače Strgarjev iz Loke, rojen leta 1908, umrl poleti leta 2004. O Lacknerju mu je pripovedoval oče Jože Kolbezen, ki je bil rojen leta 1879 in umrl leta 1969. Kolbeznovi so imeli v Naklem vinograd, velik čez 2000 trt. Kolbezen je slišal, da so Dobličani Lacknerju naredili spomenik. Hotel ga je videti, a ni bilo časa za ogled. Ko je umrl Kanec Lovrin - Žan, njegov bratranec, ki se je v Dobliče priženil iz Lokev,

je šel na pogreb in si ob tej priložnosti ogledal Lacknerjev nagrobnik.

Polde Kolbezen ni vedel za povezavo med Lacknerjem in Stieneti v Doblički gori. Tudi ni vedel, da je Belokranjsko muzejsko društvo nagrobnika obnovilo. Zaradi tega je njegovo pričevanje verodostojno. V knjigi Andreja Dularja Pij, kumek moj dragi sem zasledil, da je bil leta 1875 v Klosterneuburgu blizu Dunaja seminar o ameriških podlagah za vinogradnike vseh avstro-ogrskih dežel. V poročilu o tem seminarju so navedeni le predavatelji in ne tudi udeleženci. V poročilu o seminarju naslednje leto so navedeni tudi udeleženci. Žal med njimi ni niti Lacknerja niti Stieneta. Zabeležen je le profesor Linhart iz Ljubljane.

Mathias Stiene je imel s Floriano Lackner pet otrok. Vsi so znali tudi slovensko. Mladi gospodar Henrik Stiene si je izbral nevesto Ano Banovec, po domače Kovačevo, iz Jelševnika. Z otroki sta Henrik in Ana odšla s svojega doma s Kočevarji leta 1941. Njuni otroci in nasledniki, ki živijo v Ameriki, obiskujejo kraje svojih prednikov. O Lacknerju niso imeli novenega podatka ali listine. Stienetova hiša nosi sedaj številko Doblička gora 17. Zgornji del je obnove, kleti pa so neokrnjene, takšne, kot so bile v Lacknerjevih časih.

Stienetovi vinogradi so prišli po vojni v lastništvo Kmetijske zadruge, ki je poskušala z breskvami in hruškami, pozneje pa je zemljišča prodala domačim vinogradnikom.

Mathias Stiene, rojen 15. marca 1859 umrl 15. februarja 1933, je pokopan skupaj z Lacknerjem.

V sosednjem grobu je pokopana Lacknerjeva žena Agnes Stalzer Lackner. Na ženinem nagrobniku je nabožni in spoštljivi napis, spomin na moža in zeta. Iz neke pogodbe sledi, da ni znala pisati.

Obnovitev nagrobnikov je organiziralo Belokranjsko muzejsko društvo. Zbralo je denar za Lacknerjev in Stienetov nagrobnik, za obnovo nagrobnika Lacknerjeve žene so prispevali sorodniki iz Amerike. Otvoritev obnovljenih nagrobnikov je bila 22. decembra 2001.

Z obnovitvijo nagrobnikov Paulu Lacknerju, Mathiasu Stienetu in Lacknerjevi ženi Agnes Stalzer Lackner se spominjamo pogumnih in iznajdljivih prednikov, ki so rešili naše vinograde in nam omogočili, da se vsako leto znova veselimo dela in novega pridelka v vinogradih.

ALOJZ BORŠTNAR – TRŽIŠKI PESNIK IN PISATELJ

Prispevek je nastal na osnovi gradiva, ki ga je posredoval in pripravil **Aleksander - Sandi Borštnar**, sin pokojnega Alojza Borštnarja, ki živi v Dravogradu. Zbral je tudi podatke za očetov življenjepis in naredil seznam njegovih del, ohranjenih v rokopisni zapuščini.

Alojz Borštnar (1889–1972)

DELNI PREGLED ZAPUŠČINE ALOJZA BORŠTNARJA

Romani in povesti

Ančkina Ančka. Povest v treh delih o ljubezni med bajtarskim dekletom in gruntarjevim sinom. Dogajanje poteka v kraju Dol pri Trzišču v 18. stoletju.

Cvetana. Roman v dveh delih. Prikaz dogajanj in življenja v slovenski rodovni skupnosti v časi pokristjanjevanja. Središče dogajanja naj bi bilo v gradišču sredi Trzišča.

Poklek. Roman v dveh delih z opisom dogajanj na gradu Boštanj proti koncu 17. stoletja. V opisovanju so zajeti kraji Boštanj, Trzišče in Otavnik ter kraji v osrčju Evrope.

Rekštanj. Roman z zgodbo o dogajanju v gradu Rekštanj v bližini Sevnice ter okoliških krajih. Zgodba sodi v obdobje 16. stoletja.

Literarna stroka se zanima za in obravnava predvsem tiste besedne ustvarjalce, ki so ali pomembni za zgodovino in razvoj slovenske literature ali pa njihova dela dosegajo primerno umetniško raven, ob strani pa ostaja množina tistih, ki so bili ali so še literarno dejavni, vendar njihova dela po pomenu in umetniški moči ne dosegajo višine praga literarnega kanona. Tovrstnih besednih ustvarjalcev je bilo pri nas veliko, njihova imena in dela pa so že utonila ali pa tonejo v popolno pozabo, kar s stališča kulturne dediščine najbrž ni najbolje. Tudi nekanonizirana besedna ustvarjalnost je pričevanje o naši kulturi in njeni sadovi so dokumenti časa, zaradi česar je umestno, da ji posvetimo nekaj pozornosti.

Pustimo ob strani vprašanje, kako tovrstne ustvarjalce imenovati, se pravi, ali so vredni naziva pesnik in pisatelj ali je morda potrebno dodati pridevek ljudski, samouki ali kaj podobnega. Odprto naj ostane tudi vprašanje, ali njihovo ukvarjanje s pisanjem lahko imenujemo literatura ali bi morali uporabiti kakšen drug izraz, recimo literarjenje oziroma kaj podobnega. Vse to ni vplivalo na odločitev, da v Rasti predstavimo enega od Dolenjcev, ki so marljivo sukali pero, njihovo ime pa ni zabeleženo nikjer.

Gre za Alojza Borštnarja, ki je od mladostnih pa vse do zadnjih let svojega življenja v vezani in nevezani besedi zapisoval utrinke iz svojega življenja in iz življenja drugih ljudi, z domišljijo segal v tuja okolja in v davno minule čase ter spremljal in zapisoval dogajanje v svojem ožjem in širšem okolju. Ob rednem delu, skrbi za družino in pisateljstvu ter pisanju za predvojna časopisa Slovenec in Domoljub (pisal je pod psevdonimom Mirenski popotnik), je bil namreč dejaven tudi na družbenem področju. Bil je tržiški župan in banski svetnik. Družil se je s kulturnimi in prosvetnimi delavci, gospodarstveniki in drugimi uglednimi osebami ter si na ta način ustvaril precejšen krog poznanstva in osebnih prijateljev.

Kot zanimivost omenimo, da je preko telškega šolskega ravnatelja spoznal pisatelja Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca in ga tudi gostil na svojem domu, ko se je Voranc zadrževal (v ilegali) na Dolenjskem. Za časa županovanja v Trzišču je na obisku občine sprejel bana Dravske banovine dr. Marka Natlačena, leta 1937 pa je kot župan v spremstvu občinskih odbornikov sprejel in pozdravil kraljevega namestnika, princa Pavla Karadjordjeviča, ki se je s spremstvom pripeljal iz Beograda na odprtje železniške proge Trzišče-Sevnica.

Življenjepis

Alojz Borštnar se je rodil 12. maja leta 1889 kot peti od osmih otrok zakoncev Marjane (doma z Vrhka) in Franca Borštnarja (doma iz Brune vasi) v Trzišču št. 2 na srednje veliki kmetiji z obrtnim mlinom, ki se ji je po domače reklo V dolini. Alojz, ki so ga doma klicali Lojze, je v domačem kraju obiskoval in tudi končal šest-razredno osnovno šolo. Ob polnoletnosti je bil kot nabornik vpoklican na služenje vojaškega roka v tedanji avstro-ogrski vojski. Po vrnitvi domov se je poročil s Terezijo Zakrajšek iz Sv. Vrha. V zakonu se

Zamuda. Povest o dogajanju na domačiji Zamuda v Tržišču in bližnji okolici, povezano s časom tihotapljenja (kontrabanta) s tobakom in soljo.

Trideset goldinarjev. Povest iz 18. stoletja z dogajanjem na Primorskem, v okolici Tržišča oz. na Dolenjskem in v avstrijskem Gradcu. V zgodbi sta opisana zločin in kazen.

Novele in črtice

Coprnica Urška

Ciganka Mara

Pravil je stari Brlogar

Strašna zgodba

Baron Berk

Pobožni berač Miha

Zgodbe da se otmejo pozabi

Srečanja s Tonetom Žižmondom

Zelo kratka povest brez konca

Rmane

Tinček Zgaga

Tako je sklenil naš rod

Vas (opis domačega kraja Tržišče)

Humoreski

Ženitev Mrete Drete (v verzih)

Kako je Parle hudiča klical (v prozi).

Obe se nanašata na dogajanja na območju Malkovca in Bojnika.

Daljše pesmi

Štorova povest

Iz veka v vek

Trti v čas

Soržica. Zbirka v treh zvezkih.

Etnološki zapiski

Cerkvena leta (opisi ljudskih običajev o božiču, veliki noči, o binkošti in na vseh mrtvih dan)

jima je rodilo štirinajst otrok, od katerih so štirje kmalu po rojstvu umrli zaradi kužnih bolezni, pogostih v tistih časih.

Med prvo svetovno vojno so ga vpoklicali v vojsko in razporedili na soško fronto. Od tam so ga pozneje premestili na vzhodno fronto na območje Galicije. Ker je bil sposoben "frontnik", so ga povišali v podčastnika. Po končani vojni se je vrnil domov in prevzel kmetijo.

Otrok je bilo v družini vse več, gospodarske razmere so se slabšale in potrebe po denarju so bile vedno večje. Zaradi tega se je Alojz zaposlil v bližnjem premogovniku Krmelj. Tedanji lastnik rudnika Jakil je v njem odkril sposobnega delavca, zato ga je napotil na strokovno izpopolnjevanje v rudnike v Franciji in Nemčiji, od koder se je po dveh letih vrnil s strokovnim znanjem rudniškega nadzornika in strelnega mojstra.

Vključil se je v javno življenje in v lokalno politično življenje. Leta 1934 je kandidiral in bil izvoljen za župana občine Tržišče. Z novimi dolžnostmi je bil kar trikratno obremenjen: kot kmet, kot rudar in kot župan. Leta 1939, ko se mu je izteklo županstvo, je zamenjal tudi zaposlitev, pri firmi Dukič v Senovem je začel delati kot obratovodja rudnika na Reštanju.

Leta 1939 je bila kmetija zaradi dolgov prodana na dražbi. Del družine se je preselil v Mokronog, on sam pa se je kot zemljemerec in traser zaposlil pri gradnji železniške proge Črnomelj–Vrbovsko. Tam ga je doletela druga svetovna vojna in italijanska okupacija. Dela na progi so bila ustavljena, zato se je zaposlil kot obratovodja pri Premogarski združbi v rudniku na Otočcu pri Novem mestu. Tam so ga jeseni leta 1944 aretirale nemške oblasti iz Novega mesta. Nekaj časa je bil zaprt v sodnih zaporih, potem pa so ga okupacijske oblasti zaposlile kot uradnika – tolmača v Novem mestu.

Po končani vojni se je vrnil k svoji družini v Mokronog in se tam zaposlil kot tajnik kmetijske zadruga. To delo je opravljal vse do upokojitve pri šestdesetih letih starosti. A tudi kot upokojenec ni miroval. Odgovorni iz direkcije podjetja Kremen iz Novega mesta so ga pregovorili, da se je honorarno zaposlil kot obratovodja peskokopa na Mirni,

Na sliki iz leta 1934 so vsi člani družine Borštnar iz Tržišča: sestre Terezija, Marjana, Pavla in Frančiška, bratje Alojz, Anton in Jože, mati Terezija in oče Alojzij, brat Frančišek, sestra Ivana in sin Aleksander.

kjer je delal več let. Že med zaposlitvijo na Mirni sta z ženo prodala hišo v Mokronogu in se odselila v Novo mesto k družini hčere Ivanke. Življenjsko pot sta sklenila leta 1972. Pokopana sta na novomeškem pokopališču v Ločni. Na nagrobni plošči je vklesan napis, ki ga je v ta namen pred smrtjo sestavil Borštnar sam in v oporoki izrazil željo, da ga vklešejo na nagrobnik. Glasi se:

*Večni! Nekaj bi te prosil:
Ko boš moj pepel pretrosil,
naj postane vinska trta.
Sladke bom rodil sokove,
pozne veselil rodove
in jim kajšal srca strta.*

Pisateljstvo

Aleksander Borštnar pravi, da je njegov oče že od otroštva rad bral, enako rad pa se je tudi družil s starejšimi ljudmi in zavzeto poslušal njihove pripovedi. V zrelejših letih se je navdušil za dela slovenskih pisateljev, segal pa tudi po tuji literaturi, saj je bil večč nemščine. Ko je začel pisati tudi sam, je za snov jemal zgodbe iz domačega kraja, v pesmih pa je rad opeval vinske gorice, vinsko trto, cviček in vinogradniško delo. Napisal je več povesti, romanov, novel, črtic, humoresk in pesmi. Deloval je tudi na dramskem področju, napisal nekaj krajših iger, ki so jih uprizarjali na odru tržiškega katoliškega prosvetnega društva, po potrebi pa je katero izmed vlog zaigral tudi sam. Že pred letom 1930 je pričel dopisovati v tedanja časnika Domoljub in Slovenec pod psevdonimom Mirenski popotnik. Po drugi svetovni vojni je nekaj prispevkov objavil v Dolenjskem listu. Za časa življenja ni v knjižni obliki izdal nobenega od svojih literarnih del, njegova zapuščina pa je neobjavljena ostala tudi po smrti.

V nadaljevanju objavljamo tri Borštnarjeve pesmi: Novo leto 1944, napisano na silvestrski večer leta 1944 pri družini Jurak na Režkovi cesti v Novem mestu, Hvalnico trti, ki je nastala v obdobju od 1930. do 1940. leta, ko je Borštnar vinaril v vinogradu na Otavniku v Bojniku, ter daljšo pesem Štorova povest, napisano v obdobju med letoma 1935 in 1940.

Alojz Borštnar

NOVO LETO 1944

*Na rebri sneg, tenka odeja.
Na cesti brozga, sega ti do členkov.
Okna temna, brez svetlih so odtenkov.
Se v rebri strojnica pošastno smeji.*

*V dušah mraz, mraz tudi v moji sobi.
Zamrlo upanje, ki naj bi grelo.
Mrtvaški prst zagrinja vso deželo.
Vzduh po smrti je in po trohnobi.*

*Ni ene zvezde na obzorju zreti.
Svinčeno siv je horizont nad nami;
občutek kot da zakopan si v jami,
kot v starih pravljicah je grad zakleti.*

Alojz Borštnar

*Kje vitez je, ki rešil bi zakletve,
kraljičino razbito domovino?
Na cesti hrup, ki ga rodilo vino,
od kletev so umazane popevke.*

*Dvanajst je ura, novo leto vstaja,
nikogar ni, da želel bi mu sreče.
Le luč pred mano rahlo zatrepče;
zaškrtla stol, razločno čujem – raja.*

*Nasmeh grenak, sam sebi sežem v roko.
In srečata se leva in desnica.
In čut sramu v uvela stopi lica –
pero zaškrtla, pišem oporoko!*

*Je knežji kamen bil v Korotanu!
Zapel Prešeren Krst je pri Savici!
Naš ded sejal po plodni je črnici,
v njej so grob zasuli kralju Samu.*

*Dvanajst je ura, novo leto vstaja.
Skozi okno čujem strojnic mrko godbo.
Poslednjo domovini pišem zgodbo:
Pokol, požig, umor – uboga raja!*

HVALNICA TRTI

Pomen nekaterih izrazov:

gornik: vinogradnik (na Dolenjskem),
ki ima svoj vinograd v vinskih goricah,
obdelovalec

kosorep: odrezan del trsa na šparon

šparon: del trtne mladike, prirezan na
pet do deset očes

rozga: olesenela mladika trte

kimovec: september - čas dozorevanja
in "mehčanja" grozdja na trti

Mihel: nadangel Mihael, njegov praznik
je konec septembra

*Kadar jug posrka sneg,
skopni, porjavi se breg,
gornik v malho škarje dene
in v reber se zažene,
tja, kjer trta spet spočita
okrog kola je ovita.*

*Pa ji reče:
Ljuba trta,
s snegom bila si zastrta.
Saj te moral je odeti,
da te mraz ni mogel vzeti.
Zdaj te malo bom okrajšal,
sonček spet te bo podaljšal.
Nasmejan po škarje seže,
reže, reže in spet reže.
Tu reznica bo, tu čep,
tam šparon bo kosorep.
Modro vsako rez preudari,
po navadi, davni stari.
Če zdaj trta bo solzila,
bo jeseni obrodila,*

*na pognalih spet pomladkih
polno rešto grozdov sladkih.
Sonček pleča mu ogreje,
dobrovoljno se zasmije.
Stopi v hramček in iskreče
vinček v časi se zaleskeče.
Proti soncu ga obrne
in počasi vase zvrne.
Zdihne: rez smo dokončali,
zdaj zemljo bomo zrahljali.
Prej ko svet se je pomladil,
težek je krampač nasadil.
Trti zdaj rahlja zemljo,
da moč dihati ji bo.
Je vinograd okopan,
k vsaki trti kol močan,
potlej pa po bekco seže,
nežko h kolu trto veže.
In če bo vihar razsajal,
kola ji ne bo omajal.
Kot ženica se možička
trta le drži količka.
Gorniku je potno čelo,*

a srce mu je veselo.
 Truden pipico obrne
 in ga spet kozarček zvrne.
 Sonček vse močnejše greje,
 z rozge popek se prismeje
 in na mladi nežni rozgi
 majčkeni čepijo grozdi.
 Sonček sije, trta rase
 v zanjo prenevarne čase.
 So boleznì vsako jake,
 hudourne, glej, oblake.
 Gornik zdaj praši, škropi,
 da boleznì odpodi.
 Proti toči ni zdravila,
 če gorico bo pobila.
 Trdo delo, potna čela,
 toča vse bi v hipu vzela.
 Upa gornik v boljše čase,
 vsaka rana se zarase.
 Dosti sonca, dosti moče.
 Če pa ni pogubne toče,
 suša sonca, preveč moče.
 V rožnem času trsni cveti,
 zadehtijo po rozeti.
 Gornik to opojno duha,
 češ, ne bodo grla suha.
 Zdaj mladje visoko reže
 k trti ga previdno veže.
 Predno jagode mehčajo,

še prav dolgo pot imajo.
 V Rim gredo na božjo pot,
 žlahtnih sprositi si dobrot.
 Se tako po starem reče:
 avgust kuha, kimavc peče.
 In ko pride svet Mihel,
 grozd je skoraj dozorel.
 Eden rožnat, drugi bel,
 tretji modro barvo vzel.
 Da res čiste so posode,
 gornik zdaj pripravlja sode.
 Pere in kadi zamaka,
 pod napuščem preša čaka.
 Zdaj prišel je čas veseli,
 vinogradi oživelì.
 Vrisk brentačev že odmeva,
 trop trgačev složno peva,
 gornik pa si briše plešo
 in smeje privija prešo.
 Lepšo pesem mi dobodi
 kot šumenje mošta v sodi.
 Gospodar uho nastavi
 in potem pobožno pravi:
 Srečno smo jih natočili,
 da bi ga še zdravi pili!

Ali ni ta pesem lepa,
 od reznice vse do čepa?

ŠTOROVA POVEST

*Na trhlem štoru tu sedim
 in s trhlím štorom govorim:*

*Ti trhli štor, povej mi to,
 kam deblo s tebe je prešlo?
 Še mi povej, kako si žil,
 kar si na tem parobku vzkil?*

*Mi de:
 To dolga je povest,
 ki ne pozna ne mest ne cest.
 Prav majhen košček je zemlje,
 a vendar zanimiva je.
 Tu v vejah oča, matere,
 pred letom let rodil sem se.
 Želodek zelen in vesel*

*v žarkem soncu sem se grel.
 Zasnul v večernih sapicah,
 se zbudil v rosnih kapljicah.
 Jesenski je vihar zarjul,
 z bratci vred na tla se vsul.
 Prišla ščetinasta je zver,
 krog mene žrla hrastov žir.
 S težko blatno me nogo
 potisnila je v zemljo.
 Ko pa sem se predramil spet,
 bil skrit sem v listju prejšnjih let.
 Šumenje rahlo nad mano
 uspavalo me je sladko.
 Ko slednjič je zapihal jug,
 se živelj mi pričel je drug.
 Trebušček se mi je napel,*

gorje! Saj nisem bil več cel.
Razpočil revček sem močno,
iz mene nekaj je prišlo.
Stebelce nežno gre navzgor
in koreninic par nizdol.
V mater Zemljo tja sem ril,
da sočne hrane bi dobil.
Od zgoraj pa je sončni žar
izvabil mi pereškov par.
Zrl radovedno sem okrog,
kaj neki skriva hrastov log.
Prek mene lezel je rogač
ogromnih klešč in dolgih krač.
Metuljček sedeč na pero
in pozibaval se z mano.
Srnica, zajček prišla sta v vas,
povohala sta mi obraz.
Če bi kateri storil ham,
končal bi bil že takrat tam.

Prišel je sneg, prišel je jug,
kraj mene vklil je želod drug.
In še tako naprej, naprej,
napravil sem že nekaj vej.

A bolje vejic, bi dejal,
ker laktov par sem bil od tal.
Tedaj bi skoro storil smrt,
da bi bil od očeta strt.

Prišlo je namreč dvoje mož,
prinesla s sabo zobčast nož.
In je zapelo drin, drin, drin,
šlo je skoz mozeg in kosti.
Zaječal oče je strašno,
kraj mene zrušil na zemljo.
Oplazil z vejo me hudo,
kot v slovo bi dal roko.
Moža posedla sta na hlod,
z obrazov si otrla pot.
Starejši torbo vzel v roke,
hleb kruha zvlekel je iz nje.
Odrezal sam in drugim dal,
potem takole je dejal:

Sem dozorel kot tale hlod,
ne bom več dolgo hodil tod.
Ta hrast podrla sva na tla,
si kočo zgradil bom z njega.
Z materjo v njo se vselil bom,
prepustil tebi hišo, dom.
Pred pustom boš si ženo vzel
in kmetovati sam začel.
Užitek mali mi boš dajal,

kakor postlal, tako boš spal.
A ne pozabi, sinko ti,
četrte mi zapovedi!
Ta vedno nas uči tako:
S starši ravnaj lepo!
Z neba imel boš blagoslov,
da srečen bo tvoj rodni krov.

Mlajši pa odgovori:

Saj se tako še ne mudi,
še trdni, oče, ste kot dren
in jaz pri delu nisem len.
V pomoč sem materi in vam,
saj ni nobene sile nam.

Že dobro, stari je povzel
ter moje debelce objel.
Posekala sva to drevo,
da za mladino prostor bo.
Poglej to mlado, sočno rast,
ko boš ti star, bo velik hrast.
Bog dal naravi zakon tak,
vkloniti se mu mora vsak.

Potem je parkrat voz prišel
in oče moj slovo je vzel.
Zdaj sonca več imel sem v dar,
a silnejši je bil vihar.
Ker ni me ščitil kot poprej
oče širokih, gostih vej.
Navzgor sem rasel in na šir,
rodil ježice sem in žir.
Vrstila sta se jug in sneg,
zdaj bel, zdaj zelen, bil je breg.
In zredil sem se bil lepo,
več nisi me objel z roko.

Nekoč je zopet jug zavel
in vrh je moj ozelenel.
Pod mojo krošnjo pa cvetic
cvetelo je različnih lic.
Mlad fant in pa dekle mlado,
ustavila se pod mano.
Utrgan bil je pisan cvet
in fantu za klobuk pripet.
Fantič dekletu da poljub
in z nožem vreže v hrastov lub.
Tam izobilčil je srce,
na sred srca obeh ime.
Jaz tvoj, ti moja boš vsakidar;
ko bom na gruntu gospodar.
V zvestobi trden kot ta hrast,
ti moj ponos boš, moja čast.

*Poljub še eden in še dva
prej ko spod mene sta odšla.*

*Samo še enkrat od tedaj
krog mene zacvetel je maj.
Se čul je ptičji spev glasan
in log je bil zares krasan.
A samo dekle je prišlo,
ustavilo se pod mano.
Več ni se čul prešeren smeh,
solze imela je v očeh.
Ko v moj se je zazrla lub,
krog usten krožil ni poljub.
Le zaihtela je hudo,
na njenih prsih še nekdo.
Od tam sem čul detinski jok,
nanj se lovil je solz potok.
Je dete dvignilo do tja,
kjer bil je lanski znak srca.
Poglej, črviček, znamnje to:
s krivoprisežno je roko
tvoj oče vrezal ga v drevo.
Za pričo klical je to stvar,
da me popelje pred oltar,
ko bo na gruntu gospodar.
Še to dejal mi je, pošast,
da bom mu v ponos in čast.
A ko se je tako zaklel
oboje v enem mi je vzel.
Sad je sramota in prezir,
da je izgubljen srčni mir.*

*Ko revček ti si se rodil,
on z drugo poročen je bil.
A tebe, bedno bitje ti,
krivoprisežnik zdaj taji.
Če govorilo bi drevo,
bi vedel tale hrast za to.
Preklet naj bo do konca dni,
naj v srcu ogenj ga pekli!
In ko bo hodil mimo tod,
naj nanj zvali se tale hlod.
Naj mu lažniva usta stre!
Še pljunila je na srce,
ki vrezano pred letom dni,
rodilo je poljube tri.
Odplakala je, kaj znam, kam,
v logu, tu, ostal sem sam.*

*In čas je tekel spet naprej,
več let kot jaz imel sem vej.
Hodili mimo so ljudje,
nihče ni zmenil se za me.
Nekoč pa le, po teku let,*

*pod mano mož obstal je spet.
Naguban mu je bil obraz,
imel na glavi sivih las.
Iz oči divjal ubup in kes,
kot da mu v srcu kljuje bes.
Srepa zazrl se je v me,
tja, kjer nekoč je blo srce.
Na ljubju več ni blo srca,
obronek mal se še pozna.
Iz ust privrel mu hrapav smeh:
Ha, tu sem storil tisti greh!
Preklete sem se pokoril,
jaz varal sem in varan bil.
Se nisem bal Boga, pekla,
sedaj okušam pekla dva.
Tu, v prsih, žge trenutek vsak,
v hiši žena, peklo, vrag.
Ne sin ne hči se ne rodi,
ker zatajil sem lastno kri.
Sedaj naj bode konec vsaj,
če je Hudič, kar pride naj!
Na prvo vejo se je vzel,
v rokah jermen je imel.
Na vejo višjo ga pripel
ter zanko delati začel.
Se v vejah zbiral mi je jad,
da nosil bo peklenski sad.
Tedaj nekje je zvon zapel,
mož z vratu si zanko snel.
Prisluhnil je trenutek, dva,
raz mene zdrknil je na tla.
In zvon je pel Mariji v čast,
naslonil mož se je na hrast.
Kvišku sklenil je roke
in tekle, tekle so solze.
Objel nato je hrastov lub,
v obronek dahnil je poljub.
Tja, kjer srce za davnih dni
rodilo je poljube tri.
Zatajil tebe in Boga,
ah, odpustita mi oba.
Tako je vzdihnil in odšel,
še jaz sem vzdihla bil vesel.*

*Še prej ko drugič pal je mrak,
se k meni vrnil je možak.
A spremljal ga je fantič mlad,
približno tak kot on takrat,
ko vrezal v lub je bil srce,
prevaral svoje bil dekle.
Ko je pod mano mož obstal,
mladeniču je tole dejal:
Poglej na hrast obronek ta,
le malo, malo se pozna.*

*Tu vrezal v lub srce sem bil,
ko bil kot ti sem mlad in čil.
Hudo je zraslo iz srca,
na hrastu se še zdaj pozna.
Da videl v moje bi srce,
tam videl strašno bi gorje.
Gotovo kot ta hrast stoji,
ti kri od moje si krvi.
Greh bil je hud kot božji rop,
ti mater položil je v grob.
Da dolg vsaj malo poravnam,
ti dal bom vse, kar sam imam.
Od jutri vse je tvoja last,
pridrži si bom le ta hrast.
In kočo, v kateri nekdam ded
prebival je, in jaz bom spet.
Dejal malenkost boš samo,
kar treba zame in ženo.
Trpelo dolgo pač ne bo,
da legel bodem v zemljo.
Srce mi zbičano želi,
da v grobu tam se umiri.
Ko bodem legel v zemljo,
tedaj posekaj to drevo.
In iz drevesa naj tesar;
izteše težkih rižev par.
In križ naj prvi tam stoji,
kjer tvoja mati večno spi.
V križ daj vrezati srce
in vanj Marijino ime.
A križ moj naj bo brez srca,
ker sam živel sem brez njega.
Ko boš si družico iskal,
sam pač ne bodeš kmetoval,
beseda dana sveta stvar;
naj kot prisega bo vsikdar.*

*Ljubezen čista naj ti bo
kot čisto jasno je nebo.
Ker mati tvoja v grobu spi,*

*z njo govori sinko ti,
da odpustiš mi iz srca,
kar vam storil sem gorja,
da v prsih ogenj se ugasi,
ki dela grozne mi noči.
Mladeniču poda roko,
rosilo se mu je oko.
Mladenič roko je sprejel
in glas mu čudno je drhtel:
Ah, oče, revež si ubog,
odpuščam ti, naj ti še Bog.
In kakor pred tisoči dni,
spet videl sem poljube tri.
A ni bil to poljub strasti,
le našla rodna se je kri.*

*Jesenski veter je zaplul
in s krošnje listje mi osul.
Spet je zapelo drin, drin, drin,
še meni je prišel pogin.
Odšlo je deblo bog zna kam,
ubogi štor ostal sem sam.
Mogoče res je tretji rod
v križa dva obtesal hlod.
V križ srca je vrezal znak,
kot bil naročil je možak.
Zdaj ni več debela, ni srca
in prav nič več se ne pozna.
Kje b'lo srce je njega dni,
ki dalo je poljube tri,
ki kakor vsako je srce,
poznalo radost in gorje.*

*Povest je stari štor končal,
potem pa tišje je dejal:
Jaz že trohnim, ti še možak
si danes čvrst in še krepak.
Strohnela bodeva oba,
kdo prej, pa sam Bog zna.*

Jože Marinč: KROG, akril pl., 100 x 80 cm, 2005

Ivan Gregorčič

“BILA SEM OTROK NARAVE IN SONCA”

Pogovor s sopranistko Vilmo Bukovec

Vilma Bukovec

Vilma Bukovec je veliko ime ljubljanske Opere. Po drugi svetovni vojni je začela peti najprej v opernem zboru, toda že po dveh mesecih je zaradi izjemnega glasu in pevskega talenta nastopila kot solistka v vlogi Siebel v Faustu ter kmalu postala prvi sopran hiše. Po zapisih sodobnikov je občinstvo osvajala s prirojeno muzikalnostjo, z izjemno sposobnostjo pevske in igralske transformacije, s sposobnostjo, da na odru živi, igra in poje z vsem svojim bistvom. S takimi sposobnostmi je z nastopi v številnih sopranskih vlogah (Prodana nevesta, La Boheme, Madame Butterfly, Manon, Ero z onega sveta, Hoffmannove pripovedke, Tosca, Aida, Faust, Saloma ...) prispevala k rasti in mednarodnemu ugledu ljubljanske Opere, ki ji je ostala zvesta celih štirideset let. Z matično operno hišo ali samostojno je veliko nastopala tudi v tujini – v Franciji, Belgiji, Sovjetski zvezi, Grčiji, Španiji, Italiji, Nemčiji, Kanadi, na Kitajskem ...

Izjemno umetniško raven njenega dela so potrdile tudi številne nagrade. Za vlogo Manon v istoimenski Massenetovi operi je bila že leta 1956 nagrajena s Prešernovo nagrado; nagrade so ji podeljevali tudi v tujini – v belgijskem Verviersu in francoskem Toulousu. Prejela je najvišje slovensko priznanje za glasbene poustvarjalce Bettetovo nagrado (1980), priznanje Zveze združenj glasbenih umetnikov Jugoslavije zlato liro (1983) in veliko Prešernovo nagrado za življenjsko delo na področju opernega pevskega poustvarjanja (1982) ter srebrni častni znak svobode R Slovenije (2000).

Gospa Vilma Bukovec, sicer rojena v Trebnjem, živi v Ljubljani, v hiši, ki je še vedno polna starin in likovnih umetnin, čeprav sta s pokojnim možem, otorinolaringologom, akademikom profesorjem dr. Vinkom Kambičem, vnetim zbirateljem, velik del zasebne zbirke podarila moževi rodni Metliki, kjer je od leta 2001 na ogled v Galeriji Kambič.

Letos je praznovala svojo 85-letnico. Založba kaset in plošč RTV Slovenija bo jubilej počastila z izdajo zgoščenke z njenimi posnetki iz radijskega arhiva. Ko sva poslušala te posnetke, je njen bogati zvonki glas iz zvočnikov napolnil, oživil in omehčal prostor, da se je zazdelo, da so številni umetniški predmeti v njem zasijali v novi svetlobi. Ob tihi pasaži v visokih pevskih legah v ariji iz opere Mefistofele je gospa Vilma z iskrami v očeh šepnila: “To pa je najtežje peti!” Že mogoče; toda zdelo se je, kot da je vse odpeto z otroško lahkotnostjo. Tak občutek pa zmorejo ustvariti le veliki umetniki.

- Za svoje delo ste prejeli veliko priznanj – od nagrad na domačih preko prvih nagrad na mednarodnih tekmovanjih, Bettetove in

Ivan Gregorčič
 "BILA SEM OTROK NARAVE
 IN SONCA"
 Pogovor z Vilmo Bukovec

Družina Bukovec še pred rojstvom Vilme.

Vilma Bukovec v vlogi Pehte v dijaški igri Kekec.

Ivan Gregorčič
"BILA SEM OTROK NARAVE
IN SONCA"
Pogovor z Vilmo Bukovec

Na domačem kozolcu v študentskih letih.

Portret iz leta 1946.

Prešernove nagrade do Prešernove nagrade za življenjsko delo ter zlate lire. Katero priznanje vam je najdražje?

Kako težko vprašanje! Vse nagrade so mi najljubše. Prva je vedno prva: Prešernova nagrada za vlogo v operi Manon mi je zelo ljuba, potem Bettetova, ki so mi jo dodelili kolegi in kolegice kot prvi takoj ob ustanovitvi sklada. Tudi Beograd me je cenil, saj mi je podaril zlato liro, ki jo je med pevskimi kolegi Slovenci prejel samo še Ladko Korošec. Krona vsega je bila glavna Prešernova nagrada, ki so mi jo podelili za življenjsko delo. Menim, da so vse nagrade zaslužene, saj so globoko pretehtane po strogih kriterijih in dosežene v konkurenci visoko kvalitetnih kandidatov. Posebno sem vesela častnega srebrnega odlikovanja moje domovine Slovenije, ki sem jo vedno tako ljubila in jo še vedno ljubim.

- V rojstnem Trebnjem so vam pred letom v okviru Golievih dnevov podelili naziv častne občanke. Kaj vam pomeni ta naziv iz rodniških krajev?

Bila sem zelo presenečena in počaščena, ko so mi sporočili, da mi občina Trebnje podeljuje naziv častnega občana, saj sem zadnja leta skoraj izgubila stik s Trebanjci. V srcu in zavesti pa sem vedno ostala zavedna Dolenjka, ponosna na to, kar je Trebnje bilo in kar je Trebnje danes. V dobrih rokah in ob umnem vodstvu se je v kratkem času razvilo tako, da ga komaj še prepoznam.

- Na podelitvi ste prav energično in duhovito pripovedovali o svojem otroštvu in mladosti. Kot je bilo slišati, ste bili zelo živahen otrok ...

Bila sem zelo živahna in nemirna. Spomnim se, da sem nekoč hodila po robu domače kmečke peči, pa sem zgrmela na tla. Seveda sem jokala na vso moč, toda zgodilo se mi ni nič hujšega, za tolažbo sem smela postrgati smetano v ponvi, kjer se je kuhalo mleko.

- Menda ste že kot otrok zelo radi peli in ljudje, ki so vas slišali, so govorili, da požete kot slavček ... Po kom ste podedovali ta dar?

Glavno zaslugo za moje nagnjenje do petja ima moja mama. V vseh težavah in tegobah sva našli izhod ravno v pesmi. Prepevali sva seveda narodne pesmi, saj drugih nisva znali. Mama me je učila, kako naj »držim« svoj glas, ker bo ona pela drugi glas, da ne smem tresti glasu in moram peti iz prstov na nogi – korajžno in samozavestno. Včasih nama je pritegnila še sestra Poldka, ki je tudi pela drugi glas, na citre pa je zaigral še brat Ivan. Zraven je tudi basiral. Bila sem otrok narave in sonca, pa sem prepevala po gozdu, ko sem nabirala jurčke ali jagode, plezala po drevju, medtem ko je moja domišljija potovala s palčki in vilami, ki so "prebivali" po Bukovju. Lepšega avditorija, kot je Bukovje iz mojega otroštva, si ne morem zamisliti.

- Je bil brat Ivan, ki ste ga omenjali, znani urar?

Njemu so rojenice v zibelko položile urico, ki mu je tiktakala vse življenje. Nekoč se je pokvarila hišna "vekarica". Brat se je ves zavzel, da jo bo popravil, usedel na hišni prag in jo razdril. Medtem se je nebo grozeče stemnilo, na travniku za hišo pa je bilo suho seno. Prirobantil je oče, pograbil uro in jo vrgel čez stopnice na cesto, nesrečni urarček pa je moral na reševanje sena. Ko je nevihta minila, je po cesti v blatu in v vodi pobral raztresene kolesčke in se spet lotil popraviljanja. K sreči je bil v gradu upokojeni urar Bardorfer. S skup-

Ivan Gregorčič
 "BILA SEM OTROK NARAVE
 IN SONCA"
 Pogovor z Vilmo Bukovec

Sprejem pri Zhou Enlaju med gostovanjem na Kitajskem.

Iz rok etiopskega cesarja Hailea Selsieja prejema ročno uro kot darilo; na Bledu leta 1954.

Z Miroslavom Čangalovičem in Aleksandrom Marinkovičem v Leningradu leta 1955.

Ivan Gregorčič
"BILA SEM OTROK NARAVE
IN SONCA"

Pogovor z Vilmo Bukovec

nimi močmi sta popravila uro, da je potem šla še leta in leta. Ivan pa je postal odličen urar.

- Po čem so vam najbolj v spominu ostala gimnazijska leta, po čem pozneje študij solopetja?

Po vožnji z vlakom. Vsak dan, osem let! Ne bi mogla v kratkem opisati vseh svojih dogodivščin in početij. Bilo je lepo, pa tudi manj lepo, včasih mi je prav trda predla, posebno še kasneje na konservatoriju, ko nisem smela peti po svoje. Učenje pevske tehnike sem čutila kot neke vrste poseg v mojo primarno telesno konstitucijo.

- Pred vojno (leta 1939) je igralska skupina Sokola v Trebnjem uprizorila opereto Pri belem konjičku. In vi ste igrali vlogo krčmarice.

Igrala, recitirala in pela sem, kjer je bilo le mogoče in kjer so me potrebovali. Pela sem pri Sokolu, v šoli, v prosvetnem domu, cerkvi ali pa pri gasilcih. Tako smo pri Sokolu uprizorili opereto Pri belem

S Samom Smerkoljem v Tosci.

Z. Rudolfom Franceljem v Prodani nevesti.

Kleopatra v Švarovi operi z enakim naslovom.

konjičku. Jaz sem igrala krčmarico, Pavlinov Dolfe pa je bil takrat odličen režiser. Vidim, da je v mojem življenju potekalo vse nekako smotno, kot po nekem skrivnostnem načrtu. S takimi nastopi sem pridobila korajžo za nastopanje pred širšo publiko in razvijala svojo prirojeno ljubezen do gledališča.

- Med vojno so vas internirali Italijani in vas odpeljali v Gonars. Zakaj in kako se je to zgodilo? Kako ste preživel ta del življenja?

Italijani so me zaprli zaradi mojega prepevanja po gozdu, češ da s tem obveščam partizane. Ni bilo res, kajti jaz sem enostavno morala prepevati! Internacija in zapor sta bila zame bridka šola, a ostala sem zvesta sebi in svojemu poslanstvu. Tudi v zaporu sem pela – žal na zadnji poti marsikateremu dobrniškemu kmetu, obsojenemu na smrt, ali pa nesrečnim sotrpinkam v internaciji, ko smo jih pokopavali. Morala sem peti; to je bil bistveni način mojega izražanja tudi v tistih težkih časih.

- Kmalu po vojni pa ste začeli svojo pravo umetniško pot na odru ljubljanske Opere, in to z vlogo Siebel v Faustu ... Se spominjate začetkov?

Ker sem imela za seboj že kar nekaj trebanjskih nastopov, sem bila v opernem zboru, kjer sem začela, precej zanesljiva, zato sem naredila dober vtis tudi na kritike, ne samo na publiko. Tako je profesor Tomc ob prvem samostojnem nastopu zapisal: "Kljub manjšim spodrseljajem bo to še močan steber ljubljanske Opere. Pri teh "manjših spodrseljajih" je šlo za tole: Korajžna pridem na oder, toda ob visokih tonih se mi je prelomil glas, čemur je sledil k sreči aplavz spodbude, ki me je ponesel naprej.

- Pred vami je v ljubljanski Operi sopranske vloge pela Ksenija Vidali, ki ste ji pred letom napisali topel nekrolog ...

Včasih se mi zdi, da se lažje izražam pisno kot govorno ... Ko sva bili že obe v pokoju, sva se obiskovali, hodili na sprehode. Spominjam se je kot dobre kolegice. Ravno ona je bila tista, ki je opozorila dirigenta Žebreta name. Ta mi je potem dodelil že prej omenjeno prvo solistično vlogo. Pogosto sem jo hodila gledat in poslušat. Od nje sem se veliko naučila. Posebno sem občudovala njen notranji mir. Bila je prava dama, kjerkoli se je pojavila: na odru, na cesti, doma. Hkrati z Vidalijevo je v operi pela takrat še ena sopranistka – Valerija Heybalova. Ta je takoj po vojni doživela žalostno usodo, saj je bila poslana v delovno taborišče na Kočevsko z obtožbo, da je z nastopom v Tannhäuserju prekršila t. i. kulturni molk.

- Kakšen repertoar je najbolj ustrezal vašemu talentu in temperamentu? V čem je bila vaša največja moč?

Rada sem pela čustvene vloge, kot so npr. Mimi, Rusalka, Jenufo ali Manon. Dobro mi je ležala tudi Prodana nevesta ali pa Minka v Gorenjskem slavčku. Mislim, da je bila moja največja moč v čustvenem izrazu.

- Kdo so po vašem mnenju "najmočnejši" operni ustvarjalci?

Verdi je seveda kralj! Pa Puccini je krasen! Tudi Wagner – pri njem kar vre od vsega: slišiš studence, viharje, morje ... Poseben čar imajo slovanske opere, npr. Rusalka, Boris Godunov, Prodana nevesta ...

Ivan Gregorčič
 "BILA SEM OTROK NARAVE
 IN SONCA"
 Pogovor z Vilmo Bukovec

Zgaj: V vlogi Marinke v operi Gorenjski slavček.

Desno: Z Janezom Lipuškom v Hofmanovih pripovedkah.

- *Odrski nastop je velik psihofizični napor. Kaj je potrebno za dober nastop na opernem odru? Ste posvečali enako skrb pevskega in igralskega oblikovanju vloge?*

Za nastop se moraš dobro pripraviti (veliko sem se pripravljala oziroma pela doma), biti moraš spočit in vsaj uro pred nastopom dobro ogret in upet. Vsaka operna vloga je celovita kreacija pevskega in igralskega nastopa, vendarle se igralsko ne moreš tako sprostiti, da bi se preveč prepustil čustvom, ker ti potem "zadrgne" grlo.

- *Ste imeli kakšne posebne metode priprav na nastop? Vas je še kdaj izdal glas ali morda trema?*

Seveda sem imela pred vsakim nastopom tudi trema, glas pa mi je dobro služil in me po tistem zlomu v prvi vlogi v operi ni več pustil na cedilu. Toda pred nastopi v težkih vlogah sem že nekaj noči prej slabo spala in preizkušala glasilke.

- *Sodelovali ste s številnimi pevskimi kolegi in kolegicami. Katere ste najbolj cenili in s katerimi najraje sodelovali?*

Nikogar ne bi posebej izpostavljala. Partner na odru je zelo pomemben, saj te lahko podpre ali pa tudi nasprotno. Takrat moraš biti pazljiv, posebno v duetih, ker moraš peti za dva in paziti, da ga pokriješ z glasom, če je slabši v višinah.

- *Kaj je bil za vas popoln operni nastop, po čem ste ga čutili?*

Ker je pevec samo človek, ni vedno enako razpoložen: ima slabše in boljše dni. Tudi od publike je dosti odvisno. Na odru moraš čutiti fluid; ko stopiš na oder, že veš, ali si publiko osvojil. Če dobiš ta občutek, se lahko razdajaš. Mlačna publika te pusti mlačnega; včasih sicer zmoreš, da poješ sam zase in potem potegneš še publiko za seboj. Raje sem nastopala v manjših operah, ker bolje zaznaš odziv poslušalcev.

- *Kakšno vlogo so pri oblikovanju vas kot pevke in vaših vlog*

Ivan Gregorčič
"BILA SEM OTROK NARAVE
IN SONCA"
Pogovor z Vilmo Bukovec

V vlogi Thais.

Desno: Julija v Suttermeisterovi operi
Romeo in Julija.

Spodaj: Saloma v istoimenski operi.

odigrali dirigenti in režiserji?

Tudi režiserji, še bolj pa dirigenti, imajo veliko vlogo. Dirigent te lahko z orkestrom podpre ali pa preglasi in s tem onemogoči. Tudi med dirigentom in pevcem mora obstajati nek fluid; dober dirigent z magično močjo potegne iz pevcia vse, kar je v njem.

- Kaj je bilo za vas največja šola pri umetniškem delu?

Ko sem bila še začetnica, sem veliko hodila poslušat druge predstave, pa tudi v dramo sem rada zahajala. Imela sem srečo, da so bili dirigenti odlični in potrpežljivi: tako dr. Danilo Švara kot Demetrij Žebre ali pa Anton Nefat in Samo Hubad. Imeli smo dva režiserja: prekaljenega Cirila Debevca ter sposobnega in ambicioznega Hinka Leskovška. Dirigent mora vedeti, kaj od pevcia lahko zahteva. Za dobro izvedeno vlogo ne zadostuje tehnika, ampak celovita vživetost.

- Verjetno ste dobivali ponudbe tudi iz tujine, toda ostali ste 40 let zvesti ljubljanski operni hiši. Kakšen je bil vaš status v njej in kaj vas je vezalo nanjo?

Imela sem nekaj lepih ponudb, a mi je bilo bolj všeč, da sem ostala v Ljubljani in hodila na gostovanja. Bila sem vseskozi prva pevka in tudi pela sem ogromno. V štiridesetih letih sem odpovedala le eno predstavo, imela pa sem jih kakšno sezono tudi šestdeset, poleg tega pa še številne koncertne nastope, gostovanja, nastope po tovarnah, šolah, bolnišnicah, proslavah. Teh nastopov je bilo zlasti veliko prvo desetletje po vojni. Večinoma smo jih izvajali brez plačila.

- Veliko pa ste se srečevali tudi z ljudmi iz politike ...

Kadar so prihajali visoki državniki, sem bila pogosto vabljen, da jim zapojem: ali na Bledu ali na Brdu, kjer je pač bil sprejem. Etiopski kralj Haile Selassie mi je na enem takih sprejemov leta 1954 poklonil uro. To je bila moja prva ročna ura, ki jo nosim še danes. Tito mi je nekoč na predstavi Fausta poslal šopek s sto nageljni. Bil je tak šopek, da sem ga komaj držala. Sicer sem zanj pela večkrat tudi za novo leto. Kmalu po vojni sem ga prosila, da bi moža pustil iz vojaške

Na podelitvi Prešernove nagrade za življenjsko delo leta 1982.

Portret iz leta 1981.

službe – bil je namreč vojaški zdravnik; Tito je obljubil in obljubo tudi izpolnil.

- Vaš mož je bil znani otorinolaringolog, akademik prof. dr. Vinko Kambič.

Nisem pristojna, da bi ocenjevala njegove poklicne dosežke, lahko pa rečem, da je bil človek izjemnega intelekta. Verjetno je manj znano, da izhaja iz družine Dergancev iz Semiča. Njegova mati je bila sestra primarija Derganca, ki je ustanovil sanatorij Emona. Tudi njegovi štirje sinovi so bili znani zdravniki.

- Vaš mož je bil tudi velik ljubitelj umetnin, kot dokazuje zbirka v njegovi rojstni hiši v Metliki.

Imel je dva velika hobija: ribištvo in gobarstvo; z obema je povezanih veliko anekdot. Iz prvega se je pošalil tudi moj oče z verzoma: "Lovil je Kambič ribico, ujel je mojo Vilmico." Prava njegova strast pa je bilo zbiranje starin in umetnin. Začel je prinašati domov poškodovane trhle ali polomljene stare skrinje ali kipce. Pri obnovi so mu pomagali restavrator Jože Lapuh, akademski slikar Tomaž Kvas in mizar Albin Romih. Zanimanje je s starih skrinj in sakralnih kipcev počasi prešlo na slikarstvo: na romantiko, na impresioniste, na Franceta Pavlovca, Staneta Kregarja, Lojzeta Perka, Zorana Mušiča, Janeza Bernika, Jožeta Ciuho, Andreja Jemca in druge. Za umetnine mu res ni bilo nikdar žal denarja ne časa. Sčasoma je bila najina hiša polna starin in umetnin.

- Kako je prišlo do selitve te zbirke v Metliko?

Vinko je bil s srcem in dušo zapisan rodni Metliki in Beli krajini. Njegova rojstna hiša je bila last Mercatorja, v njej je bila nazadnje trgovina s tekstilom. Nekoč je prišel domov in rekel, da bo hišo odkupil in vanjo postavil svojo zbirko. Takrat sem vzključila: "Nikar! To bo tvoja smrt!" Pri tem sem mislila na njegovo vzkipljivo naravo, ki ni mogla ničesar opraviti mirno. Žal sem imela prav. Pričakoval je, da bodo pristojni na občini takoj prišli za ponujeno roko, a je zadeva kar predolgo mirovala. No, ko je bila hiša obnovljena, preurejena za postavitve razstave in otvoritev, ga je usoda prehitela. Bila sem edini dedič premičnin in nepremičnin, toda čutila sem moralno dolžnost, da uresničim njegovo željo. V znak zahvale so me Metličani leta 2003 imenovali za častno občanko. V Galeriji Kambič je prof. dr. Nina Gale z velikim znanjem in spoštovanjem predstavila tudi strokovno delo mojega moža. Mnoga domača in tuja priznanja, ki jih je prejel in so tam razstavljena, potrjujejo njegovo strokovno težo in pomembnost.

- Še spremljate operno dogajanje? Bi zamenjali svoj čas nastopanja za današnji?

Zanimivo, da veliko mojih kolegov ne prestopi več opernega praga potem, ko so upokojeni. Tudi jaz dolga leta nisem obiskovala opernih predstav. Sedaj so me pa spet zamikale predstave v Cankarjevem domu. Ne bi zamenjala tistih časov za današnje! Zdi se mi, da danes režiserji preveč posegajo po tehničnih možnostih, ki jih ponuja sodobna tehnika, in to v želji, da bi fascinirali z zunanjim bliščem, videzom, glamurjem. Zame je predvsem pomembno petje.

Ivan Gregorčič
"BILA SEM OTROK NARAVE
IN SONCA"
Pogovor z Vilmo Bukovec

- *Kakšen pa je vaš odnos do drugih zvrsti glasbe in do drugih umetnosti?*

Rada poslušam tudi lahko glasbo, če je dobra. Ella Fitzgerald in Mahalia Jackson sta npr. izvrstni pevki. Do ekstremno moderne pa nimam nobenega odnosa. V likovni umetnosti imam rada romantiko, impresioniste, moderni slikarji pa me prevzamejo z barvnimi kombinacijami, na primer Andrej Jemec ali Marijan Tršar.

- *Kaj vas poleg umetnosti še razveseljuje?*

Dobra knjiga, dobra družba, prijatelji, lepo potovanje, tudi daljše. Lansko leto sem bila v Nord Cappu, pred dvema letoma v Mehiki, še prej pa v Grčiji, Turčiji ... Če bi mi zdravje dopuščalo, bi še več potovala.

- *Tudi v rodno Trebnje najbrž ...*

Seveda. Nazadnje sem bila tam v teh dneh, ko smo snemali za portretno oddajo TV Slovenija. Hudo in tesnobno mi je bilo pred rojstno hišo, ko sem gledala, kako propada.

V zgornjih prostorih Galerije Kambič
v Metliki..

Nevenka Arbanas: EKIPA, kombinirana tehnika, 49 x 66 cm, 2003

NOVOMEŠKI LIKOVNI DNEVI

Likovne delavnice in srečanja imajo svoj izvor v ustvarjalnem povezovanju umetnikov, ki se je uveljavilo že v 19. stoletju. To je bil čas razgibanega likovnega življenja. Čas, ko se je pojavilo tudi pleneristično slikarstvo, torej slikanje na prostem in ne v ateljeju. Slikarji so se začeli umikati iz mest v idilo neokrnjenega podeželja, kamor so pogosto odhajali v skupinah. V novih krajih so našli ustvarjalni mir, med somišljeniki pa potrditev svojih svežih ustvarjalnih nazorov, kajti to je bilo obdobje ubiranja novih poti.

Tudi slovenski impresionisti so pred približno sto leti skupno delovali v okolici Škofje Loke. Tako imajo pri nas delovna srečanja likovnih ustvarjalcev že bogato tradicijo. In danes, ko jih je toliko najrazličnejših, se nam zdi, da doživljajo renesanso, pa vendar natančnejša analiza dokazuje, da se na eni strani pojavljajo nova, na drugi pa izginjajo stara. Žal je le malo tistih, ki jim uspeva ohraniti kontinuiteto.

Nekoliko se je spremenila tudi njihova vloga. Ustvarjalcem še vedno ostajajo izzivi novega okolja, ki so najizrazitejši za tiste, katerih osrednja likovna tematika je krajina. Čisto vsem pa je izziv ustvarjanje v skupnem ateljeju, medsebojno komuniciranje in primerjanje ustvarjalnih postopkov, pristopov in načinov reševanja likovne problematike.

Na temeljih domače likovne tradicije in ob vztrajnosti, pomoči in organizacijski pripravljenosti diplomiranega slikarja Janka Orača je tudi v Novem mestu vzkliklo seme novega ustvarjalnega druženja, imenovano Novomeški likovni dnevi. Morda se Janko Orač kot likovni ustvarjalec še toliko bolj zaveda, kako pomembno je delo v družbi s kolegi, kako potrebno je včasih izstopiti iz intime ustvarjalnega procesa, se prepustiti delovanju novega ustvarjalnega okolja in svoja snovanja najprej prepustiti kritičnemu pogledu soavtorjev.

Udeleženci 1. novomeških likovnih dnevov v Narodnem domu v Novem mestu: (z leve) Uroš Weinberger, Adel Seyoun, Vinko Železnikar, Metka Erzar, Jože Marinč, Darko Slavec, Jožica Medle in Nikolaj Mašukov. Na posnetku manjka Nevenka Arbanas.

Da, najrazličnejše oblike delovnega druženja likovnikov avtorju kot senzibilnemu ustvarjalcu prinašajo novo podobo prostora in drugačen odsev časa, sveža občutenja in doživljanja, pa tudi novo skupino likovnikov, med katerimi se kaj kmalu začenjajo razvijati strokovna razmišljanja in tkanja prijateljskih vezi.

Novo in drugačno pušča sledi v pripovednih vsebinah, ne spreminja pa likovnega nagovora posameznika. Ta je namreč izoblikovan, prepričljiv in avtorsko svojstven.

V Novem mestu smo tako spoznavali devet likovnih ustvarjalcev, ki sta jim bila skupna prostor in čas namenjena ustvarjanju. A pota izživetja, torej vizualiziranja likovnih nagovorov, so ostala različna, značilna za vsakega posameznika. Zanimiva družčina je bila kljub ubranemu delovnemu ritmu zelo heterogena. Avtorji so namreč bili narodnostno raznoliki, prišli so iz neposrednega novomeškega okolja, iz različnih koncev Slovenije, iz Zagreba, Iraka in Rusije. Domači lokalni parameter se je tako izjemno razbohotil v geografsko širino. Hkrati pa so to bili umetniki, ki imajo za seboj daljši ali krajši ustvarjalni staž in gojijo vsak svoj stil izražanja.

Od 20. do 25. junija niso bili postavljeni pred štafelaje s soncem obsijanih novomeških ulic slikovitega starega mestnega jedra, ki je sicer zapisovalcem lepega nedvomno čudovit vir navdiha, gledalcem pa ponuja bogastvo pogleda. V objemu prijetno hladnega Narodnega doma so našli vsak svoj intimni kotiček in si vzeli vsak svoj delček pomirjujoče atmosfere, ki se je vse bolj ustvarjalno stopnjevala.

METKA ERZAR oblikuje slikovni prostor s pomočjo zanjo značilne kolažne gradnje. S plastenjem zakriva globoke konotativne misli in v tančico skrivnostnega in nerazložljivega odeva tudi konkretno stvarnost. V takšno kontemplativno atmosfero, prežeto z impulzi iz podzavesti, Metka Erzar intervenira povsem razumsko. Njen zapis je strogo grafičen in geometrijsko naglašen. Je element, ki dogajanje osmisli in na nek način celo dramatizira. Prevzema pa tudi vlogo kompozicijskega akcenta. S tem je postavljen center dogajanja. Njene slike so podobe videnja, katerim sledi osebno dožemanje.

JOŽE MARINČ nadaljuje z beleženjem v svoj slikarski dnevnik. Zapisi v njem so večplastni, so igra raziskovanja, dialog nanašanja in odstranjevanja. Prekrito in odkrito, pastozno in lazurno, skrito v senco in popeljano na pot svetlobe so nasprotja, ki delujejo kot nenehno prisotna revitalizacijska energija, ki obuja spomine in daje sedanjosti poseben pomen. Prehodi med časovnimi dimenzijami na relaciji sedanjost – preteklost so prefinjeno občuteni in zaznamovani z zanimivim tonskim poigravanjem. Avtor je nenehni iskatelj bogatih, zgovornih efektov, skritih pod kopreno nanosov, ki vibrirajo med lazurnostjo in konkretnostjo.

V stilu drugačne študijske orientacije, v spremstvu poglobljenih, filozofsko naravnanih misli nastaja svojstven likovni opus NIKOLAJA MAŠUKOVA. Njegovo soočenje s slikovno površino poteka po dveh poteh. Na prvi dvodimenzionalno slikovno polje avtor spreminja v prostorsko iluzijo. Nanaša presevajajoče barvne plasti, ki lovijo svetlobo, prihajajočo iz ozadja slike, torej na podoben način, kot ga je poznalo in uporabljalo baročno slikarstvo. Temu sledijo koraki na drugi poti. Z njimi v ambientu oživi figuralni lik, ki je mojstrsko

dovršen v smislu klasičnega historičnega slikarstva in domišljjsko vitaliziran v premišljeno simbolično sporočilnost.

NEVENKO ARBANAS odlikuje izvrstno poznavanje klasičnih grafičnih tehnik. Njena plovba znotraj izbranega medija je vedno znova polna raziskovanja in poglobljanja. V svojem kreativnem procesu spaja tako grafične kot slikarske elemente in tako stvaritve spreminja v konglomerat pristopov, rešitev in tehnik. Kljub temu so zapisi na njenih grafičnih listih enovite celote, v katerih biva tako likovno kot vsebinsko bogastvo. Kombinacije različnih tehnik namreč njene stvaritve preplavljajo s specifičnimi efekti. Oblike iz realnega sveta so izmuzljive in potujejo v sfere simbolike in metaforike, preoblikovane so v simbolna znamenja, v znake s skoncentriranim izpovednim bistvom. Celotno dogajanje pa je vpeto v igro svetlobe in teme.

Slike JOŽICE MEDLE so večplastno grajeni organizmi, ki se podrejajo zakonitostim zlatega reza kot idealnega razmerja. Kolažni elementi in barve pripovedujejo likovno zgodbo s taktilno površinsko naglašenostjo. V njej pa so nenehno prisotna tudi subtilna barvna poigravanja in stopnjevanja ter iskanja svetlobe. Barvne lise, črte in oblike, izpeljane iz osnovnih geometrijskih likov, odsevajo barvno paletu, iz katere dihata zemeljskost in prvinskost. Realnost je razblinjena, skrita pod tančice posameznih nanosov, preoblikovana v nekaj, kar je sicer nedoločljivo, a sugestivno in pomenljivo. Njeni zapisi, ki so sicer na prvi pogled eruptivni, prinašajo premišljeno in likovno dovršeno podobo.

Slike UROŠA WEINBERGERJA premorejo iluzorno moč. So lazurna opna, na katera avtor postavlja svoje temeljno zanimanje, zaznamovano z barvo kot materijo. Tako ustvarja zanimiv dialog med prosojnimi, lahкотnimi, dematerializiranimi deli slikovnega ekrana in težkimi, kompaktnimi, pastoznimi oziroma izrazito materializiranimi barvnimi izlivi, v katerih je čutiti moč poteze, ki zareže, oblikuje, sporoča. V nepredmetnem slikarstvu pride do izraza gestualna moč, ki podobe zaznamuje z globoko ekspresivnostjo. Avtor pa se nenehno sprehaja iz strukturirane površine slike v svetlobo njene globine. Tam zadaj nekje je čutiti vir svetlobe, ki iz fizičnega in otipljivega vabi v metafizično.

VINKO ŽELEZNIKAR je oživiljal spomin na svoja predhodna ateljejska dela, in to tako v likovnem kot v vsebinskem smislu. Kot angažiran umetnik pa je na slikovno površino želel ujeti aktualnosti tistega dne. To so mu omogočili kolažirani fragmenti iz časopisnega medija, s katerimi ni vnesel le sporočilne, temveč tudi likovno svežino. Svojstvenost, skrivnostno, taktilno in dražestno patino, predvsem pa novo vrednost in prostorsko dimenzijo dajejo zapisu mrežaste opne, ki so značilne za avtorja. Te predstavljajo še en korak slikarjevega soočanja s prostorsko problematiko. Njegova tokratna dela pa zaznamuje tudi izredna dinamika, postavljena na temelje dvopolnega sistema obravnavanja slikovnega polja. Polno in prazno, racionalno in čustveno, naravno in civilizacijsko generirano, zemeljsko in duhovno, težko učinkujoče in lahкотno, negativno in pozitivno, pa še kaj bi lahko našli s pomočjo poglobljene analize slikarjevih del.

Vsak zapis na slikarskem platnu ADELA SEYOUNA je novo poglavje njegove zgodbe Tisoč in ena noč. Rodni ambient s specifično kulturo in zgodovino se spreminja v spomin, v okrušek preteklosti, ki ga slikar vizualizira v konglomeratu stiliziranih dekorativnih oblik, ubranih v izrazito, svojsko barvitost. Pogosto uporabljene nenavadne barvne kombinacije slikovni oder razgibajo in mu dajejo specifično atmosfero. Prefinjena strukturiranost slikovnega odra celoti daje trepetavost, ki se širi kot nekakšna revitalizacijska energija. Rdeča nit se sicer vleče iz avtohtonega okolja, a uokvirjajo jo evropska postmodernistična tla, ki dvodimenzionalno površino zaznamujejo z redom geometrijske razparceliranosti. Slikovno polje omejuje nostalgичen spomin na zgoščen detajl in vse bolj daje prostor človeški figuri, prepoznavni in voluminozni, vselej pa zreducirane na bistvo.

S ciklusom del, poimenovanih Sonca, je ob vstopu v svoja petdeseta leta presenetil DARKO SLAVEC. Vendar so te stvaritve logično nadaljevanje njegovega dosedanjega slikarskega zanimanja, ki je vselej odsevalo v kozmična prostranstva. So nadgradnja in reakcija z refleksijo, predvsem pa do perfekcije izkristaliziran sistem ustvarjalnega procesa. Kompozicijsko enostavna, čeprav simbolična in globljepomenska umestitev motiva na dvodimenzionalno slikovno polje za seboj skriva zahteven, kontroliran in vsakokrat unikaten likovni in tehnološki postopek. In končno se pred gledalčevimi očmi pojavi, skoraj zaživi krog kot popolna, z neskončnostjo, lahkotnostjo in eleganco zaznamovana forma. Oblika z neštetimi vsebinami, kozmičnimi, božanskimi in človeškimi, saj je navsezadnje v njej prisotna tudi oblika življenja. V vizualnem spektru dojemanja pa je to forma notranje dinamike, zanimivih vibracij, optično bogatih učinkov, svetlobnih, barvnih, teksturnih poigravanj.

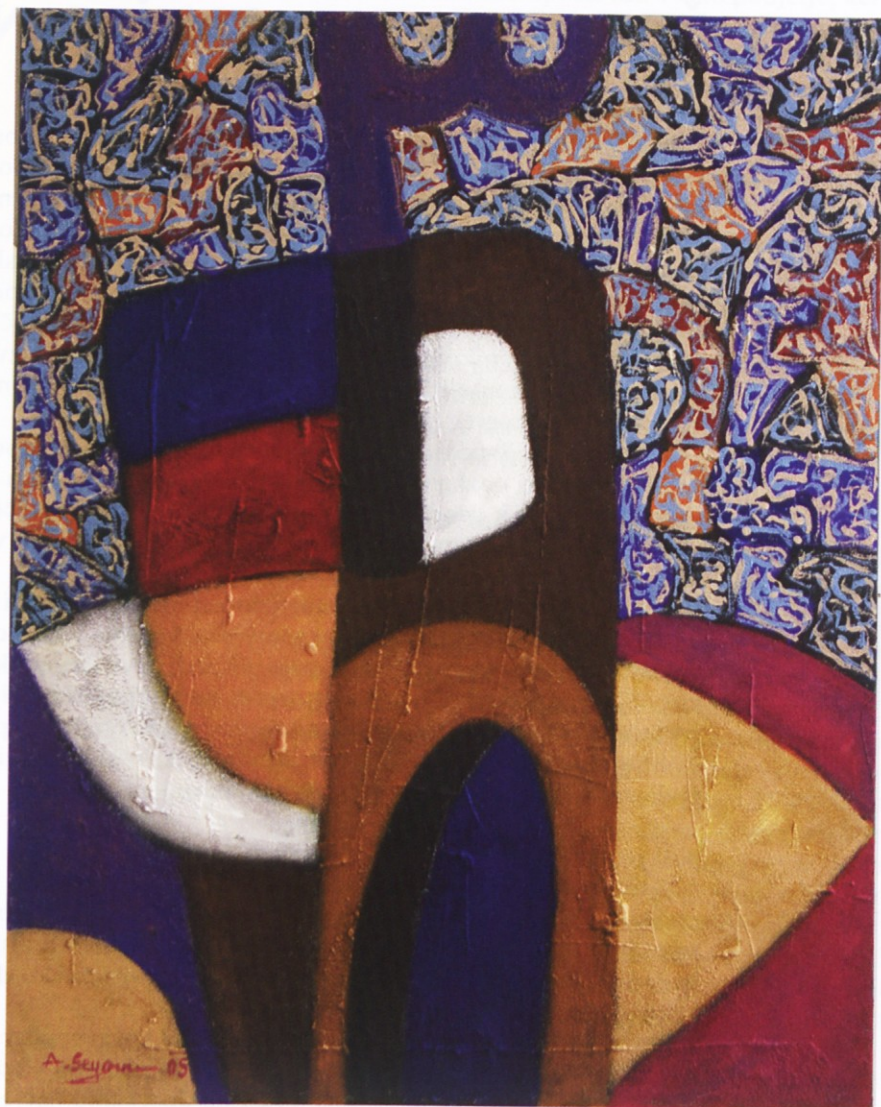
Lepo bi bilo, če bi novomeški likovni dnevi začeli šteti leta, se starati in postajati »staromeški«. S tem ne mislim, da bi postali senilni in okosteneli, brez volje, moči in elana, ampak da bi rasli, se razvijali, plemenitili, pridobivali na pestrosti in kvaliteti. Kontinuiteta pa bi vodila v tradicijo.

Dolenjska zemlja je rodovitna. In seme je posejano. Upajmo, da bodo ugodni klimatski pogoji prinesli še mnogo bogatih letin.

Delovni utrip Novomeških likovnih dni v Narodnem domu.

Vse fotografije: Janko Orač.

Adel Seyoun: SANJE I, mešana tehnika pl., 100 x 80 cm, 2005

Joža Miklič

PODJETNIŠTVO KOT NAČIN ŽIVLJENJA IN RAZMIŠLJANJA

Namesto uvoda

Predvsem mlajši ljudje radi preskušajo svoje osebne sposobnosti v podjetništvu, lahko bi rekli, da se vsak mlad človek želi potrditi na trgu in si nekako z lastnimi močmi zagotoviti primerne, da ne rečem sanjske, zasluzke. V javnosti so podjetniški dosežki izjemno opazni, največkrat kot ena od možnosti, da bi si tudi drugi, še nepreskrbljeni, zagotovili socialno varnost s sodelovanjem z uspešnimi podjetji ali da bi se v podjetju zaposlili za nedoločen čas. Zanimarjajoče tudi ni dejstvo, da so lastniki in vodje uspešnih podjetij medijske zvezde, ki pripadajo družbeni eliti, saj s sponzoriranjem lahko pripomorejo k uresničevanju katerega koli projekta.

Približno tak je pogled od zunaj na rastoče in uspešno podjetje, le malokdaj pa so poznana mukotrpa dejanja podjetnika in njegove skupine na poti k uspehu oziroma tista dejanja, ki jih večina registriranih podjetnikov ne zmore. Imela sem to srečo, da sem v podjetništvu ustvarjala pretežni del svoje delovne dobe in tako dodobra spoznala večino pasti, na katere naleti podjetnik. S podjetniki pa sodelujem tudi danes kot podjetniška svetovalka, vpisana v katalog svetovalcev Pospeševalnega centra za malo gospodarstvo Republike Slovenije. S tem prispevkom želim opozoriti na podjetniške priložnosti, predvsem pa spodbujati za podjetništvo nadarjene bralce, da pogumno stopijo na svojo samostojno ustvarjalno pot in si obogatijo svoje življenje z dragocenimi podjetniškimi izkušnjami.

Kaj je podjetništvo?

S teoretično definicijo se lahko vsak od nas seznani sam s pomočjo enciklopedije ali učbenikov, za praktično, vsakdanje podjetništvo pa so temeljnega pomena določbe zakona o gospodarskih družbah, ki podjetje po svoji vsebini definira kot vsako gospodarsko delovanje kake osebe, zasnovano zaradi zasluzka.

Podjetje je gospodarski subjekt, organiziran kot gospodarska družba, podjetnik, zavod ali zadruga. Temeljni cilj podjetja v tržnem gospodarstvu je njegova dolgoročna rast ob doseganju največje tržne vrednosti lastniškega kapitala, temeljni pogoj za doseganje cilja pa je dolgoročna plačilna sposobnost podjetja, da podjetje na ta način zagotavlja uresničitev interesov vseh družbenih skupin, ki jih povezuje. Družbene skupine pa so lastniki, vodstvo, zaposleni, tržni in finančni udeleženci, država, družba in javnost.

V gospodarskem delovanju nastajajo pravna razmerja med subjekti, njihovimi pravicami in dolžnostmi ter predmetom poslovanja. Pravna razmerja so po naravi poslovna, rečemo jim tudi pogodbeni, obligacijska razmerja, za katere je značilno, da nastajajo prostovoljno,

po volji strank (avtonomija volje), iz teh razmerij pa izhaja pravica upnika po izpolnitvi oziroma pravica zahtevati izpolnitev od dolžnika tudi s sodnim varstvom, vendar mora vsak upnik sam poskrbeti za svoje pravice v razmerju do svojega dolžnika.

Pravila finančnega poslovanja podjetja, ki so tudi zakonsko določena, mora dosledno upoštevati vsako podjetje, ker s skrbnim finančnim poslovanjem zagotavlja pogoje za normalno opravljanje gospodarske dejavnosti in s tem za doseganje namena. Ta pravila so tudi merilo za presojo, ali je določena oseba ravnala z ustrežno skrbnostjo oziroma ali je dopustila protipravnost in postala zato kriva ter odškodninsko odgovorna.

Podjetje lahko opravlja svojo dejavnost le pod pogojem, da razpolaga z ustreznimi sredstvi, ki so *dolgoročna* (lastniški kapital in dolgoročna posojila) in *kratkoročna* (kratkoročni dolgovi in druge kratkoročne obveznosti). Razmerja med temi sredstvi, ki so lastna in tuja, morajo biti ustrezna obsegu in vrsti poslov ter tveganjem.

Delo v podjetju mora biti dobro organizirano, da se nemoteno opravljajo zlasti naslednje temeljne funkcije: proizvodnja ali opravljanje storitev, marketing, kadrovanje, financiranje in razvoj. Če je podjetnik sam, si mora delovni čas razporediti tako, da opravlja vse te, za podjetje pomembne funkcije.

Razvitost podjetništva v Sloveniji

Podjetniška stroka v Sloveniji je ocenila, da je koristno in potrebno ustvariti razmere, ugodne za ustanavljanje majhnih podjetij, iz katerih pa se bodo s pomočjo državnih pomoči, investicijskih družb, javnega sklada za razvoj malih podjetij, »angelskega kapitala« in drugih oblik sofinanciranja razvijala vedno v večjem številu tudi srednje velika in velika podjetja s tehnološko inovativnimi programi.

Po podatkih Agencije Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve je na zadnji dan leta 2004 delovalo na območju Slovenije 115.782 gospodarskih subjektov, od tega 60.090 samostojnih podjetnikov (s.p.) in 40.023 družb z omejeno odgovornostjo (d.o.o.). Pretežne dejavnosti obeh skupin so trgovina, popravila motornih vozil in izdelki široke potrošnje (17,9 %), poslovanje z nepremičninami, najem in poslovne storitve (15,4 %), predelovalne dejavnosti (13,4 %), gradbeništvo (10,1 %), promet, skladiščenje in zveze (6,5 %) ter gostinstvo (5,9 %). Majhna in srednje velika podjetja, ki jih je bilo ob koncu leta 2003 skupno 53,3 %, so zaposlovala 59.218 delavcev ali 12,8 % vseh zaposlenih v gospodarskih družbah. Majhna in srednja podjetja v jugovzhodni Sloveniji, ki jih je bilo ob koncu leta 2003 skupno 3.574, so zaposlovala 4.771 delavcev.

Prof. dr. Miroslav Rebernik, ki sistematično raziskuje podjetnost Slovenije že vrsto let po osnovah in merilih svetovne raziskave Global Entrepreneurship Monitor, ugotavlja, da Slovenija še ne deluje kot podjetniška družba, ker je previsoka "umrljivost" novih podjetij in ker se za podjetništvo odloča premalo žensk. Meni, da se za podjetniško pot zaradi spoznane podjetniške priložnosti odloča manj ljudi kot v povprečju Evropske unije, večina stopa na to pot zato, ker jim je to skrajni izhod v sili. Iz tega razloga je stopnja preživetja slovenskih podjetnikov nizka oziroma, da dobimo eno podjetje, potrebujemo kar tri nastajajoče. To pa ni racionalno in zahteva preveč truda, energije, denarja ter emocij. Nič manj pomembna ni ugotovitev, da se za podjetništvo v Sloveniji odločajo predvsem moški, saj jih je v podjetništvu

3,8-krat več kot žensk, medtem ko je žensk v podjetništvu Evropske unije skoraj toliko kot moških. Iz tega raziskovalec zaključuje, da so ženske v Sloveniji še velika neizkoriščena priložnost za podjetništvo.

Podjetniške zamisli

Podjetnost je redka dobrina, ker vsakdo ni pripravljen sprejemati rizika, nima sposobnosti oblikovati pravih poslovnih odločitev in ni sposoben delovati na mednarodnem trgu. Uspešno se razvija zlasti takrat, ko dobro delujejo velika podjetja, ki so že ustaljena na mednarodnem trgu in zato lahko razvijajo kooperacijo z majhnimi ter srednje velikimi podjetji. V našem okolju je na primer Revoz spodbudil nastanek številnih samostojnih podjetnikov in družb z omejeno odgovornostjo, ki uspešno opravljajo prodajo in servisiranje avtomobilov. Na podjetniško organiziranost drugih velikanov naše statistične regije pa potencialni podjetniki še vedno čakajo, zlasti na Tovarno zdravil Krko, turistične programe in izobraževalne ter zdravstvene projekte.

Večina podjetnikov začenja svojo samostojno poslovno pot s pomočjo lokalnega Podjetniškega centra, kamor ga napoti Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. Zamisli teh potencialnih podjetnikov so v večini primerov razumne in priložnost za zaslužek, vendar praviloma podjetnik ne ve, na kakšen način bo svojo zamisel uresničil, kakšen trg in koliko sredstev potrebuje ter kakšni bodo učinki njegovega dela. Podjetniški center zato od podjetnika zahteva poslovni načrt, za njegovo izdelavo pa mu dodeli brezplačno svetovalno pomoč.

Poslovni načrt je napisana in v bistvenih elementih konkretizirana zamisel podjetnika, ki je sistematično proučena. V poslovnem načrtu določimo minimalne pogoje, ki morajo biti izpolnjeni, da bo podjetje trajno delujoče.

- Najprej se podjetnik predstavi tako po formalni izobrazbi kot s pridobljenimi dodatnimi znanji ter praktičnimi izkušnjami. Podatki o podjetniku so osnova za oceno njegove podjetniške sposobnosti in s tem ocene zaupanja, da bo ob finančni podpori države storil vse, da bo njegovo podjetje resnično uspešno delovalo na trgu.

- Sledi predstavitev gospodarskih dejanj, ki jih bo podjetnik opravljal. Pomembno je, da podjetnik izpolnjuje zakonske in druge pogoje za opravljanje izbrane dejavnosti tako po svoji usposobljenosti kot tudi prostorsko, organizacijsko in tržno. Ti pogoji so na primer za prehrano drugačni kot za trgovino ali za montažna dela. Šoferji, ki na primer ustanavljajo s. p. za prevoz potnikov, se morajo izkazati tudi z dokazilom o znanju slovenščine.

- Analiza tržnih razmer z vključno swot analizo je bistveni del poslovnega načrta in je osnova za oceno obsega trga, se pravi, koliko proizvodov ali storitev mora podjetnik opraviti, da bo ustvarjal zaslužek. Podjetnik mora vedeti, komu bo izdelke ali storitve prodajal, v kakšnih količinah in po kakšnih cenah, kot tudi to, kako bo morebitni izpad nadomestil z drugimi izdelki in storitvami

- Finančne projekcije izdelamo na podlagi izbrane dejavnosti in tržnih razmer. Vsebujejo prikaz potrebnih sredstev za začetek delovanja podjetja in otvoritveno bilanco, oceno bilance stanja in izkaz uspeha za prihodnjih pet let oziroma minimalni obseg finančnega poslovanja, ki bo podjetniku še zagotavljal socialno varnost in vlaganja v razvoj

- Prelomna točka ali prag rentabilnosti izkazuje tisto najnižjo količino izdelkov in storitev, ki še omogoča pozitivno poslovanje in

podjetnika opozori, da bo vsako zmanjševanje količin povzročilo izgubo in nesolventnost.

- Ocena predvidenih tveganj in terminski načrt za izvedbo priprav na začetek poslovanja vsebujeta kot zaključni del poslovnega načrta tista opozorila, ki jih podjetnik mora spremljati in se jim neprestano prilagajati v svojem poslovanju.

Praksa nakazuje, da ni poslovne zamisli, ki je ne bi bilo možno uspešno tržiti, da pa večina podjetnikov ne ve za način, kako bi dosegli to uspešnost. Manjka jim marketing znanja, zlasti na področju tržnih analiz, prodajne strategije in politike cen. V obdelavo trga podjetniki ne vlagajo sredstev, se ne povezujejo v »grozde« za marketing storitve niti ne iščejo strateških partnerjev, ki bi jim širili obseg trga. Priložnosti iz swot analize tako ostajajo neizkoriščene, obseg prodaje pa se ne povečuje. Dobro zamisel uresniči le vsak četrti podjetnik, med njimi pa vidno in izrazito izstopajo lastniki Tuša, vzajemnih skladov, Miraga in še mnogi drugi. Zakaj? Pravočasno so zaznali »tržno nišo« in v sebi našli dovolj poguma, da so sprejeli tveganja, ki jih je zahtevala poslovna priložnost. Zaznati priložnost (»dober nos«) in upati si to priložnost izkoristiti (»stalno hoditi po robu prepada«) sta lastnosti, ki jih podjetnik najbolj potrebuje za svoj uspeh in za razvoj svojega podjetja. Čudoviti podjetniki s temi lastnostmi, ki so in še ustvarjajo gospodarske velikane v našem okolju, naj bodo najboljši zgled sedanji generaciji nastajajočih podjetnikov pa tudi potencialnim investorjem.

Vlaganja v podjetja

Uspešnega podjetja ni brez potrebnih sredstev, ki pa jih nimajo samo drage denarne ustanove, pač pa tudi podjetnikovi starši, družine, prijatelji in znanci. Družinsko premoženje je možno najbolje oplemenititi z vlaganjem v gospodarsko dejavnost. Objavljeni statistični podatki kažejo, da so letni donosi kapitala, vloženega v podjetje, mnogo višji in varnejši od obresti na varčevalne vloge in depozite pri bankah, od donosov državnih obveznic ali od dividend.

Podjetnik, ki mu družina in okolje zaupata svoje premoženje, se bo počutil mnogo bolj odgovornega, hotel se bo dokazovati in potrjevati v svoji poslovnosti, bolj bo varčen, še posebno v primeru, ko mu bosta družina in okolje tudi pomagala pridobivati kupce, ko bosta sodelovala v njegovem nadzornem organu in ga zaščitila v stiski.

Prav odsotnost takih vlaganj ter aktivnega sodelovanja družine in okolja s podjetniki bi lahko imeli za enega od glavnih razlogov, da se malo podjetništvo slabo dokazuje in z doseženimi uspehi ne moremo biti zadovoljni. Večina ljudi, tudi mladih, je še vedno prepričana, da bodo komercialisti Krke, Revoza, Trima in podobnih našli dovolj dela tudi za njihovo varno zaposlitev za nedoločen čas znotraj tovarniškega kompleksa. Takšno mišljenje je po pisanju in prikazovanju v medijih možno še vedno zaslediti kot prevladujoče tudi v območni zbornici, organih lokalne skupnosti in v javnih službah. Ti čudoviti strokovnjaki bodo še vedno našli dovolj dela za nas vse, toda vsak dan bodo zahtevali od nas pocenitve, zmanjšanje režije, rezervacijo zmogljivosti, samoplačništvo prispevkov in davkov in tako naprej. Gradbena podjetja bodo na primer storitve z žerjavom naročala pri samostojnih podjetnikih, ki bodo morali žerjave nabaviti, za vsak posel posebej sklepati pogodbo z naročnikom in sami poskrbeti za optimalno izkoriščanje zmogljivosti žerjava. Razume se, da bodo morali tudi sami plačevati davke in prispevke za svoje

zaslužke. Proizvajalci pohištva, zaščitnih in izolacijskih materialov ter podobnih izdelkov so že opustili montažna dela, ki jih sedaj opravljajo samostojni podjetniki. Izrazit primer so prevozniki. Skoraj ni več podjetja, ki bi še imelo nekdanjo transportno službo. Prevozna sredstva so podjetja prodala svojim nekdanjim voznikom, ki so postali samostojni podjetniki in opravljajo za svojega nekdanjega delodajalca samo storitve po naročilu in konkurenčni ceni. Podobne trende je možno zasledovati v prodajnih metodah, na primer mrežnem marketingu, v delu na razvojnih projektih in mnogih drugih dejavnostih, ki so se desetletja opravljale v režijskih službah in varnem zavetju delovnih organizacij.

Družinsko podjetništvo

Ti trendi, ki so prisotni povsod po svetu, močno opozarjajo predvsem družine, da o podjetništvu razmišljajo kot o načinu življenja. Če je otrok končal glasbeno šolo, bi morda s tem svojim znanjem tudi kaj zaslužil kot inštruktor, član orkestra, z nastopi in podobnim. Če je kdo dober smučar z vrsto mednarodnih priznanj, bi bil morda lahko organizator smučarskih tečajev. Če ima družina veliko stanovanjsko hišo, bi morda lahko ponudila prostore v najem in bi tako eden od njenih članov lahko razvil upravljanje z nepremičninami. Prakso ponuja nešteto možnosti, od povpraševanja pa je odvisno, katere bomo sprejeli kot družina, da zagotovimo svojo socialno varnost.

Pomembno je nadalje poznati načine, kako nastopamo na trgu, poiščemo kupce in oblikujemo cene. Večino prostega časa gre porabiti prav za spoznavanje tržnih zakonitosti ali, kot je nedavno pisalo Delo, čeprav je kdo nezaposlen, naj zjutraj vstane, kot da odhaja na delo, in naj svoj delovnik preživi delovno.

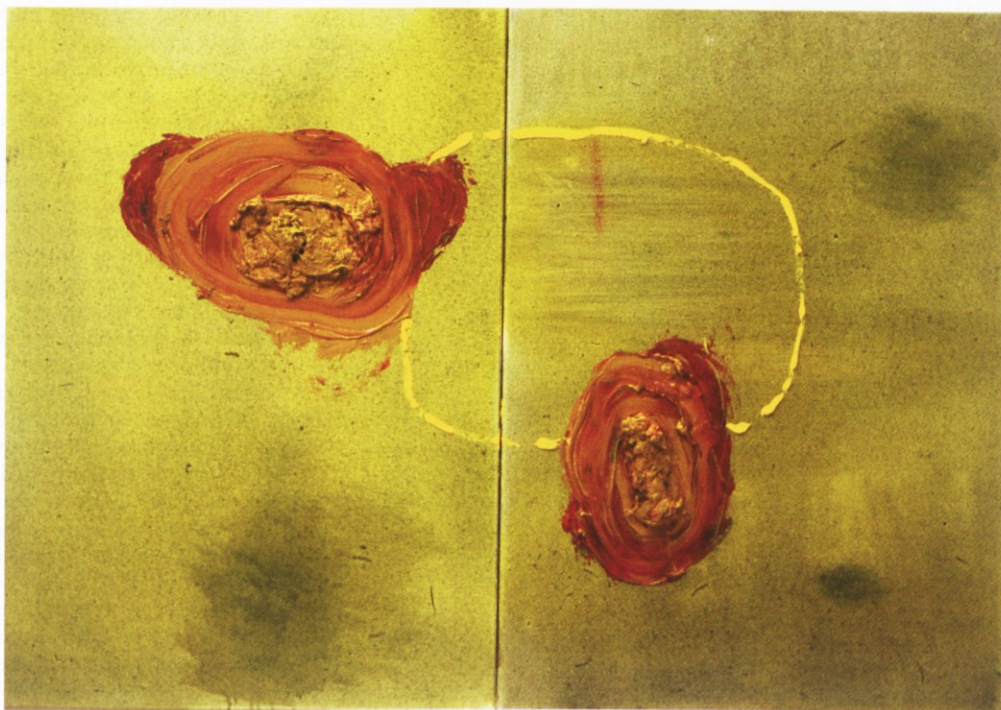
Pravočasno je treba spoznati, s čim lahko zaslužimo in koliko. Vsaka družina naj v ta namen razvija svoj informacijski sistem o možnostihčasne, kratkotrajne ali stalne zaposlitve, o razvoju okolja in podjetjih, razpisih, pričakovanih upokojitvah in podobnih dogodkih, ki brez dvoma nastajajo v vseh obdobjih človekove ustvarjalnosti.

V današnjih časih je seveda še vedno najbolje, če je družinsko znanje ali izdelek potreben velikemu podjetju, ki pozna povpraševanje na trgu in stalno išče novitete za svojo ponudbo. Take prilike malokdaj nastajajo slučajno, bolj običajno je, da dalj časa spoznavaš podjetje, v katerem bi želel pustiti svojo ustvarjalnost. Svojega bodočega delodajalca je dobro najprej spoznati, ga dalj časa opazovati, slediti njegovemu razvoju in njegovim sporočilom javnosti ter ugotavljati njegove šibke točke. Dobro mu je v ugodnem trenutku dati dobro idejo ali poslovno zamisel in ga dalj časa navduševati za morebitni skupni posel. Na ta način se partnerja med seboj spoznavata in ustvarjata ugodno vzdušje za iskanje skupnih koristi. Podjetniški pristop k delodajalcu običajno omogoči pridobitev željnega dela. Tako delo pa je navadno najbolj učinkovito ter vsakomur v veliko zadovoljstvo.

Življenje prinaša številne novosti, s svojimi dejanji in ravnanjem mu moramo nenehno slediti, da si ustvarimo našim potrebam primerno materialno osnovo. Morebitna nezadovoljstva in nostalgije je možno uspešno zdraviti tudi s podjetništvom.

Vinko Železnikar: FORMEL (diptih), kombinirana tehnika, 2 x 100 x 80 cm, 2005

Uroš Weinberger: DOTIK, olje pl., 2 x 70 x 50 cm, 2005

Joža Miklič

PREPROSTI, MAJHNI KORAKI K UČINKOVITEMU DELU IN BOLJŠEMU ŽIVLJENJU

Forum odličnosti in mojstrstva, Otočec 2005

Stroka in širša javnost spoznava, da je otoški Forum mojstrstva in odličnosti nenehno iskanje novih in inovativnih pristopov, ki naj pripomorejo k uspešnemu gospodarjenju, vrhunskim poslovnim izidom, odličnosti dela in kakovostnejšemu življenju. Poudarki so dani zlasti simbiozi ekonomije in kulture kot osnovi za človeku prijazno rast, razvoj in napredek. Majhna in preprosta iskrica – misel velikokrat vodi do odličnosti in mojstrstva, še posebno če gradimo sistem vrednot medsebojnega zaupanja, spoštovanja in sodelovanja. Nekaj, na prvi pogled majhnega in preprostega, ima lahko veliko moč, je pomembno sprožilo in lahko vsebuje bogato sporočilo. Ne samo gola ekonomska rast, temveč razvoj, ki je povezan s kulturnimi in drugimi sestavinami, je velelnik sedanjosti in še zlasti prihodnosti. Napredek torej, ki bo uravnoteženo uveljavljal sožitje ekonomije, kulture, ekologije ter drugih znanosti in katerega cilj je človekov razvoj.

Ti bistveni poudarki so bili strateško sporočilo 17. Foruma odličnosti in mojstrstva, Otočec 2005, na katerem so ekonomistom in gospodarstvenikom Dolenjske in Bele krajine podali svoja strokovna mnenja dr. Marko Kranjc, Jože Colarič univ. dipl. oec. prof. Pavel Mihelčič, prof. dr. Lojzė Sočan, dr. Ivan Skubic, Damjan J. Ovsec, mag. Andrej Vizjak in dr. Janez Šušteršič. Izjemno zanimiva je bila tudi razprava o regionalnem razvoju in inovativnosti Dolenjske, ki jo je vodil Peter Frankl iz časnika Finance, sodelovali pa so minister za gospodarstvo mag. Andrej Vizjak, Zoran Živić iz Keka

Varicon Žužemberk, Mojca Novak iz Adrie Mobil, Borut Križ iz Dolenjskega muzeja in Igor Vizjak, direktor regionalnega Podjetniškega centra.

Letošnji Forum odličnosti in mojstrstva je začela Alenka Godec, ki je v spomin na odličnost in mojstrstvo pokojne Marjane Držaj zapela tri njene uspešnice.

Možne poti in koraki do večje odličnosti slovenskega gospodarstva

Odličnost je predvsem rezultat prizadevanja vsakega posameznika in ne nekega usmerjenega družbenega vodenja ali birokratske regulacije, je že uvodoma poudaril v svojem prispevku dr. Marko Kranjc, ki ga ne navdušujejo razne vizije in strategije o prihodnosti Slovenije, in meni, da predvidevanja, da bo Slovenije postala ena od vodilnih držav v EU, ne slonijo na nobeni resni analizi. Bolj pomembno se mu zdi ugotoviti, ali družbeni, administrativni in ekonomski okviri družbe zagotavljajo ustrezno izrabo iniciativ posameznikov. Le-to je po njegovem mnenju najbolj pomembno za bodočnost, predvsem gospodarsko bodočnost Slovenije. Opustiti je treba razmišljanje o tem, kaj naj država stori za državljane ter podjetja, in se nenehno spraševati, kaj lahko državljani storijo sami zase. Država bo največ pripomogla k skupnemu napredku, če bo omogočala državljanom enakost priložnosti, da razvijajo svoje kvalitete. Pod enakostjo priložnosti je razumeti, da je treba vsakemu od nas dati možnost, da svoje različne sposobnosti razvije v največji meri predvsem s svojim lastnim naporom in z zavedanjem, da so njegovi

rezultati in njegova prihodnost odvisni v prvi vrsti od njega samega. V tem kontekstu mora Slovenija, po njegovem mnenju, korenito spremeniti svoje delovanje na področjih:

- administrativnih ovir in birokracije: administrativni postopki in predpisi so resna ovira za podjetniško vzdušje in za prizadevanje k odličnosti. Med temi sta največji oviri postopek za vpis novega podjetja v sodni register in postopek pridobitve gradbenega dovoljenja,
- prostorsko zemljiška politika je glavni zaviralni dejavnik prestrukturiranja in pridobitve tujih naložb ter razlog za visoke cene zemljišč in stanovanjske gradnje,
- politika konkurenčnosti izhaja še vedno iz zaščite proizvajalca, namesto da bi bil nacionalni interes zaščititi domačega potrošnika. Problem konkurenčnosti predstavljajo predvsem storitve energetike, telekomunikacij, komunalnih služb, dimnikarstvo, pogrebni zavodi in podobno, kjer praktično ni konkurence. Konkurenčnost nadalje zmanjšujejo notarji, projektanti, lekarnarji oziroma kartelizacija svobodnih poklicev, ki si z omejitvami vstopa v dejavnost in količinskimi kvotami zagotavljajo visoke cene in zaslužke na račun potrošnikov,
- davčni sistem sedaj zmanjšuje konkurenčnost. Davke bo možno znižati le v primeru, če bo država zmanjšala javne izdatke, na primer z zmanjšanjem državnih služb, določevanjem merljivih državnih programov in ukinitvijo gospodarskih ter socialnih transferov,
- politika izobraževanja premalo motivira učence, omogoča dolgotrajni študij na univerzi, premalo spodbuja študij tehnike, povzroča upadanje kakovosti izobraževanja zaradi komercializacije študija,
- politiko socialne zaščite je treba urediti tako, da ne bo nihče izpostavljen tveganju, da ga nepredvidljivi dogodki v življenju in družbi popolnoma marginalizirajo. Drugo pa je, kolikšna naj bo ta zaščita in kaj mora posameznik storiti sam, da se čim boljše zaščiti.

Ta in podobna neustrezno rešena področja preprečujejo državljanom, da bi uresničevali svoje ambicije in prispevali k odličnosti. Naloga politike je da ustrežnejše rešitve najde čim prej, je zaključil Marko Kranjc.

Krka in njena pot k odličnosti

Predstavil jo je predsednik uprave in generalni direktor *Jože Colarič* in uvodoma poudaril, da se Krka s svojo organiziranostjo stalno prilagaja tržni strategiji ter zlasti na ta način zagotavlja nenehno uspešno in odlično poslovanje. Krka je danes uveljavljena na najzahtevnejših trgih, razvojno naravnana delniška družba, katere nadaljnji obstoj temelji na odličnosti delovanja.

Stabilna lastniška struktura na primer zagotavlja možnosti za uresničevanje strateških ciljev. Največji je delež malih delničarjev (39,5 odstotka), sledi delež države (24,5) ter delež investicijskih družb in skladov (16,3). Drugi lastniki so druge pravne osebe, tuji vlagatelji in lastne delnice. Z izkušnjami, ki si jih je Krka pridobila v petdesetih letih poslovanja, se je razvila v mednarodno družbo, sposobno letno prodati skoraj 5 milijard tablet, kapsul in pastil. Uvrstila se je med 10 največjih generičnih podjetij v Evropi, kar ji omogoča s pridom izkoriščati razvoj evropskih generičnih trgov. Dolgoletna in močna prisotnost na tradicionalnih trgih je njena ključna prednost, s pomočjo katere pokriva trge od Vladivostoka do Dublina. Ustreznost pokrivanja trga zagotavlja s primerno organiziranostjo skupine Krka, ki jo sestavlja 16 podjetij, razporejenih po pomembnih trgih z različnimi nalogami.

Odličnost razvojne strategije se zagotavlja z dvojnim pristopom: z vertikalnimi integracijami na področju lastnih izdelkov in partnerskimi povezavami na področju razvoja. Lastni razvoj stalno nadgrajuje produktni portfelj z učinkovitimi lastnimi izdelki, ki jih je v njem že več kot 80 odstotkov. Svojo odličnost gradi Krka zlasti na razvoju kakovostnih, učinkovitih in varnih zdravil, z obvladovanjem multidisciplinarnih specifičnih tehnologij generičnih zdravil. Zagotavljanje kakovosti je integrirano v celotni verigi ustvarjanja vrednosti in dosega svojo odličnost z obvladovanjem virov surovin s sodobnimi tehnološkimi zmogljivostmi. Zmanjšujejo se tržna tveganja z delitvijo velikega prodajnega področja na pet uravnoveženih regij, zmanjševanje tveganj poslovanja pa z oblikovanjem produktnega portfelja, ki temelji na far-

macevtsko-kemijski dejavnosti in je zaokrožen z zdraviliško-gostinskimi storitvami. Povečanje tržnega deleža na slovenskem trgu zdravil na recept dosega z referenčnimi cenami.

Večji del svoje odličnosti je dosegla z dobro premišljenimi naložbami, s katerimi nenehno izboljšuje sebi lasten vertikalni integriran poslovni model. Kreativno naravnost in inovativnost ji omogoča izobrazbena struktura zaposlenih, ki si nenehno nadgrajujejo svoje znanje in tudi na ta način gradijo pot k odličnosti. Vzgoja in navduševanje mladih za kreativno in ustvarjalno delo se začne že pred zaposlitvijo.

Za Krko je značilno tradicionalno doseganje dobrih rezultatov z učinkovitim operativnim poslovanjem in dolgoročno rastjo ključnih finančnih kategorij. Sprejete strateške odločitve so se na prehojeni poti od skromnih začetkov pred petdesetimi leti potrdile kot pravilne. Izpolnjevanje okoljskih standardov, zagotavljanje prijetnega delovnega vzdušja in skrb za sožitje s sosedi so bili doseženi z vlaganji v izpolnjevanje pogojev za okolju prijazno podjetje. Podjetje sprejema svoj del družbene odgovornosti do skupnosti, v kateri deluje, je do nje spoštljiva in z njo razvija partnerski odnos tudi s finančno pomočjo različnim dejavnostim.

Za prihodnost je Krka že sprejela take strateške cilje, da bo njihovo uresničevanje še naprej utrjevalo odličnost poslovanja in položaj Krke kot enega vodilnih generičnih farmacevtskih podjetji na evropskem trgu. Poslovni izzivi Krke in njenega vodstva so strnjeni v motu: Živeti zdravo življenje.

Odličnost, mojstrstvo – za življenje z glasbo

Glasba nima konkretnih vsebinskih spodbud, poslušalci pa jih pogosto najdejo. Če si glasba navzame zvoke iz narave, če sestavi svoj urejeni svet s trepetanjem zraka, če poslušamo svoje lastno telo, svoj krvni obtok, ritem srca, se znajdemo s pomočjo stvarnih zvokov v nestvarnem, domišljijem svetlu. Doživimo ritem, ki je izvirna projekcija naše minljivosti. Tako je na Forumu začel svoja razmišljanja *prof. Pavel Mihelčič*, novomeški rojak in skladatelj. Kako nastane glasbeno delo, kakšni so veliki glasbeniki kot ljudje,

kakšna so njihova dela, kako jih dojemajo poustvarjalci z različno odličnimi instrumenti in številne druge posebnosti področja glasbe je prof. Mihelčič podal Forumu, da bi ga opozoril na vrhunsko mojstrstvo in odličnost, ki spremljata ustvarjanje v glasbi.

Umetnost je posplošena beseda za različne vrste človekovega oblikovanja in izražanja. Nastaja iz človekove nuje, da se izrazi na različne načine, da razloži svoja čustva in misli, da izpove svojo vero v sočloveka, v naravo, da najde stičišče z vesoljem, da izpove lepoto, da poišče ravnovesje estetike, da se dotakne svoje podzvesti in v njej najde odličnost duha, mojstrstvo, ki izhaja iz fantazije, ki je pomembna in izvirna pustolovščina našega življenja. In kaj je glasba? Je glasba umetnost? Sredstva glasbenih ustvarjalcev (skladateljev) in poustvarjalcev (izvajalcev) so toni, zveni in šumi. Če ta sredstva razvrstimo in oblikujemo po določenih načelih in pravilih, da bi tako izrazili svoja notranja doživetja, nastane glasba. Je vsakdanja spremljevalka človekovega življenja, je kulisa našega življenja, je umetnost. Ustvarja pogoje za učinkovito delo in boljše življenje. V preteklosti je imela sposobnost pripovedi, sporazumevanja, danes je postala tudi produkt glasbene industrije, ki raziskuje trg in ga zalaga s proizvodi sumljive kakovosti. Umetnost ni vselej lepa, čista; je tudi kruta projekcija resnice, je spoznanje, ki nas sili, da se potopimo v svojo notranjost, da razmišljamo, da čutimo. In ko se potem znajdemo v svojem lastnem krogu, ki ga je sklenila stroka, ki nima nobene neposredne povezave z umetnostjo, spoznamo, da zaprti krog ni rešitev, ni pot, ki bi nas lahko pripeljala do odličnosti duha, do mojstrstva suhe znanosti. Glasba se lahko stopi z znanostjo, s pametjo, ki išče svojo logično pot, glasba, ki nas osvetljuje, ki nam bistri čustva, ki nas popelje v svet čustvene katarze, se dotakne kroga in zažari kot sončna korona. In življenje se nam polepša, izboljša, kot pesem, ki jo nikoli ne pozabimo, kot skrajnost vsega, kar slišimo in poslušamo. Življenje z glasbo naj ne bo obrobna vizija popoldanskega počitka, naj bo vsakdanja spodbuda za učinkovito delo in polno življenje.

Uveljavljanje slovenske razvojne identitete v pogojih globalizacije

Danes večina držav in svetovnega prebivalstva sprejema in uveljavlja razvojni sistem odprtosti in konkurenčnosti, ki temelji na teoriji ekonomske svobode ter vodilni moči kapitala pri razvoju sodobnih tehnologij in obvladovanju globalnega trga. V svojem prispevku na Forumu je *prof. dr. Lojze Sočan* ugotovil, da je ta sistem prinesel najhitrejši razvoj svetovnega gospodarstva v zgodovini, pospešeno pa prinaša tudi številne grozeče ekscese, med drugim razkroj kulture vodenja podjetij, institucij in države. Iz teh razlogov države iščejo nove pristope pri upravljanju družb in vodenju gospodarstva. Pristop »sposobnost za ustvarjanje profita« naj bi v podjetjih, regijah in v državi v novem razvojnem sistemu trajnostnega razvoja zamenjal pristop »odločanja s konsenzom družbenih partnerjev«. V državah, ki sprejemajo nove pristope, je državljan vse manj »nezaželen strošek« kot delavec ter »kralj« ob obisku v trgovini, ampak vse bolj ustvarjalni člen gospodarstva in družbe. Suverenost države se krepi in s tem njena razvojna identiteta.

Prof. dr. Sočan ocenjuje, da mora Slovenija oblikovati sebi lasten inovacijski razvojni sistem vodenja gospodarstva in države, da se bo moč izogibati ekscesom globalizacije, ki v prihodnjih desetih letih lahko povzročijo ukinitve nad 100.000 delovnih mest. Za dohitevanje visoko razvitega sveta in obstoj v vse bolj zahtevnem globalnem okolju bo morala ne le ustvariti večje število zahtevnejših delovnih mest od izgubljenih, ampak bo morala tudi podvojiti sedanjo dodatno vrednost na zaposlenega. To ne velja le za industrijo, ampak tudi za javni sektor, državo in celotno družbo. Slovenija bo morala nadgraditi politiko znanja z raziskovalno in razvojno politiko množice projektov uporabnikov, povezovati znanje med univerzami, instituti in gospodarstvom in usmerjati finance k potrebam nosilcev projektov iz gospodarstva, javnega sektorja in države. Šlo tudi ne bo brez uveljavljanja in delovanja tehnoloških mrež in grozdov za razvoj in prenos najboljših poslovnih praks ter razvijanja vrednot konsenza pri sprejemanju odločitev.

Priznanja Slovenije za odličnost in evropska nagrada kakovosti

Kratek pregled zgodovine dodeljevanja na področju dvigovanja zavesti o pomenu kakovosti je na Forumu podal *dr. Ivan Skubic* ob pisnem sodelovanju *mag. Karmen Kern Pipan*. Vse se je v petdesetih letih začelo na Japonskem, se od tam v osemdesetih razširilo v ZDA in zahodno Evropo, ki je pričela izdajati prvi ISO 9000. Leta 1990 je bil ustanovljen Evropski sklad za upravljanje kakovosti z nalogo, da razvije model, katerega uporaba bo dvignila konkurenčnost v Evropi. S pomočjo Evropske organizacije za kakovost in Evropske komisije je Sklad razvil model odličnosti, ki vsebuje elemente celotnega poslovnega sistema, predvsem pa določa, da sta gonilni sili razvoja sleherne organizacije inoviranje in učenje. Pri doseganju trajne odličnosti gre za sistematično vzročno posledično povezavo med uporabljenimi pristopi, da bi organizacija dosegla zastavljene cilje, ter dejansko doseženimi rezultati. Model omogoča postavitve celovitega sistema merjenja in stalnega izboljševanja vseh področij delovanja organizacije (RADAR matrika), omogočena je primerjava z najboljšimi organizacijami, medorganizacijsko učenje ter prenos dobrih praks v zasebnem in javnem sektorju.

V letu 2001 je Evropski sklad za upravljanje kakovosti uveljavil shemo »ravni odličnosti«, ki podeljuje dva certifikata. »Zavezani k odličnosti« pridobijo organizacije ali njeni deli, ki so na začetku poti k odličnosti. Poudarek je na svetovanju organizaciji, da bi razumela svojo raven uspešnosti delovanja ter prednostno razvrstila svoje ključne izboljšave. »Priznanje za odličnost« pridobijo organizacije, ki izkažejo ustrezno zrelost in visoko stopnjo uspešnosti celotne organizacije ali posameznega njenega dela.

Slovenija je leta 1998 udeležila »priznanje Republike Slovenije za poslovno odličnost«, ki sloni na devetih merilih in je tako primerljiva z evropsko. Ocenjevalno komisijo sestavljajo ocenjevalci in rabsodniki, preko 90 strokovnjakov javnega in zasebnega sektorja. Število prijaviteljev za priznanje v Sloveniji po svoji strukturi nekoliko zaostaja za

Evropo. Največ se jih nahaja v ocenjevalnem razredu izpod 500 točk. Zato bi morali v državi sprejeti določene ukrepe, da bi se slovenske organizacije na poti k odličnosti čim bolj razvile ter tudi tako konkurirale evropskemu okolju. Med prijavitelji v Sloveniji jih je 40 odstotkov iz industrije, 32 iz storitev, 18 iz zdravstva in 10 odstotkov iz neprofitnega sektorja. Med njimi ni šolstva. Vidnejši dosežki najboljših slovenskih organizacij v okviru evropske nagrade za kakovost ter sheme ravni odličnosti so Hermes Softlab, Trimo Trebnje (priznanje za odličnost) in Luka Koper. Pristopi h kakovosti bodo v prihodnje v Sloveniji sloneli na pilotnih projektih in uvajanju samoocenjevanja po evropskem modelu, zlasti v javnem sektorju. Za Slovenijo je dvig rezultatov na nacionalnem nivoju ter posledično tudi večja možnost za uvrstitev med najboljše primere evropskih organizacij pomemben izziv za povečanje konkurenčnosti države kot celote.

Bolj kot je položaj brezupen, večje je upanje

S to mislijo Petra Ustinova je *Damjan J. Ovsec* začel podajati svoje ugotovitve o odličnosti, dediščini in slovenski razpoznavnosti. Danes mora vsak, ki kaj da nase, o etosu nekaj vedeti, saj postajajo svetovni trendi človekove pravice in svetovni etos. Lahko bi rekli, da je lastnost odličnosti v tem, da na pomembna vprašanja niso možni površni odgovori, čeprav večina nanje odgovarja brez pravega znanja, brez globokega osebnega prepričanja, brez izkušnje in predvsem brez resnične odgovornosti, v okviru katere bi človek moral poznati možne posledice in se zavedati, da jih bo na svojih rame-nih nosil tudi sam.

Vsaka stvar na tem svetu, kadar je originalna, ima svojo posebnost, značilnost in svojo enkratnost. Povsod, v ekonomiji, znanosti, umetnosti in drugje, hrepenimo po odličnosti, koliko pa je v posameznih dejavnostih resnične odličnosti, ni potrebno meriti. Mero odličnosti se da videti v načinu življenja teh dejavnosti. Odličnost ni vizija, je ideal. Nekdaj je mojster v intelektualcu tudi videl mojstra svoje stroke, intelektualac pa je v obrtniku spoštoval mojstra. To je ob drugih vred-

notah ugodno vplivalo na medsebojne odnose. V sodobnem času pa se posamezne stroke zavijajo v mrežo super specializacij, predvsem zaradi pomanjkanja vrednot, hitrega tempa, popularizacije plitkosti in podobnega. Samo osebna prizadetost nekaj premakne, to je trud za presežek in vsebino, človek brez vsebine je organizator provincialnih zgodb ali njihov izvajalec.

Moralni nauki marketinga se iz leta v leto množijo in spreminjajo. Menedžerji vse pogostejše ugotavljajo, da ni dovolj poslovna filozofija in da tudi marketing ni le poslovna politika ter vodenje, ampak je socialni proces in prav zaradi tega je nujna resnična povezava med kulturo in menedžerji. Svetovni napredek ni bil in nikoli ne bo odvisen samo od stroškov, vedno bo odvisen od modrosti in nesebičnosti tistih, ki jim zaupamo in jim sledimo. V Sloveniji bi potrebovali kultivirane naročnike: mestne arhitekto, urbaniste, urednike v založbah, medijih, tudi državo kot kultiviranega naročnika, in še koga. Če jih ne bomo našli bo vedno več banalnosti, površnosti, napak in zmot.

V večji meri bi se morali tudi zavedati pomembnosti naše dediščine, ki jo je ustvarjalo predvsem plemstvo, meščanstvo ter kmetje kot kultivirani naročniki, po katerih bi se morali zgledovati današnji bogataši, ki ne znajo zgraditi nič izjemno bleščečega, velikega in trajnega. Prepoznavni prave ljudi, pravo umetnost, pomembno nalogo ali celo dolžnost so lastnosti odličnosti, ki pripadajo posamezniku, in zato ostajajo ljudje največji kapital. Kadar ima človek zdravega nasprotnika, ki mu omogoča še kaj drugega kakor napihovati lastno večvrednost, lahko ob njem raste.

Ob koncu svojega prispevka se je avtor spraševal, ali slovenske posebnosti poznamo, se jih zavedamo. Kaj nam pomenijo dediščina, naši dosežki in naše napake? Nas vodijo trendi ali ideali? In zaključuje: če bomo znali odgovoriti na ta vprašanja, bomo ustvarili najboljše pogoje za slovensko odličnost.

Kulturna strategija med trgom in državo

Dr. Janez Šušteršič je Forum presenetil s številnimi novimi pogle-

di ekonomske stroke na kulturo kot pretežno tržno dobrino in na potrebnost intervencije države na tem specifičnem trgu. Po dolgih letih obsežnih intervencij in ogromnih zneskih javnih sredstev (železarstvo, kmetijstvo) v posamezno področje se je pogosto izkazalo, da država ni bila sposobna odpraviti temeljnih težav tega področja, oziroma da jih je njena »pomoč« celo zaostрила.

Slovenija je tudi v tranziciji ohranila prevladujoč državni model kulture, ki temelji na državnih lastnini kulturnih ustanov, proračunskem financiranju in odločilni vlogi kulturne politike. Razvoj kulturne politike v Sloveniji, zlasti z vidika razmerja med državnim urejanjem in podpiranjem ter tržno samoregulacijo, prinaša nove izzive pa tudi dileme. Z davčno reformo bi se lahko spodbudil postopen prehod od proračunskega financiranja kulture na neposredno financiranje s strani zasebnikov in podjetij v obliki mecenstva in donacij. Država bi morala zagotoviti varstvo lastninskih oziroma avtorskih pravic in s tem omogočiti ustvarjalcem požeti finančne sadove ter jih tako stimulirati za produkcijo. Če bi bilo podeljenih več koncesij, bi se država postopno prelevila v naročnika kulturnih programov s pogodbeno dogovorjenimi obveznostmi. Postala bi poslovni partner kulturnim institucijam z jasno razmejenimi pravicami in odgovornostmi, ki bi tudi v teh institucijah uveljavile pravila učinkovitega upravljanja, enostavno organizacijsko strukturo, intenzivnejši nadzor stroškov in moderne računovodske metode ter podobno. Fleksibilno podjetniško upravljanje lahko nadomesti togost v vodstvih kulturnih institucij in omogoča nove oblike odgovornosti do uporabnikov, ki bi jim morali približati svoje storitve tudi z vedno novimi ponudbami. Pomembna je regionalna in lokalna decentralizacija kulturnih institucij predvsem kot mreža podjetniških in tržnih spodbud za financiranje in delovanje kulturnih projektov in institucij. Nujna in koristna konkurenca med proizvajalci umetnosti bi se tako razvila s pomočjo večjega vpliva njenih porabnikov. Potencialnim povpraševalcem bi lahko razdelili vavčerje, ki bi jim dali pravico do znižanja cene ob

nakupu kulturne produkcije. Umetnostne institucije bi prejete vavčerje izročale državi in od nje prejele subvencije. Razdelitev javnega denarja bi bila tako določena z željami potencialnih uporabnikov umetnosti, kar bi umetnostne ustanove spodbudilo k medsebojnemu tekmovanju z upoštevanjem želja prebivalcev. Končalo bi se subjektivno ocenjevanje »kulturne vrednosti« v državni administraciji, država pa bi še vedno morala odločati o tem, koliko kulturnih institucij bo subvencionirala z vavčerji in koliko sredstev bo v ta namen porabila.

Regionalni razvoj in inovativnost Dolenjske

Moderator *Peter Frankl* je s svojim odličnim pristopom dosegel živahno sodelovanje večine udeležencev Foruma in seveda posebej povabljen k okrogli mizi. Kje bo Revoz čez deset let? je bilo prvo vprašanje direktorju lokalnega Podjetniškega centa *Igorju Vizjaku*, ki je, kot bi iz topa ustrelil, odgovoril, da zagotovo v Novem mestu, ker bo mesto uspelo zagotoviti Revozu prijazne razmere in ga pritegniti k ustvarjalnemu partnerstvu. Na vprašanje zakaj se slovenski kapital seli v Romunijo in države, nastale iz republik nekdanje skupne države, je minister *Andrej Vizjak* poudarjal predvsem razvojne priložnosti, ki se jim tam ponujajo in jih ni sposoben oblikovati slovensko gospodarstvo na domačih tleh. Ali se bo proizvodnja v Adrii tudi selila v prijaznejše tuje okolje, tako kot to počnejo tekstilci? *Mojca Novak* je odgovarjala, da bodo v Novem mestu vztrajali, vendar le do tedaj, ko jim bo to dovoljeval poslovni rezultat. Na vprašanje moderatorja, kje so prednosti Dolenjske in kakšna je njena inovativnost, je direktor Podjetniškega centra ocenil, da na Dolenjskem ustvarja veliko ljudi z bogatim znanjem in inovativnimi sposobnostmi, da izjemno uspešno delujejo velika podjetja, že dajejo rezultate mali podjetniki druge generacije, da vsak dan nastajajo nova, v praksi se preskušajo novi poklici, razvija se partnerstvo lokalnega in zasebnega kapitala, nastaja univerza. To in še mnogo drugega dokazuje v prihodnost usmerjeno Dolenjsko. O zdravih ambicijah dolenjskih podjetij je raz-

mišljal Zoran Živič in ocenil, da na Dolenjskem ne prevladuje lagodnost, saj se rezultati poslovanja izboljšujejo kljub propadlim podjetjem. Zgled uresničevanja ambiciozno zasnovanih strateških ciljev je Keko Varicon, ki letno povečuje prihodke za 25 odstotkov, povečuje zaposlenost, ima že šest patentov, organizirano deluje na trgu in ni odvisen od enega samega kupca. Sposoben se je v enem mesecu prilagoditi novim potrebam najzahtevnejšega trga. Kako se uveljavljajo interesi firm pred interesi posameznikov, je ocenjevala Novakova in ugotovila, da je Adrii to v celoti uspelo s projektnim delom, organizacijsko kulturo in drugimi motivacijami zaposlenih. Po njihovih izkušnjah je plača šele na tretjem mestu po pomenu stimuliranja zaposlenih, na prvem mestu je varnost pri delu in na drugem prosti čas za družino. In kako se arheologija in muzealstvo povezuje z gospodarstvom? Odlično, je ugotovil Borut Križ, ne samo v turizmu in malem podjetništvu, pač pa tudi v seznanjanju gospodarstva z dosežki v preteklosti, priložnosti, ki so že bile v teh krajih gospodarsko uspešne, kot so trgovina z Mediteranom, ki je prinesla v te kraje vinsko trto ter železarstvo, po katerem je bilo pred dva tisoč leti Novo mesto poznano v Evropi. Po Križevem mnenju mora tudi Dolenjska računati s selitvijo sedanje proizvodnje, toda ustvarjati mora nove proizvode in storitve, ki bodo uspešno nadomestilo sedanjim.

Podjetništvo v šolskih klopih

Prvič so se v delo Foruma vključili mladi podjetniki Ekonomske srednje šole iz Novega mesta. Predstavili so svoje družbe z omejeno odgovornostjo, in sicer učna podjetja Point, Otis in Fiesta, ki se ukvarjajo s prodajo obutve, usnjenih izdelkov, športne opreme, pisarniškega pohištva in opreme ter poslovnih daril.

Prodajajo tudi storitve, kot so organizacija računalniških tečajev, svetovanje in usposabljanje za uporabo specifične opreme, organizacija izletov, potovanj, poslovnih srečanj. Nalogam in obsegu primerno so tudi organizirani. Najdete jih na upfiesta@email.si.

Veliki nagradi mojstrstva in odličnosti Otočec 2005

Letošnja velika nagrada je bila podeljena akademiku dr. Francetu Berniku, izjemnemu poznavalcu slovenske literature in plodnemu znanstvenemu ustvarjalcu, ki je o slovenski književnosti poučeval mlade rodove na številnih univerzah po Evropi, predsedoval več let Slovenski akademiji znanosti in umetnosti in so mu bila podeljena najpomembnejša priznanja naše države.

Letos je Forum prvič podelil veliko nagrado Dolenjske in Bele krajine. Prejela jo je Joža Miklič za izjemen prispevek, ki ga je doprinesla gospodarstvu naše regije in tudi širše.

Nagrada Revozu

Podjetje Revoz je v letu 2004 izstopalo po številu novih zaposlitev tako v regiji kot v državi. S svojimi povečanimi potrebami je močno poseglo na trg dela Dolenjske, Posavja, Zasavja in južnega dela ljubljansko-kočevske regije. Povečan obseg zaposlovanja ni samo odraz trenutnih potreb, ampak pomeni tem delavcem tudi možnost trajnejše zaposlitve ob proizvodnji novega modela vozila. Zaposlenost je Revoz povečal za 477 delavcev.

Društvo ekonomistov Dolenjske in Bele krajine je Revozu podelilo »nagrado podjetju, ki je zaposlilo največ delavcev v letu 2004«, ki jo je prevzel predsednik uprave Rev-oza, izročil pa mu jo je minister Republike Slovenije za gospodarstvo, mag. Andrej Vizjak.

Borut Križ

PODOBE ŽIVLJENJA IN MITA

Arheološka razstava situlske umetnosti na Slovenskem v Narodnem muzeju v Ljubljani

19. maja 2005 je bila v Narodnem muzeju v Ljubljani odprta arheološka razstava z gornjim naslovom. Na razstavi so bili predstavljeni skoraj vsi situlski spomeniki, ki so bili doslej najdeni v Sloveniji in jih hranijo tako slovenski kot tudi tuji muzeji, z redkimi izjemami, zato lahko razstavo mirno podnaslovimo kar s »situlska umetnost Slovenije«.

Situlska umetnost se je razvila na območju severnega Jadrana z izdelovalnimi centri v estensko-bolonj-

skem prostoru v Padski nižini, na Tirolskem, v Istri in na Dolenjskem, kjer je dosegla svoj največji razcvet. Svoje vzore in korenine ima v umetnosti Bližnjega vzhoda in Mediterana.

Situlska umetnost je najpomembnejše umetniško ustvarjanje celinske Evrope v 1. tisočletju pred n. š. S spretnim vrezovanjem in tolčenjem človeških in živalskih likov ter rastlinskega in geometrijskega okrasja v tanko bronasto pločevino so halštati-

Novo mesto – Kapiteljska njiva, grob 12/III, figuralno okrašena situla (detajl potnika na vozu), 5. stoletje pred n. š.

ski toreuti upodabljali življenje plemiškega sloja prebivalstva ter mitološke predstave tedanjega časa. Ker so bile pripovedi povečini izdelane na bronastih vedricah – situlah, celotno tovrstno umetniško ustvarjanje imenujemo situlska umetnost. Prizori na situlah se pojavljajo celotno, v vodoravnih pasovih. Situlska pripoved se pojavlja še na pokrovi posod, na pasnih sponah, uhanih, nožnicah, votivnih ploščicah in na čeladah.

Upodobitve obsegajo slavnostne sprevede, lovske scene, športne dogodke, kamor sodita rokoborba z ročkami in konjske dirke; dvoboje, bankete s popivanji, plesom in glasbo, obredno oranje in erotične prizore. Izjemo v ikonografiji situlske umetnosti predstavlja situla iz Nezakcija v Istri, kjer je prikazana pomorska bitka.

Prizori se na različnih situlah ponavljajo, zato obstaja upravičena domneva, da so prizori del ustaljenega kanona in ponazarjajo pomembnejše družbene dogodke. Nekateri raziskovalci menijo, da so situlski prizori povezani tudi s heroji in njihovimi dejanji ali pa z božanstvi, kakor je to primer v sočasnem grškem vaznem slikarstvu. Vsi upodobljeni liki, tako živali kot osebe, so prikazani v profilu, z nekaj posplošenimi in generaliziranimi elementi, pa vendar z množico realistično prikazanih detajlov, ki med drugim pojasnjujejo tudi izvor naših situl, za katerega je dolgo veljalo, da ni dolenski. Prav natančno upodobljena konjska oprema na dolenskih situlskih spomenikih je pokazala, da so izdelovalci poznali in upodabljali ravno tisto vrsto uzde, ki je bila v uporabi na Dolenskem in jo tu tudi najdemo v halštatskih grobovih. Ker je konjska oprema na italiskem prostoru drugačna od tiste, ki je upodobljena v »naši« situlski umetnosti, lahko z gotovostjo trdimo, da so oblikovalci delovali na Dolenskem in da je tako večina situlskih spomenikov nastala v domačem, slovenskem prostoru in niso bili prineseni od drugod, kakor so domnevali na začetku.

Pogosto so bile v situlah ali pa ob njih najdene lončene skodelice z ročajem. Upodobitve na situlah povedo, da so bile to zajemalke za pijačo, ki so jo stregli iz situl ob po-

membnih dogodkih. Vsi situlski spomeniki so bili najdeni v grobovih kot prestižni predmeti pivskega servisa, ki so bili pridani najpomembnejšim članom halštatske družbe za popotnico v onostranstvo.

Predmeti so razstavljeni v atriju Narodnega muzeja, v preglednih in dobro osvetljenih vitrinah, ki stoje v prav za to razstavo zatemnjenem prostoru. Podnapisi v vitrinah so dvojezični, čeprav nekoliko nepregledni; zato pa toliko bolj žarijo arheološki predmeti, ki jih dopolnjuje za to razstavo pripravljena avtorska glasba.

Že ob vstopu v razstavni prostor je predstavljena bogata oprema dolenskega halštatskega veljaka. Predmeti so izbrani iz štirih najpomembnejših centrov dolenske halštatske kulture – Vač, Stične, Novega mesta in z Magdalenske gore. Poleg bronastega prsnega oklepa in čelade se pojavlja še ščitna plošča, kar kaže značilnega predstavnika vodilnega »viteškega« sloja halštatske družbe. Oborožitev dopolnjuje še napadalno orožje – železne sulične osti in tulasta sekira. V večini drugih vitrin se pojavljajo le situlski spomeniki, le v vitrini s situlskim pokrovom iz Stične je predstavljen bogat izbor grobnih pridakov, ki nakazuje pomen in veljavo pokojnika, ki ga v onostranstvo spremlja tudi predmet s situlskimi upodobitvami.

V vitrinah so predstavljene najpomembnejše »slovenske« situle, tako obe najbogatejši in najspretnейše izdelani situli z Vač in z Magdalenske gore, kjer se pripoved pojavlja kar v treh pasovih. Upodobljena je množica človeških likov, v spodnjem pasu pa jeupodobljen spreved živali. Tema dvema se pridružuje še situla iz Dolenskih Toplic, ki pa je žal bolj poškodovana in je pripoved le fragmentarno ohranjena. Med bisere »slovenske« situlske umetnosti sodi tudi pasna spona z Vač, kjer je dokaj živo upodobljen dvoboj dveh viteзов na konjih, ki ju spremljata oboroženi oprodi.

Med pomembnejše situlske spomenike sodita še situli iz Novega mesta: s Kapiteljske njive z upodobitvijo štirikolesnega voza in situla iz Kandije grob 4/III s sprevedom jezdecev in tovornih konj. Se-

Novo mesto – Kandija, grob 3/IV, figuralno okrašena situla 1 (spreved konjenikov in mož, ki na povodcu vodijo tovarne konje), 5. do 4. stoletje pred n. š.

veda pa bi boljša ohranjenost situle iz Novega mesta – Kandija grob 33/III, ki ima tri frize in se bojne prizore le bolj sluti, kot vidi – tudi to situlo postavila v vrh slovenske situlske umetnosti.

Na razstavi je predstavljena še cela vrsta mojstrsko izdelanih in okrašenih pasnih spon, pokrovov in uhanov. Žal pa agresivna dolenska zemlja tanki bronasti pločevini – nosilki umetniških upodobitev, ni prizanašala, zato je kar veliko število tovrstnih umetniških biserov poškodovanih ali uničenih.

Avtor razstave dr. Peter Turk je ob predmetih poizkusil predstaviti tudi življenje halštatske družbe na Dolenjskem v I. tisočletju pred n. š. Panoji pojasnjujejo vlogo ženske v pretežno patriarhalnem halštatskem svetu, posebno mesto je namenjeno predstavitvi duhovnega življenja halštatske družbe ter razlagi in opredelitvi plemiškega oziroma knežjega sloja, ki ga situlska umetnost upodablja. Tu so predstavljeni boks z ročkami, dvoboji in lovske scene. Posebna pozornost je namenjena upodobitvam različnih domačih in divjih živali. Konj je predstavljen kot jezdna in vprežna žival. Poleg konja nastopajo še govedo in ovca ter pes, ki se pojavlja v lovskih scenah kot udomačena lovska žival. Od divjih živali so predstavljeni jeleni, srnjad, kozorogi in zajci, na pasu iz Novega mesta tudi ribe. Močno so zastopane tudi ptice v različnih variantah, leteče z razprtimi krili, pa tudi sedeče. Pojavlja se tudi volk oziroma lev. Kot predstavniki bajeslovnih bitij so upodobljeni tudi grifoni.

Avtor knežjemu sloju upravičeno pripiše še upodobitve slavnostnih sprevodov, banketov in simpozijev, ki so potekali v čast bogovom, božanstvom, herojem, pokojnim doma-

čim aristokratom ali pa so slavili pomembne dogodke.

Situlska umetnost nam posreduje izjemne podatke o življenju v zadnjem tisočletju pred n. š. Predstavlja nam živalski svet, oborožitev, oblačila in opremo, hišno opremo, športne in lovske prizore, glasbila, vrste posodja in njihovo uporabo na najpristnejši način, ki ga zmore le likovna predstavitev. Posreduje nam množico neprecenljivih podatkov, ki jih še tako znanstveno-raziskovalni postopki arheologije ne zmorejo.

Tako nam ta »stripovska« priprava razkrije uporabo situl, odpre nam pogled na glasbo in glasbila prazgodovinskega časa s piščalmi in liro.

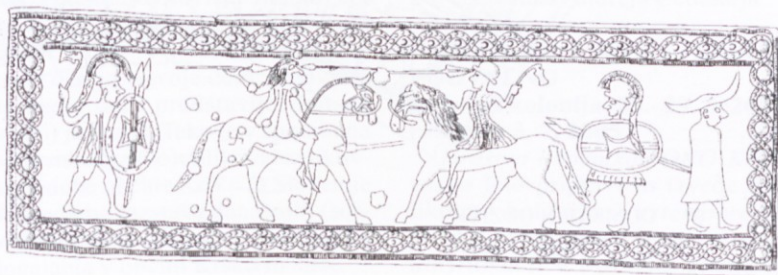
Zaradi agresivne, kisle dolenske zemlje se tudi oblačila ali njihovi deli, ki so bili izdelani iz organskih snovi, niso ohranili, situlske upodobitve pa nam vendarle razkrivajo oblačilno kulturo dolenske halštatske družbe.

Analiza upodobljenih prizorov nam omogoča vpogled tudi v duhovni svet in socialno ureditev prazgodovinskih prebivalcev, ki so tudi ob pogrebnih svečanostih znali radoživostjo zajemati življenje.

Na razstavi je grafično predstavljena tudi s kamenjem tlakovana cesta, odkrita v Družinski vasi pod Vinjim vrhom, za katero pa dokaz, da je starejša od 2. stoletja n. š. ne zadostuje, da jo postavimo v prazgodovinski čas. Bistveno večja verjetnost je, da je to zgodnjeantična cesta Ljubljana–Siscija in ne obredna prazgodovinska cesta, ki vodi na gradišče Vinji vrh, kakor bi si to vsi želeli.

Razstavo spremlja katalog s fotografskimi in risarskimi predstavami vseh »slovenskih« situlskih spomenikov, ki so na razstavi predstavljeni. Dodan je še seznam z upodobitvami tistih situlskih spome-

Vače, bronasta pasna spona, okrašena v situlskem stilu (prizor dvoboja), 6. do 5. stoletje pred n. š.

nikov, ki so bili najdeni v Sloveniji, a jih hranijo nekateri tuji muzeji in jih na tokratni razstavi ni. Kot je zapisal avtor, je besedilo v katalogu »vendarle potrebno razumeti kot poskus vrednotenja situlske umetnosti in kot poljuden esej z zbirko utrinkov ob posamičnih situlskih prizorih in njihovih konstrukcijah«.

Katalog, ki je na voljo v slovenskem ali angleškem jeziku, podaja vedenje o situlski umetnosti in njenem izvoru, predstavi življenje v halštatskem času, situlsko umetnost razdeli na pozno in zgodnjo ter predstavi njune predstavnike ter se posebej pomudi ob vaški situli. V slovenskem prostoru obstajata le dve najdišči situl izven območja Dolenjske. To sta Most na Soči in Kobarid, ki sodita v svetolucijski kulturni krog, ki se etnično približuje venetskemu prostoru. Vsi ostali situlski spomeniki pa izvirajo z dolenjskih najdišč: Molnik, Magdalenska gora, Stična, Valična vas, Dolenjske Toplice, Brezje ter Novo mesto so najdišča, ki tudi geografsko sodijo na Dolenjsko, Vače in Zagorje pa k dolenjski skupini sodita kulturno.

Posebno mesto seveda pripada Novemu mestu, ki je v mlajših ob-

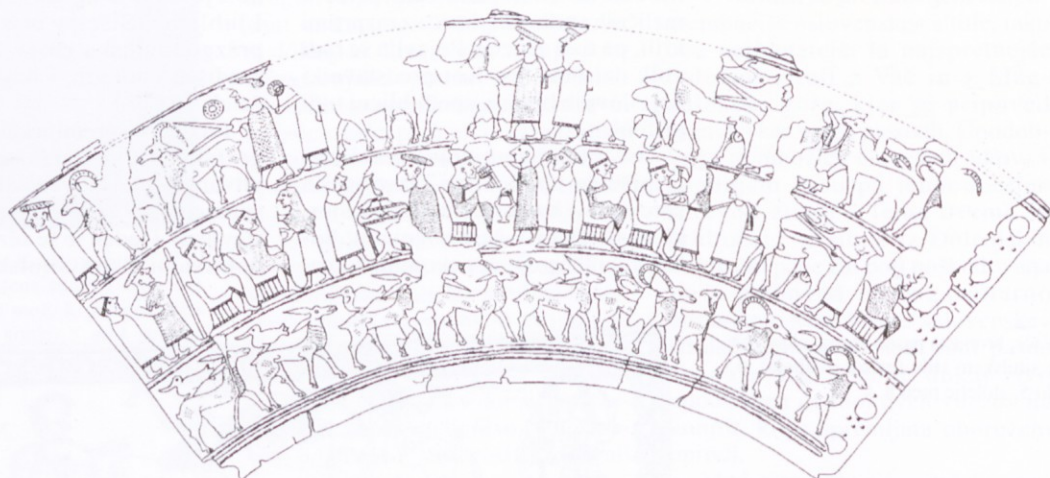
dobjih halštatske kulture izoblikoval lasten proizvodni center z devetimi do sedaj najdenimi figuralno okrašenimi situlami, ki se jim pridružuje dolg, v situlskem stilu okrašen bronast pas, ki je v halštatskem svetu unikaten.

Novemu mestu ob bok lahko postavimo le še Magdalensko goro s petimi situlami, štirimi pasnimi spomeniki, šestimi valjastimi uhani, bronasto čelado in bronastim pokrovom. Na drugih najdiščih se pojavljajo le posamezni situlski spomeniki.

Situle z mojstrsko govorico in prikazi življenja v starejši železni dobi sodijo med naše največje likovne spomenike in predstavljajo eno najpomembnejših vrst evropske kulturne dediščine.

Razstavo v Narodnem muzeju je dopolnjevala še inštalacija na Ljubljanskem gradu. Jedro je predstavljala multivizijski projekt, kjer so situlski prizori z vaše situle animirani. Tako so zaživeli liki s situle, pred nami je stekel prazgodovinski voz, ki so ga spremljali konjeniki, zaživel je bok-sarski dvoboj, sprehodili so se veljaki halštatske družbe, preletavale so ptice. Resnično je zaživel halštatski svet izpred 2500 let.

Magdalenska gora, risba plašča figuralno okrašene situle, 6. do 5. stoletje pred n. š.

¹ Posavje še vedno ni regija, čeprav se termin v tem pomenu in v vsakdanji rabi uporablja že dolgo, vendar pa prebivalci še vedno niso prepričani in zadovoljni z oznako Posavci. O imenu in povezovanju prebivalcev treh občin, Brežice, Krško in Sevnica, z njim je pisala etnologinja Posavskega muzeja Brežice dr. Ivanka Počkar v: Počkar, I. 2003. *Etnologija v Posavski regiji*. V: *Etnologija in regionalni razvoj*, Aleš, Gačnik (ured.), Ptuj – Ljubljana, Slovensko etnološko društvo, 48–54.

V poletnih mesecih, juniju, juliju in avgustu, so bile v Krškem, na Borštu in v Pišecah na ogled tri razstave članov treh likovnih društev Posavja. V Krškem je bila 16. junija odprta letna pregledna razstava Društva likovnikov OKO Krško, z naslovom *Štovičkov dan*, isto društvo je konec maja organiziralo likovno kolonijo – *extempore* na Borštu, julija pa so bila v Pišecah na ogled dela udeležencev likovne kolonije Pišce 2005, ki jo je organiziral JSKD OI Brežice za člane dveh likovnih društev, ki delujeta v občini Brežice.

V prispevku bom kratko predstavila vse tri razstave, v zaključku pa navedla nekaj skupnih točk in misli, ki predstavljajo pogled umetnostne zgodovinarke in etnologinje na delovanje ljubiteljskih likovnikov v Posavju oziroma v občinah Krško in Brežice. Članek je nastal na podlagi dveh kolonij in pregledne razstave ter spremljanja omenjenih društev nekaj zadnjih let. Posavske ljubiteljske likovnike lahko štejemo za aktivne ustvarjalce in (so)oblikovalce ljubiteljske kulture, ki s svojim delom, aktivnostmi in sodelovanjem tudi z drugimi društvi posegajo v lokalne okvire in jih tudi presega.

ŠTOVIČKOV DAN

16. 6. – 27. 8. 2005, Galerija Krško, pregledna razstava

Na *Štovičkov dan*, ko člani *Društva likovnikov OKO* v Galeriji Krško postavijo na ogled svoja dela, ki so bila ustvarjena v preteklem letu oziroma od prejšnje pregledne društvene razstave. Likovniki so izbrali ime Vladimirja Štovička in junij kot mesec, v katerem se je Štoviček rodil (26. 6. 1896–11. 12. 1989), za čas, ko se ozrejo v svoje delo, predvsem pa svoje delo predstavijo domači (svoji) javnosti. Tako je v spomin na pomembnega (so)oblikovalca likovne podobe občine Krško in Slovenije postavljena razstava današnjih (so)oblikovalcev likovne podobe in dogajanja v občini Krško in širše.

Ob izboru del za razstavo je bilo

na vabilu opozorjeno na tri segmente: na raznolikost likovnega izraza in možnosti oblikovanja le-tega, na napredek, ki ga prinašajo raznovrstna izobraževanja, in na ozek izbor del, kjer sem kot t. i. selektorica lahko izbirala že med izbranim – likovniki so prinesli le dve deli, izjemoma pa največ štiri, tako da so neke vrste (pred)izbor opravili že člani društva sami in tako rekoč »ni bilo kaj izbirati«. Razstava je kazala predvsem prva dva segmenta, saj okoliščine izbora oziroma številčnost ustvarjenih del vsakega posameznika na razstavi niso vidne, postavitev slik v poznobaročni trolistni prostor nekdanje cerkve Sv. Duha (dokončana leta 1777) pa je bila večdelna: od vedut različnih krajev, ki so bile komplementarne po tehniki in realističnemu podajanju motiva, preko cvetličnih motivov, ki jih je bilo letos malo ali manj od del v obeh stranskih apsidah, kjer so bila v enem polkrogu razstavljena dela članov, ki s svojim likovnim izrazom posegajo na polje abstrahiranja v upodabljanju arhitekture, drugo stran pa so napolnile različne podobe s skupnim motivom – naravo.

Razstavo je zaokrožilo nekaj del, ki jih ni bilo mogoče uvrstiti v omenjene sklope, in portret Vladimirja Štovička, ki je (simbolično) s kora »nadziral« galerijo. Kljub povezanosti članov *Društva likovnikov OKO* s kiparsko družino Štoviček (Vladimirjem in Vladimirom) na kiparskih delih tudi letos ni bilo, čeprav se nekaj članov društva bolj ali manj redno preizkuša tudi v tej likovni zvrsti in bi lahko kot kiparsko-oblikovalski izdelek označili delo Štovičkovega vnuka Andreja Čebularja.

BORŠT NA ČRNO – BORŠT PODTALNO

Likovna kolonija, 28.–29. 5. 2005, razstava 3. 7. 2005

Društvo likovnikov OKO Krško vsako leto pripravi in izvede tudi likovno kolonijo – *extempore*, ki poteka na eni izmed lepih (privlačnih) lokacij v Posavju. Glede na različna dogajanja v vasi Boršt pri

Cerkljah ob Krki in ekološko oporečnost gradnje reciklažnega centra v tej vasi, so se člani društva odločili, da tudi sami s svojim likovnim ustvarjanjem pripomorejo k ekološkemu ozaveščanju in podprejo prizadevanja krajanov za čisto in varno življenjsko okolje. Tako je 42 udeležencev likovne kolonije – članov likovnih društev iz Posavja in Novega mesta pod mentorstvom akademskega slikarja Rajka Čubra dva dni skušalo ujeti v svoje slike tisto občutje Boršta, ki zaznamuje stanje, v katerem je – »boj« med snovalci in investitorji *Zbirno reciklažnega centra Boršt* in krajani. V vabilu so bili udeleženci povabljeni k razmišljanju in ustvarjanju v manj konvencionalnih tehnikah in oblikah, zaželene so bile instalacije in aktivistična dela. Razstava je bila predvidena kot enodnevni dogodek, povezan s turistično prireditvijo *Skoki v Krko* z mostu v Borštu. Zaradi slabega vremena je bila prireditev 3. julija in ne 12. junija, dela udeležencev likovne kolonije pa so bila razstavljena na Lopatičevi domačiji. Predstavljena dela lahko označimo kot skupek različnih stvaritev, kjer je, kljub drugačni »nalogi«, prevladalo upodabljanje naravnih lepot Boršta, predvsem ob reki Krki. Občutek tesnobe oziroma nevarnosti so udeleženci skušali nakazati predvsem s temnejšimi barvami in bolj »vihravimi« potezami. Instalacij je bilo samo za vzorec, nekaj del pa je tako z idejo (kolaž iz časopisnih člankov, tovarnjaki, ki so zakrili vas ipd.) kot z izvedbo izstopalo od drugih del – krajin in vedut.

Postavitve po različnih delih in podstavkih oziroma stenah, ograjah in drugih pripomočkih ter na tleh ob stenah lepo urejenega dvorišča je bila hkrati posrečena oziroma zanimiva, še bolj pa neustrezna oziroma slaba zaradi nezmožnosti podrobnejšega in dobrega pogleda na kar nekaj slik – predvsem tistih, ki so bile položene na tla ob stene hiše. Kljub temu je izbira aktualne lokacije in ideja povezovanja s sočasnimi aktualnimi dogodki v lastnem lokalnem okolju zelo dobra in dobrodošla. Nekateri seveda v tem vidijo nepotrebno vmešavanje ljubiteljske kulture v politiko oziroma gospodarstvo, pri čemer pa pozabljajo, da je kultura vedno bila, je in bo pomemben del aktivne in

zainteresirane javnosti, ki se odzove tudi in predvsem na aktualne dogodke. Povezava s skoki v reko Krko, ki so privabili številno občinstvo pa je prav tako primer dobrega sodelovanja ljudi in področij družbenega življenja – športa (skoki), kulture (razstava) in zabave (veselica in srečanje vseh, ki so kakorkoli povezani z Borštom).

Likovna kolonija Pišce, 11. in 12. junija 2005, razstava od 9. julija do 1. avgusta 2005

Likovniki občine Brežice, ki delujejo v dveh društvih – Društvu likovnikov Brežice in Likovna družina pri KD Franc Bogovič Dobova – so letošnjo likovno kolonijo, ki jo vsako leto organizira JSKD OI Brežice, preživeli v Pišecah. Razstava pa je bila postavljena v dokaj neobičajnem, a lepem in zanimivem, prostoru župnijske cerkve sv. Mihaela. Razstava ustvarjenih del je v tem prostoru dobila zanimivo razsežnost in tudi gledalce (v juliju so tukaj potekali tudi koncerti *Festivala Brežice*). 34 udeležencev kolonije, od katerih je bila ena stara 10, drugi pa 11 let, kar je bilo zapisano tudi ob njunih slikah, in dva mentorja, Cvetka Miloš in Vlado Cedilnik, je najmanj dva dni posvetilo razmišljanju in upodabljanju Pišec. Slike, ki so v večini bile končane doma, so bile motivno dokaj enotne, saj se je večina odločila za t. i. »center« vasi s cerkvijo ali pa najbolj znano vedutno območje – grad Pišce. To motivno enotnost je »razbilo« nekaj drugih pogledov in nekaj tudi bolj alegoričnih in samo zaradi povezave s časom in namenom ustvarjenih in na razstavo uvrščenih del. Mogoče je to znak, da so tovrstne motivno opredeljene likovne kolonije, ki so sicer odličen način in vir izobraževanja, vpogleda v delo drugih, druženja in dela v naravi, za nekatere ustvarjalce manj privlačne oziroma motivno omejujoče.

»Posavska ljubiteljska likovna scena« – o poletu in poletju

Poleg opisa razstav z vidika ustvarjenega in videnega je pomemben tudi širši kontekst – pogled na stvari, ki so ob dogodkih zakrite, predvsem pa pogled na delovanje ljubiteljskih likovnikov v obravnavanem lokalnem okolju – pogled

2 Ob tej trditvi je treba zapisati, da je raznolikost značilnost vsake skupinske razstave, ljubiteljske pa še posebej, kajti kljub motivni enotnosti, ki je predvsem značilnost likovnih kolonij so sposobnosti posameznikov zelo različne. Načeloma pa svoja dela predstavijo vsi udeleženci, ki za razstavo prinesejo končano delo.

na pojav, ki ga lahko imenujemo tudi »posavska ljubiteljska likovna scena«. Ob spremljanju pestrega dogajanja, ki je bilo letos zgoščeno na tri poletne mesece in ob razmišljanju o razstavah v nekaj zadnjih letih lahko glavne misli strnem v naslednje točke:

- Posavski ljubiteljski likovniki so zelo dejavni (delavni) in se množično udeležujejo različnih kolonij in drugih oblik srečevanja in izobraževanja, ki jih organizirajo društva sama ali pa v sodelovanju s pristojnima območnima izpostavama JSKD. Tako se je obeh likovnih kolonij udeležilo 75 »likovnikov«, kar nekaj imen je omenjenih v obeh seznamih udeležencev in razstavljalcev. Tako lahko ugotovimo, da obstaja trdno jedro okoli dvajsetih ustvarjalcev, ki s svojo aktivnostjo in delom spodbujajo tudi druge.

Povsod oziroma vsaj pri likovnih kolonijah tako ocenjujemo (vidimo) dela istih avtorjev, kar pomeni, da so vse tri razstave omogočale (v) pogled v delovanje »ljubiteljske likovne scene« v Posavju, v katero so z mentorstvom in delom vpleteni tudi akademsko izobraženi ustvarjalci. Vlado Cedilnik in Cvetka Miloš sta ob mentorstvu ustvarila in razstavila tudi svoja dela (Pišce), Rajko Čuber pa (so)deluje predvsem kot mentor (Boršt).

- Ob likovnih kolonijah, ki so sicer ena izmed »tradicionalnih« oblik izobraževanja ljubiteljskih likovnih ustvarjalcev, se vedno bolj uveljavljajo tudi razna izobraževanja, od katerih naj omenim likovno delavnico, ki je v pomladnih mesecih potekala v Krškem in jo je vodil že omenjeni akademski slikar Rajko Čuber. Udeleženci delavnice, ki jo je organizirala JSKD OI Krško, so svoja dela razstavili prav tako junija (1. 6. – 1. 7. 2005) v galeriji na gradu Rajhenburg. Delavnica je bila nadaljevanje teme in dela z istim mentorjem v letu 2004. Nadaljevali so tudi s temo Od realizma do abstrakcije, ustvarjena dela pa so zanimiv preplet osvobajanja od realizma in dojemanja abstrahiranja, kjer so motivno »obdelali« arhitekturo. JSKD OI Brežice je prav tako organizirala delavnico pod mentorstvom akademskega slikarja Mladena Stropnika.

Tovrstna izobraževanja prinašajo v delo posavskih likovnikov različne

»oči«, kar je s podrobnejšim pogledom in razmislekom o že videnem bilo moč opaziti tudi na v tem besedilu predstavljenih razstavah.

- Raznolikost letos predstavljenih del² lahko gledamo – ocenjujemo z več vidikov. Ustvarjanje v raznih likovnih tehnikah, kjer je v zadnjih letih poleg »klasike« – olja na platnu – priljubljen tudi akril, omogoča različne interpretacije, likovna govorica ali slog vsakega posameznika pa svojstveno in edinstveno interpretacijo vidnega. Ob že velikokrat videnih bolj ali manj realističnih upodobitvah izbranih motivov lahko opazimo napredek pri nekaj ustvarjalcih, ki se vedno bolj oddaljujejo od poskusov podajanja realističnih podob in jim motiv služi le kot izhodišče. Značilnost teh ustvarjalcev je tudi uporaba različnih tehnik (mešane tehnike), ki jim omogočajo drugačne interpretacije in željene učinke. Tako je »produkt« obeh likovnih kolonij in pregledne razstave nekaj kakovostnih del, ki so jih zagotovo zaznali tudi obiskovalci.

- Kljub temu da so člani društva predvsem ljubitelji likovne umetnosti in na različne načine ustvarjajo bolj ali manj redno in zavzeto, imajo veliko možnosti za razvoj lastnega izraza. Ravno neobremenjenost z naučenimi formami, s podobami, pravili in obvladovanjem »obrbi« je lahko včasih tudi prednost, a to samo v primerih, ko lasten izraz, izvirnost, ideja in samokritičnost (oziroma zavedanje o lastnih sposobnostih, mejah in znanju) pripomore k dobremu izdelku – k temu pa pripomore tudi kakšno večkrat »prepleskano« platno. Javnost naj vidi samo tisto, kar je dosežek in presežek, in če primerjamo sliko npr. s potico – če ni »uspela«, jo bodo pojedli samo domači, če pa je videz »pravi«, jo lahko jedo tudi svatje na poroki!

Likovno ustvarjanje, pa čeprav ljubiteljsko, zahteva nenehno razmišljanje, iskanje, preizkušanje in raziskovanje – iskanje v smeri, kamor si mnogi ne upajo, vendar pa so, kot ustvarjalci, ki želijo svoja dela predstavljati javnosti, dolžni stopiti. Pregledne razstave in katerekoli druge razstave pa bi morale biti vsem ustvarjalcem predvsem izziv in samo v majhni meri tudi dolžnost.

Zaključujem pa s pogledom etnologinje – širjenje in negovanje

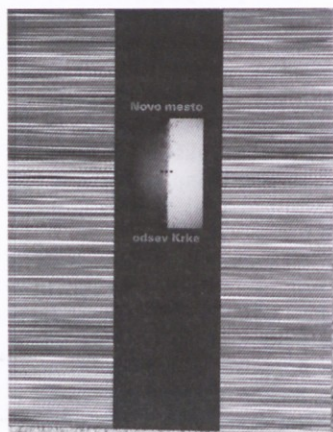
likovnega obzorja, ki je del načina življenja vsakega posameznika in kamor vstopita tudi naravna in kulturna dediščina, je tista naloga likovnih kolonij, še bolj pa razstav na kolonijah ustvarjenih del, ki je bila izpolnjena tako v Pišecah kot na Bor-

štu. »Posavski likovniki« se trudijo, da je likovno obzorje pomemben del načina življenja ljubiteljske kulture v Posavju. Pričakovanje, da vsako leto vidimo tudi nekaj več, pa je vsaj od jedra »posavske likovne scene« realno. Do naslednjega junija torej!

Mitja Simič

ZBORNİK KOT IZZIV ZA NOVI SIMPOZIJ

Novo mesto – odsev Krke, Goga 2005

»Bolje pozno, kot nikoli!«, bi lahko rekli, ko smo pred nedavnim na prodajnih policah knjigarne Goga v Novem mestu končno ugledali zbornik z naslovom Novo mesto – odsev Krke. Zborniki so na splošno pomemben in hvaležen vir informacij, podatkov in razmišljanj, ki bi sicer najverjetneje utonili v pozabo. Tako se lahko zgodi, da nek kakovosten strokovni posvet brez zbornika sčasoma ostane le zaznamek brez vsebine v kronologiji dogajanja nekega kraja. To pa je seveda velika škoda. Na srečo se to vendarle ni zgodilo s strokovnim simpozijem z naslovom Novo mesto – odsev Krke. Verjetno jih ni prav veliko, ki še pomnijo, da je 17. novembra 2001 v mali dvorani Kulturnega centra Janez Trdina potekal simpozij o reki Krki in njenih pritokih v Novem mestu (ta podatek v zborniku žal manjka). Simpozij je organizirala Založba Goga pod okriljem Društva novomeških študentov, zasnovala in vodila pa ga je absolventka arhitekture Sandra Hrovat Grum, ki ji je takrat uspelo v Novo mesto pripeljati najuglednejše slovenske strokovnjake različnih strok, ki jih pojav reke v mestu zadeva tako ali drugače. Vsekakor je bilo to za nekoga, ki je šele na začetku svoje strokovne poti, občudovanja vreden podvig.

Letos je voditeljici simpozija uspelo zbrati, urediti in oblikovati zbornik, ki se razlikuje od večine zbornikov raznovrstnih posvetov, saj ti večinoma ne presegajo nivoja fotokopiranih brošur in so namenjeni predvsem samim sodelujočim. Z vsega 75 stranmi se prav tako razli-

kuje od večasih kar preveč bahato zastavljenih raznih krajevnih zbornikov, ki jih je zadnje čase precej, žal pa je v nekaterih poleg sicer potrebnega entuziazma čutiti kar preveč amaterizma.

Zbornik Novo mesto – odsev Krke je po obliki in vsebini mnogo več kot suhoparen skup strokovnih člankov. Že asketsko oblikovana naslovnica v temnejših zelenih tonih s svojo nevsiljivo eleganco zbudi nekakšno podzavestno spoštovanje do vsebine, ki jo nakazuje rahlo poetični naslov. Vsekakor gre še za eno dobro oblikovalsko delo Sandre Hrovat Grum, v zadnjih letih uveljavljene predvsem kot zelo kreativne in kakovostne grafične oblikovalke večine izdaj Založbe Goga. Tudi notranjost zbornika je privlačna z mnogimi fotografijami in ilustracijami ter dodano galerijo tematskih fotografij Boštjana Puelja.

Kot pri vsaki publikaciji pa je seveda najpomembnejša njena vsebina. To tvorijo prispevki arhitekta prof. mag. Vladimirja Braca Mušiča, zgodovinarja dr. Staneta Grande, arhitekta prof. mag. Petra Gabrijelčiča, krajinskega arhitekta prof. dr. Davorina Gazvode in gradbenika Slobodana Novakoviča. Prof. Vladimir Braco Mušič, priznani strokovnjak s področja urbanizma, nam v svojem prispevku Mestotvornost Krke poleg strokovnih pogledov na vlogo in pomen reke v mestu in kritične ocene povojnega urbanega razvoja mesta predstavi tudi svoj osebni in rahlo nostalgичen odnos do reke in mesta, spomine iz svoje mladosti ter nekatere zanimive stare fotogra-

fije iz družinskih zbirk Mušičev in Claricijev. Prav ta osebni pristop daje prispevku posebno toplino, ki napisano približa širšemu krogu bralcev. Prispevek dr. Grande Življenje Novomeščanov s Krko in ob njej je poln zanimivih manj znanih dejstev, anekdot, zgodb in prigod v zvezi z reko in Novim mestom, ki prese- netijo tudi kakšnega boljšega pozna- valca zgodovine tega območja. Prof. Gabrijelčič v svojem prispevku Reka in mesto najprej poda zanimiv kratek zgodovinski pregled razvoja odnosa med mestom in reko, v drugem delu pa obrazloži svoj odnos in svoj pri- spevek k urejanju stika med mestom in z reko pri snovanju novega mostu v Novem mestu. Prispevek dr. Gaz- vode z naslovom Pomen reke in zelenega pasu v mestu med drugim prinaša obilo dobrih in slabih prime- rov urejanja obrečnih prostorov s vsega sveta, ki nas navajajo k bolj odprtem razmišljanju o dani tema- tiki. Slobodan Novakovič, ki se je zadnja leta službeno aktivno ukvarjal s problematiko voda novomeškega območja, pa je obdelal kar dve tematiki - Načini varovanja in vzdr- ževanja bregov reke ter Kvaliteta vode. V njih na pregleden način raz- loži nekatere osnovne zakonske določbe in tehnične pojme v zvezi z vodotoki in hidrotehniko ter na koncu kot človek z dolgoletno prak- so na tem področju in pozitivnim odnosom do reke poda številne kon- kretne usmeritve za nadaljnje ure- janje.

Iz prispevkov je čutiti, da imajo vsi avtorji nek poseben odnos do dane tematike, ki ni vezan zgolj na strokovno obravnavo. Trije izmed njih so rojeni Novomeščani, ki sedaj

živijo in delajo v Ljubljani (Mušič, Granda, Gazvoda), četrti je natura- lizirani Novomeščan (Novakovič), medtem ko prof. Gabrijelčiča veže na Novo mesto predvsem njegovo delo v zvezi z novim mostom. Večini avtorjev se pozna njihovo delo na izobraževalnem področju, zato so njihovi članki pregledni in prijetni za branje. Nedvomno lahko rečemo, da je zbornik lahko zanimiv za zelo širok krog bralcev. Pravzaprav bi se spodobilo, da bi ta zbornik prebral vsak, ki se ima za kolikor toliko izobraženega Novomeščana.

Ob vsem predstavljenem pa je škoda, da na simpoziju pred skoraj štirimi leti nismo prišli do nekakšne sinteze vsega predstavljenega. Če bi bili še malo bolj ambiciozni, bi lahko celo razmišljali o nekakšni listini o reki Krki v mestu, o deklaraciji, o viziji, o strokovnih in etičnih pravilih kot nedvoumni osnovni izhodiščih za poseganje v ta prostor. Vendar pa že dejstvo, da so strokovna dognanja vendarle zbrana in publicirana, za- vezuje lokalne strokovnjake, da se z njimi seznanijo. Večja pa je tudi možnost, da bo z njimi seznanjena tudi lokalna politika, ki v končni fazi sprejema prostorske odločitve. Vse- kakor je treba poskrbeti, da bodo strokovna izhodišča vtkana v pro- storske in razvojne dokumente me- sta. Pogrešamo času primeren in učinkovit pravni akt o zavarovanju reke Krke in njenih pritokov kakor tudi strateške in izvedbene akte, ki bi območje Krke obravnavali bolj celovito, ne pa da ta dragoceni pro- stor drobimo po delčkih. Mogoče bi lahko bil to izziv za naslednji sim- pozij in zbornik na to temo. Zgodba torej še zdaleč ni zaključena.

MONOGRAFIJA O MIRNSKEM GRADU

Igor Sapač: Grad Mirna: stavbni razvoj gradu. Mirna, Studio 5, 2004

Igor Sapač: Obnova mirnskega gradu. Mirna, Studio 5, 2004

Leta 2004 sta v Mirni izšla tehtna in bogato dokumentirana prva dva zvezka monografije, ki jo je ob enem najbolj zanimivih srednjeveških gradov na Dolenjskem, požganem med okupacijo in uničevanjem še dolga povojna leta, od leta 1962 naprej pa obnavljanem z neizmerno prizadevnostjo in zagnanostjo profesorja Marka Marina, napisal arhitekt in umetnostni zgodovinar Igor Sapač: *Grad Mirna*. 1. zvezek: 120 strani, 127 (neoštevilčenih) črno-belih ilustracij (risb, skic, grafik, fotografij, načrtov) in 2 talna načrta (na notranji strani platnic; eden, na notranji strani hrbtnih platnic, je barvni, z razlago gradbenih faz), trda vezava (rjavo tonirani arhivalni fotografiji na naslovni in hrbtni strani platnic), angleški povzetek (*Summary*, str. 108–110); *Obnova Mirnskega gradu*. 2. zvezek: 120 strani, 120 (neoštevilčenih) črno-belih ilustracij (fotografij, risb, načrtov) in 2 talna načrta (identična kot v 1. zvezku, prav tako objavljena na notranji strani platnic), angleški povzetek (*Summary*, str. 111–113), trda vezava, (barvni fotografiji na naslovni in hrbtni strani platnic). Urednik obeh zvezkov monografije je Marko Kapus, izdal in založil jo je Studio 5 Mirna iz Mirne, izid knjige pa je omogočila Občina Trebnje. V pripravi je še tretji zvezek.

Preden spregovorimo o sami monografiji, naj zapišemo, da je bil založniški projekt pod vodstvom urednika izveden izredno korektno in pregledno, saj je pravilna razmestitev in razporeditev izredno heterogenega dokumentarnega in aktualnega slikovnega gradiva terjala izredno skrb, premišljenost in občutek za estetiko. Po zaslugi angleških povzetkov je problematika arhitekturne zgodovine in obnove Mirnskega gradu, poleg izjemno poučnega slikovnega gradiva, zlahka razumljiva tudi tujemu bralcu, tako ljubitelju gradov kot profesionalnemu preučevalcu kasteologu. Tu je treba opozoriti, pri dru-

gem zvezku, tudi na nekaj slikovnih primerov obnove porušene fevdalne arhitekture po Evropi (Kraljevski dvorec v Varšavi, str. 87, gradova Trakai v Litvi in Medvedgrad nad Zagrebom, str. 91), ki sta bila obnovljena in pozidana do strehe dobesedno iz (skoraj) ničesar več ohranjenega, sta pa več kot pretresljiva posnetka vse bolj izginjajočih naših dveh dvorcev Soteska, na str. 100, in Ravno Polje, str. 101, ki se bo pri njih usoda Mirnskega gradu po zaslugi neustavljivih naravnih sil ponovila, če ne le bo prišlo do ukrepanje konservatorske službe.

Če se zdaj osredotočimo na prvi zvezek monografije, nas po uvodni popotnici novemu kastelološkemu delu izpod peresa dr. Marka Marina pričaka raznolika materija, ki najprej spregovori o zgodovini in usodah Mirnskega gradu – prvič navedenega v pisnem viru okoli leta 1180 kot *Nideke* oziroma s prvo neposredno navedbo gradu *castrum Nidech* leta 1250 — od nastopa visokega srednjega veka in vse do žalostnega propada v usodni okupacijski noči s 25. na 26. december 1942 z naravnost fanatičnim uničevanjem (miniranjem) požganega gradu še dolgo po osvoboditvi. Sledi poglavje o starih upodobitvah gradu z obveznimi tiskimi kranjskega polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja (tu med drugim izvemo za spopad iz časa bojev za celjsko hegemonijo nad slovenskimi deželami, ko so se leta 1435 ob ribniku pod Mirnskimi gradom spopadle čete celjskega kondotjera Jana Vitovca in dvorniki nadvojvode Friderika Habsburškega (poznejšega nemškega cesarja Friderika III.) in krškega škofa, kar je z bakrorezom tudi ilustrirano v *Slavi*, vendar je vredno opozoriti še na virtuožno in izredno verno lastoročno risarsko predlogo slavnega avtorja, ki je nastala pred letom 1679 in služila za izvedbo istomotivnega bakroreza z veduto Mirne z gradom *Neidek* zdaj pa jo hranijo v Metropolitanski

knjižnici v Zagrebu v zbirki *Valvasoriana*), nadalje sta tu izredno strogo realistična litografska veduta Josepha Wagnerja iz okoli leta 1845 in romantično prefinjeni Goldensteinov gvaš iz sredine 19. stoletja, sledi izsek franciscejskega katastra iz leta 1825 in končno odlična veduta gradu s pristavo na črno-beli razglednici iz okoli leta 1930.

V poglavju o Mirnskem gradu kot arhitekturnem in umetnostnem spomeniku so podrobno opredeljene vse tiste razvojne prvine in detajli, ki so od 11. stoletja dalje dajale sedežu fevdalne mirnske gosposčine prestižno mesto v širšem kranjskem in celo vseslovenskem prostoru, s kontinuiteto razvoja in postopne transformacije v protiturško oporišče, s kasnejšimi pretehtanimi posegi in spremembami v smeri udobne rezidence poznorenesančnega, baročnega in celo historičnodobnega značaja: tu je vsekakor hvalevredno, da iz ilustracij na str. 36–37 dobimo predstav o mogočnosti in hkrati elegantnosti poznorenesančnih arkadnih pritličnih in nadstropnih hodnikov na domala vseh straneh dvorišča, ki se po njih popolnoma upravičeno imenuje arkadno. Prav tako dobimo vtis o nekdanji rezidencialnosti gradu na osnovi črno-belih reprodukcij poznorenesančnih in zgodnjebaročnih olj (na str. 42 so trije habsburški cesarski portreti, na str. 44–45, tudi še na str. 81–84 pa so olja z biblijskimi prizori – slednja so pred požigom visela v grajski jedilnici, ki so po požigu izginila neznanu kam: so bodisi zgorela ali pa so bila kljub temu s strani partizanov evakuirana na varno, vendar se je za njimi potem izgubila sleherna sled).

To poglavje je hkrati tudi predpriprava za sistematični pregled stavbne zgodovine Mirnskega gradu, ki obsega skupno sedem gradbenih faz, začnši s tisto romansko »visoko utrjeno hišo« iz druge polovice 11. stoletja, z nadaljevanjem večanja gradu s postavitvijo ločenega, izpostavljenega obrambno-bivalnega stolpa ob poti na teme hriba na začetku 14. stoletja, z velikopotezno visokogotsko pozidavo osrednjega jedra gradu v obliki mogočnega kubusa (ta faza rezultira tudi v treh bolj ali manj šilastih gotskih kamnitih portalih in velikem pravokotnem oknu s paličasto profilacijo, trije značilni kle-

sarsko-kamnoseški znaki na teh arhitekturnih členih pa mirnsko gradnjo dobro navezujejo na delovanje podobnih ali celo istih kvalitetnih mojstrov še v Pleterjah, Šentrupertu in na Ptujski gori, kot ugotavlja avtor monografije, Sapač, mi pa bi kot zanimive paralele dodali še mojstrske (stavbeniško-arhitektovske) znake in celo grbe v Bistri, na Dvoru pri Polhovem Gradcu in Pristavi - Podrebri pri Polhovem Gradcu) v začetku 15. stoletja in doseže svoj vrh v protiturškem utrjevanju v prvi polovici 16. stoletja z dograditvijo peterostraničnega (pentagonalnega) obzidja, z izbočeno vhodno frontno linijo na sredi, ki je bil vanjo vključen monumentalno mogočni glavni portal.

V sredini 17. in nato v drugi četrtini 18. stoletja so grad spremenili v udobno in razkošno rezidenco, ki je nato v drugi polovici 19. stoletja pridobila le še nekaj utilitarnih prizidav in pritliklin. Zadnje poglavje je namenjeno zatonu in uničenju gradu, pa tudi prvim poskusom povojne obnove (vsaj dokumentiranja zatečenega stanja: dragocena je objava leta 1947 izdelanega tlorisa ruševin gradu z označevalnimi deli, ki jih takrat že ni bilo več, so pa tisti še ohranjeni neustavljivo izginjali v naslednjih letih!).

Za znanstveno neoporečnost besedila so pomembne številne opombe, razvrščene na koncu integralnega besedila, sledi še povzetek materije najprej v slovenskem in nato še v angleškem jeziku. Kot interesanten vložek naj navedem še slovenski prevod in (pomajšani) faksimile Valvasorjevega besedila, z bakrorezom, iz *Die Ehre des Hertzogthums Crain*, v poglavju tretjega dela o gradovih in samostanih na Kranjskem, kjer je na str. 396–398 predstavljena gosposčina NEÜ-DECK / *Mirna*. Na koncu je tehtno izbrana in natančno citirana literatura z navedbo tudi arhivalnih virov in neobjavljenih zapisov. Kot dober pripomoček bralcu in (tudi) obiskovalcu gradu služi talni načrt na notranji strani hrbtnih platnic, ki z različnimi barvami tolmači in razlaga posamezne gradbene faze od 11. do 19. stoletja, vključno z obnovo po drugi svetovni vojni.

O drugem zvezku ne bi razlagali na dolgo in široko, kako zelo poučen in zgovoren je za razumevanje mu

kotrpne obnove gradu pod duhovnim in siceršnjim vodstvom profesorja dr. Marka Marina, od tistih prvih začetkov med leti 1962 in 1991, z resnično velikopoteznim elanom z letom 1993 in vse do danes (Lepotica se prebujala), obnovljeni in praktično vsi prekriti deli mogočne stavbne gmote jasno pričajo, da se brez takšnega veličastnega, kar nekam težko razumljivega zagona in vztrajanja ne bi niti približno dalo ohraniti za stroko praktično odpisanih ruševin. Primeri podobnih obnov domala nerazpoznavnih ruševin – posledica vojne in še česa – drugod po evropskih deželah so dovolj zgovorni, tu bi morda kazalo opozoriti na usodo (in ponovno vstajenje) benediktinske opatije Monte Cassino v srednji Italiji, praktično izbrisane med zavezniškim letalskim bombardiranjem v februarju 1944, ob poizkusu preboja nemške Gustavove linije.

Faze obnove so dobro slikovno in tekstovno dokumentirane, o skrbnosti Sapačevega dela pričajo tudi opombe. Morda se nekaterim v konservatorski stroki posegi v historično grajsko gmoto z modernimi obnovitvenimi materiali – ta gmota ruševin je kljub temu še vendar spomenik – zdijo problematični in premalo pretehtani, vendar ob aktualnem stanju zadeve skorajda niso mogle teči drugače: ali začeti z obnovo, ki je pravzaprav v kar največji možni meri anastiloza, ali pa vse skupaj prepustiti zobu časa in – naravi. V tem primeru mislim, da je ekipa, zbrana okoli profesorja Marina, vendar ubrala pravo pot in smer. Ob čiščenju ruševin in nato dokončnega urejanja okolice gradu pa je vendar

treba opozoriti na možnost arheoloških najdb, saj lega gradu na izpostavljenem temenu hriba, nad sotočjem potoka Vejar in rečice Mirne, kar naravnost kliče po »arheološkosti« točke, še toliko bolj, ker leži nasproti v arheološki stroki dobro znanega in delno tudi že raziskanega železodobnega in poznoantičnega Trbinca.

Kakor koli je že bila žalostna usoda Mirnskega gradu, ki je izginil v plamenih medvojne socialistične revolucije in povojne prav tako socialistične popolne brezbriznosti do ostalin zgodovine in arhitekture iz fevdalnega obdobja, pa je obsojanja vreden tudi vandalizem neznanih storilcev, ki so marca 1993 razbili na kosce spominsko ploščo iz temno sivga pohorskega tonalita, odkrito junija 1977 v spomin na septembrski sestanek leta 1941 »krajevnih aktivistov OF in tovarišev iz vodstva OF, med katerimi je bil Tone Tomšič«. Če je že nekoč evforija revolucionarskega poleta uničevala priče preteklosti, si demokracija, kakršna koli že je, niti najmanj ne more in sme dovoliti in privoščiti, da bi zdaj težko razumljive napake iz pol preteklih dni urejala po načelu: zob za zob!

Če torej še enkrat povzamemo, sta pričujoča zvezka monografije o Mirnskem gradu izredno solidno in dobrodošlo delo tako za strokovnjaka kot ljubitelja grajskih starožitnosti in v tem duhu se tudi nadejamo tretjega zvezka, ki ima namen približati prav pestro zgodovino grajskih lastnikov skozi dolga stoletja, s temi fevdalnimi gospodi pa je, hočeš nočeš, povezana tudi usoda okoliškega tlačanskega prebivalstva in redkih posameznih svobodnih ljudi.

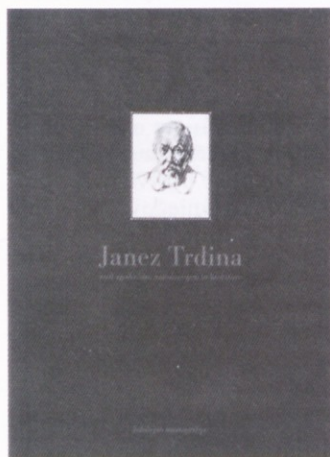
Grad Mirna s pristavo na razglednici iz okoli leta 1930.

Rasto Božič

JANEZ TRDINA, POMEMBEN DEL KULTURNE PODOBE NOVEGA MESTA

Janez Trdina med zgodovino, narodopisjem in literaturo.
Jubilejna monografija ob 175. obletnici rojstva in 100. obletnici
smrti. Založba Goga in Založba ZRC. Novo mesto/Ljubljana
2005

1 Arheološka najdišča Slovenije. Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za arheologijo. DZS, Ljubljana 1975, str. 210.

Delo redko katere osebnosti je ostalo v novomeški skupinski zavesti in kulturni zgodovini tako zapisano kot ime Janeza Trdine. Zakaj, kaj je tega radovednega, v meglico skrivnosti zavitega in govorice vzbujajočega moža, priseljenca v naše kraje, tako priljubilo meščanom? Pomen njegovega dela, številna pričevanja, sodbe, ocene, zgodbe, anekdote, bajke, izročilo, vse kar se je ohranilo na njegov račun? Je pomagal našim meščanom spoznati same sebe, jim posredoval pogled v lastno dušo, omogočil odkriti okolje, ki sega nekoliko dlje prek zadnjih mestnih hiš? Je njihovo domišljijo na krilih lastne pogladi po blatnih, razdrapanih in prašnih kolovozih, da se zajedla v hrib in se dvignila proti mogočnim gozdnatim Gorjancem ter tam poiskala lastne korenine?

Ko skozi prizmo zgodovinske odmaknjenosti skušamo dojeti njegovo delo in pomen, se mu zaradi obsežnosti in pestrosti lahko le čudimo in ga občudujemo. Novo mesto se mu je s častmi že zdavnaj oddolžilo, vendar njegovo delo še vedno ostaja izživ za sodobne strokovnjake različnih strok, kar povsem potrjuje zbornik, ki je izšel v počastitev dveh Trdinovih jubilejev, 175. obletnice rojstva in 100. obletnice smrti. Preden se mu v celoti posvetimo, pogledajmo še nek povsem banalen ali morda celo slučajen stik Trdinove zapuščine s sodobnim časom.

Naši potrošniški obrekljivo-rumeni časi kulturi in vsem njenim izpeljankam ter posledicam niso najbolj naklonjeni. Marsikdo vidi v njej zgolj zapravljanje časa in denarja ali pa se mu zdi popolnoma nepotrebna, celo nadležna. Na primer izročilo, ki se je ohranilo ravno po Trdinovi zaslugi, povprečnega potrošniškega konzumenta v glavnem ne zanima, saj v njem ne vidi uporabne vred-

nosti. Ali je res tako brezvredno?

Poglejmo stvaren primer. Vsi poznamo Trdinovo bajko Gospodična. Že v osnovni šoli so nam jo vbili v glavo in večina nas je ravno zaradi nje obiskala planinsko kočo pri enako imenovanem izviru na Gorjancih ali pa se nanjo spominimo ob obisku te novomeške priljubljene izletniške točke. Vendar marsikdo izmed obiskovalcev ne ve, da je bila koča zgrajena zaradi sporočila iz davnine, zapisanega po Trdinovi zaslugi, zaradi izročila, ki je prišlo od nekje daleč iz preteklosti, morda celo iz prazgodovine, kar so potrdile tudi pred leti ravno na tem območju odkrite arheološke najdbe. V knjigi Arheološka najdišča Slovenije najdemo pod geslom Gospodična naslednje podatke: »Pri gradnji ceste k planinskemu domu Vinka Paderšiča na Gospodični so našli bronasto sulično ost ...¹, torej dokazuje za neke dogodke, pomen, mogoče spomin na zgodovinsko komunikacijo, prelaz, stike, trgovsko ali lovsko postojanko, kulturno mesto v daljni preteklosti?

In kaj ima s tem opraviti Trdina? Seveda veliko, ravno po zaslugi njegovega zapisa, pripovedke, ki je skozi čas starodavno sporočilo zavila v nespoznavno zgodbo, so postali meščani pozorni na do tedaj ne posebno ugledni gorjanski izvir, imenovan Gospodična. Poleg so zaradi tega slovesa zgradili kočo, iz nje je nastal planinski dom in pri gradnji dostopa so prišle na dan pomembne arheološke najdbe, ki sodobnemu povprečnemu, razpetemu med trgovino in televizijo, sicer ne pomenijo kaj dosti. Kakor koli, v nadaljevanju se tega stanja potrošniškega duha ne bomo več dotikali, hoteli smo le določen primer podkrepiti z dokazi.

Tako, pred nami je v trde platnice vezana v velikem formatu izdana jubilejna monografija, v okvirčku

sredi naslovnice zre na nas Trdinova podoba. Knjiga prinaša 208 strani razprav, več fotografij in objav izvirnih rokopisov, nekoliko moti le belo-rjavi za oči precej nejasen tisk fotografij, ki skuša z rjavimi odtenki dajati vtis žlahtne starodavnosti. Urednik izdaje je bil zagnani novomeški kulturnik in glasbenik, mag. Marijan Dovič z Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede, objavljeno slikovno gradivo prihaja iz Posebne zbirke Boga Komelja v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto ter iz zasebnih zbirk, izbrala in z razlago opremila ga je Darja Peperko Golob. Knjigo je oblikovala Sandra Hrovat Grum, natisnili so jo pri Tiskarstvu Opara. Monografija je izšla kot plod sodelovanja novomeške Založbe Goga in Založbe ZRC SAZU.

Vse razprave v knjigi so že uvodoma opremljene s povzetki in njihovimi prevodi v angleški jezik, delo Marte Dovič. Previde smo pogrešili le pri slikovnem gradivu, ki tudi ni oštevilčeno. Omeniti velja, da je zbornik izšel v Trdinovem jubilejnem letu, ki so ga Novo mesto in njegovi prebivalci označili z jubilejno prireditvijo, znanstvenim simpozijem, s fotografsko razstavo, prvim predvajanjem celovečernega filma *Trdinov ravs* novomeškega filmskega ustvarjalca Filipa Robarja Dorina, s posebno bibliofilsko knjižno izdajo devetih najlepših besedil iz Trdinovih *Bajk in povesti o Gorjancih* v slovenskem izvirniku in angleškem prevodu z barvnimi reprodukcijami fotografij iz serije *Gorjanske bajke* novomeškega mojstra fotografije Boruta Peterlina in celo z izdajo plošče *Gorjanske bajke* z glasbo violinista Marijana Doviča ter z literarnim natečajem najmlajših literatov osnovnih šol.

Kot rezultat znanstvenega simpozija je izšla pričujoča monografija, katere uvodno kazalo nas seznani z razdelitvijo na sklope: *Zgodovina, Literatura, Med literaturo in etnografijo, Literarna zgodovina in kritika* ter *Izbor slikovnega gradiva s komentarji*.

Uvodni zapis mag. **Marijana Doviča**, *Sto let po Janezu Trdini*, začenja znanstveno razpravo. V njem urednik izdaje nakaže sedanje dojemanje Trdine, predstavi različne poglede na njegovo delo, navaja dosedanja ključna dela za razumevanje

Trdinovega opusa, nato predstavi zasnovno in vse prispevke monografije ter še dodatno opozori na njihov pomen ter zaključuje z ugotovitvijo, ki Trdinov opus »izkaže za prvovrsten vir«.

Zgodovinski sklop načne ugledni novomeški zgodovinar **dr. Stane Granda** z Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU v Ljubljani. Njegov prispevek nosi naslov *Janez Trdina in Novo mesto*. Dr. Granda sodi med tankočutne opisovalce novomeške zgodovine, njegovo pisanje vedno preveva ljubezen do rodne mesta in tudi opis Janeza Trdine in njegovega časa ni izjema. Seveda se ga loti znanstveno, na osnovi ohranjenih virov kritično in navzkrižno preverja Trdinove trditve in se sprehodi skozi vse čas njegovega bivanja v Novem mestu, od njegove naselitve do pogreba. Opira se na Trdinova poročila v pismih, spoznamo razloge njegovega prihoda, okoliščine, v katerih se je tukaj drugič poročil, njegov odnos do zakonskega stanu itd., skozi vse te zapise se počasi izrišeta obrisa Trdinove podobe in njegovega značaja. Izvemo, da je imel zaradi neke nadležne kožne bolezni pogosto okoli vratu ali glave zavezano ruto in se je zaradi tega verjetno tudi izogibal fotografom, saj nam je ostala ohranjena le ena sama njegova na fotografijo zabeležena podoba. Trdino spoznamo kot veslega in obenem razmišljajočega gospoda. Živahnega, hudomušnega, pikrega, glede na izjave okoli ženitve (»Žena mora imeti nekaj cvenka«) tudi mogoče rahlo koristoljubnega, vendar kot poštenega, ljubečega moža, ki ženo globoko ceni in spoštuje. Spoznamo ga tudi za bogaboječega, pobožnega moža, ki pa ostro loči med osebno vero ter cerkvijo in duhovščino ne ceni pretirano. Je tudi politikant, ima izrazito oblikovani politično in narodno zavest. Znal je biti nagnjen k praktičnim dejanjem, saj je prišel v Novo mesto tudi zaradi slovesa mesta kot poceni bivališča, njegova praktičnost se kaže še v zakonu in pri nastanitvi. Poleg vseh opisov se nam nehotе izkristalizira tudi takratni duhovni utrip mesta, politična, narodnozavedna naravnost, Trdina je oster sodnik tedanjih Dolenjcev ter odnosa med mestom in pisateljem. Tako, kot je Trdina kritičen do mesta, je tudi dr. Stane

2 Jože Kastelic, Umreti ni mogla stara Sibila, Prešeren in antika, Modrijan, Ljubljana 2000.

Granda kritičen do njega, saj ugotavlja, da njegovi zapiski ne odražajo vedno dejanskega stanja, vsekakor pa Trdinov pisateljski opus močno umešča v kulturno in politično podobo Novega mesta.

Zgodovinski del z razpravo *Janez Trdina in Mengeš* nadaljuje **Katja Jenčič**, univ. dipl. umetnostna zgodovinarica in etnologinja iz Mengeša. Mogoče si Dolenjci Trdino preveč lastimo, zato je ta del za nas še posebej zanimiv. Avtorica opisuje najprej njegovo otroštvo. Narodna zavest se mu je oblikovala zgodaj, prav tako je že kot otrok s posredovanjem pestunje začutil nagnjenje do ljudskega izročila. Gre skozi čas šolanja, spoznamo njegovo prvo in večno ljubezen Staretovo Francko-Radoslavo, kot jo je sam poimenoval. Bila mu je največja radost v življenju, odtod Radoslava, vendar se z njo, kljub odobravanju njenih staršev, ni poročil. Kasneje se je dvakrat zvezal, enkrat v Ljubljani, drugič v Novem mestu.

Trdina je kmalu, že v času šolanja dognal, da je treba ljudsko izročilo posodobiti in ga približati bralcu. Avtorica poleg navaja, da je izjemno dragoceno njegovo beleženje materialne, družbene in duhovne kulture, posebno poglavje je njegov »pionirski prispevek« o ljudskem značaju, posebej Dolenjcev in Mengšanov, gre za pomemben vir pri raziskovanju načina življenja v drugi polovici 19. stoletja. V sklopu te trditve se razprava nadaljuje s poglavjem Mengeš v Trdinovem času, v katerem na hitro preleti usodo pisateljeve rojstne hiše in njegovo mengeško obdobje 1830-1853. Podan je opis kraja, navedeni demografski podatki, opisani so zemljiško gospostvo, fara in gospodarstvo. Radoslavin oče, Mihael Stare, je bil izredno zanimiva oseba. Velja za enega prvih slovenskih kapitalistov, odločilno je vplival na razvoj Mengeša. Spoznamo njegove posle, dosežke in družino, ki je bila z mladim Trdino tesno povezana, med očetom in bodočim zetom je večkrat tekел pogovor. Trdina je napisal celo življenjepis starega Stareta. V zadnjem odstavku Katja Jenčič govori o Trdinovih beležkah in opisih. Zapisal je številne anekdote. Opisano je gospodarstvo, tedanja prehrana, noša, šege, ženitovanjske navade, praktično vse reči,

ki se dotikajo vsakodnevnega življenja, kraja, ureditve, šolstva, cerkve, praznikov, nesreč, zapisane so pripovedke, bajanja, vraže itd., seveda nesistematično. Podatki se prepletajo, pisec je precej romantičen, pač v duhu časa, iskren in oseben, njegovi zapisi so vir za sodobne etnologe in prispevek k formiranju slovenske etnologije, zaključuje avtorica.

Zadnji del zgodovinskega sklopa izpod peresa **dr. Mateja Hriberška** z Oddelka za klasično filologijo Filozofske fakultete v Ljubljani je naslovljen *Klasični jeziki v življenju in delu Janeza Trdine*. Klasična izobrazba pri Trdini ni igrala tako pomembne vloge kot recimo pri Francetu Prešernu², vpliv klasične omike je opazen predvsem pri njegovem pedagoškem delu, v literaturi ga je komaj zaslediti. Avtor ugotavlja, da vpliv klasične grščine in latinščine na Trdino ni zanemarljiv. Z jezikoma se je srečal že v gimnaziji, imel ju je za neke vrste »dušno vajo«, vendar je zaradi slabega profesorja prednost dajal grščini. Na poučevanje obeh jezikov je imel vrsto pripomb, kasneje je znal kot učitelj oba mrtva jezika približati učencem, kot izvemo, pove avtor, iz spominov njegovih učencev. Ker je ob Trdinovem šolanju izbruhnilo revolucionarno leto 1848, najde ga v prvem letniku filozofskega študija, se dr. Hriberšek razpiše o tedanji šolski organizaciji, spremembah šolskega sistema, glavnih akterjih, učbenikih in pomenu. Trdina se je nameraval zaposliti v šolstvu, zato se je jezikoma posebej posvetil in prebral več antičnih avtorjev. Jezika sta ga spremljala ves čas šolanja, nanju pa je pogosto znal gledati tudi kot na nadlego. Po drugi strani ga je navduševal Homer. V času študija prevedel 1. spev Iliade in ga objavil v Slovenski bčeli, kar je kasneje spodbudilo vrsto drugih prevajalcev.

Sam zapis dr. Hriberška se bolj posveča tedanjemu šolstvu in šolski problematiki. Trdina je pomemben kot sopotnik tega časa in tudi njegove kritične opombe in opazke pomagajo razumeti ta zapleten čas marčne revolucije, narodnega zatiranja in postopnega prebujanja.

Mag. Marijan Dovič začena literarni sklop z razpravo *Trdina, pisec na mejnikih razvoja avtonomnega literarnega sistema*. Razpravljalec uvodoma ugotavlja, da Trdina že

generacijam kritikov in razlagalcev povzroča težave in nelagodje, zato skuša zajeti vidike, ki so odločilni v okviru problematike razvoja literarnega ustvarjalca v slovenskem literarnem sistemu. Trdina pri razvoju literarnega sistema ni bil tako dejaven, deloval je v provinci, tedanji glavni akterji so ga imeli tudi za nekakšen relik. Tako avtor ugotavlja, da kot literat, uporabljena je beseda *proizvajalec*, ni bil aktiven soustvarjalec notranje strukture literarnega sistema, ker se je umaknil v provinco, so ga viharji časi ustvarjanja tega sistema obšli. Vsi ti premiki, ki so povzročili tudi razmah časopisja in periodike, pa so omogočili, da se je kasneje po letu 1880 ta »odmaknjeni« avtor prek literarnega periodičnega tiska predstavil javnosti.

Literarni del se nadaljuje s spisom **dr. Marjana Dolgana** z Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, naslovljenim *Janez Trdina – realist za folklorno masko*. Avtor opozarja na problem bajk in nasploh odnosa sodobnikov ter kasnejših avtorjev na dojemanje Trdinovega dela skozi čas. Dosti je govora o Trdinovih Spominih, ki so pravzaprav nedokončana avtobiografija. Ob tem razlaga, zakaj Slovenci v 19. stoletju nimamo velikih pripovednikov, recimo nivoja, ki ga v poeziji predstavlja France Prešeren. Za Trdinove Spomine že ob bežnem pregledu nekaterih vidikov, erotike, tabu tem in spolnosti, pravi, da se je treba ob tem delu znebiti kompleksa o manjvrednosti slovenskega pripovedništva v 19. stoletju in se ozreti po Spominih, ki temeljijo na dejstvih in dokumentarnosti. To delo je največji dosežek slovenskega realizma 19. stoletja.

Literarni sklop zaključuje **dr. Tone Smolej** z Oddelka za primerjalno književnost in literarno teorijo Filozofske fakultete v Ljubljani z razpravo *Rousseaujevi avtobiografski zgledi pri Trdini in Cankarju*. Po primerjavi Rousseauja in Trdine se loti še Cankarja, ki je obe deli nedvomno bral, tako slovite Rousseaujeve Izpovedi kot Trdinove Spomine, in ju tudi kritično primerja. Zanimivo je, da Cankar bolj verjame Trdinovi iskrenosti kot Rousseauju. Med vsemi tremi avtorji lahko potegnemo več vzporednic³, kar je v razpravi razloženo skozi podpoglavji

Raj in Pekel, kot zadnji sta dodani poglavji *Rousseau, Trdina in Cankar* ter *Sklep*, z ugotovitvijo, kako je ta veliki francoski mislec in pisatelj 18. stoletja verjetno vplival na oba slovenska pisatelja.

Primerjalni del Med literaturo in etnologijo kot prvi zaznamuje članek *Folklorizem kot literarni model pri Janezu Trdini* **dr. Marije Stanonik** z Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Obravnava želi preveriti trditve starejših avtorjev, Antona Slodnjaka in Borisa Paternuja, na podlagi teorije folklorizma, predelane folklore iz druge roke, s podrobno razčlenitvijo, seciranjem, Trdinove povesti *Pri pastirjih na Žabjeku*. Trdina je gradivo zanjo nabiral v bršljskem obdobju (1867-1870) in ga oblikoval po letu 1974, pravi članek, kar pa je zagotovo tiskarska napaka, pravilno bi bilo 1874! Razprava gre skozi pet točk: Izbira naslova, Izbira naslovnikov, Kontekst, Tekstura, Vprašanje medbesedilnosti in se konča s Sklepom, kako je Janez Trdina uganka literarni vedi, z mejnimi pripovedmi pa spravlja slovstveno folkloristiko v nemajhno zadrego, poda tudi šest potez, ki jih je dala analiza.

Končni del literarno etnografskega dela je delo novomeške rojakinje **mag. Tine Ban** z Oddelka za sociologijo kulture ljubljanske Filozofske fakultete, ki v razpravi *Simbolika gozda in bajeslovnih gozdnih bitij v Trdinovih bajkah* navaja, kako se imajo Trdinove bajke med drugim »za živost zahvaliti številnim v ljudsko domišljijo zavitim kolektivnim zamislim ter svoji vitalni moči uprizorjanja fenomenov človeškega srca, ... saj zmorejo neposredno nagovarjati človekovo duševnost«. Po njej v bajkah kljub avtorjevim posegom še vedno najdemo zadovoljivo ohranjeno ljudsko simboliko. S pomočjo Jungove globinske psihologije skuša tako razložiti gozdno simboliko v Trdinovih bajkah, pri tem analizo razdeli na dve poglavji in tri podpoglavja: 1. Gozd in njegovi simbolni pomeni, 2. Čudežni prebivalci gozda; 2/1 Elementarna bitja; vile, divji možje in hostniki, 2/2 Zla bitja; coprnice, coprniki in volkodlaki, 2/3 Povečana in pomanjšana bitja; velikani in škratje. Sklepno ugotavlja, da to še zdaleč niso vsi simbolni vidiki barvitih Trdinovih

3 Naj omenimo le vsakemu šolarju znano krajo suhih hrušk, pa datlje, zaplete ob pitju kave in vse Cankarjeve primere, ki jih je naše nekdanje (?) okostenelo osnovnošolstvo spremenilo v slovenski arhetip nekakšne prvinke skupinske krivde in kot take vbrlo v našo podzavest.

bajk. Skušala je nakazati, kako se psihološki pomeni prepletajo z družbenozgodovinsko realnostjo. »Gozd je za Dolenjca še vedno močan simbol in zdi se, da se ni ohranil kot tradicija, ampak tudi kot nekakšna stalna duševna potreba.«

S sklopom literarne zgodovine in kritike se zbornik preveša v zadnji del. **Dr. Matija Ogrin** z Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede nas povede skozi *Trdinove kritiške presoje in estetske poglede*. Ugotovi, da je literarna kritika pri Trdini le obroben element. V njegovih Zbranih delih je delež kritičnih besedil neznaten, vendar pomemben. Z literarno kritiko se je ukvarjal le v mladostnem obdobju, predvsem je pomemben Pretres mladih pesnikov (1850), njegov edini objavljeni kritiški spis. V Trdinovi zapuščini je najti še nekatera tovrstna besedila, predvsem v spominskih zapisih. Pri pomenu Pretresa dr. Ogrin navaja Trdinove polemike, vzroke, dileme in konflikt med vrednotenjem Prešerna nasproti Koseskemu. Pretres je »bil eden prvih literarnokritičskih spisov v slovenskem jeziku in je v njem najti nastavke za pravo, na literarnost kot tako usmerjeno kritiko,« po drugi strani pa je bil Trdina tudi ujetnik lastnega časa, kar je najbolj občutno pri določenem favoriziranju Jovana Vesela Koseskega kot pisca.

Dalje **dr. Darko Dolinar**, prav tako z Inštituta ZRC SAZU, v spisu *Trdina in začetki slovenskega literarnega zgodovinopisja* piše, da tudi v tem primeru velja podobno, kot je zapisano v prejšnji razpravi. Literarnozgodovinski odlomki imajo pri Trdini postransko vlogo, vendar ne tudi pomena. Navaja vsa tovrstna

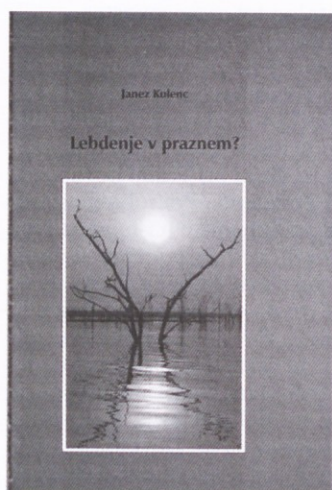
dela in avtorje pred Trdino ter njegove sodobnike. Trdinove literarnozgodovinske prispevke razdeli na zgodnje, okrog leta 1850, in zrele, po letu 1859. Razlika med obdobjema ni samo časovna, temveč predvsem vsebinska. Pri Trdini je pohvalno, da sodbe kritično oblikuje in utemeljuje samostojno ter samozavestno.

Zbornik pripelje h kraju prispevek *Trdinova rokopisna ostalina* **dr. Igorja Krambergerja** z Oddelka za sociologijo Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru. V študiji predstavlja to, česar pri Trdini ne (ali zelo slabo) poznamo. Podrobneje predstavlja dokumente o nastajanju dveh Trdinovih del, *Zgodovine slovenskega naroda* in knjige o Rusiji. Prvo delo je ostalo nedokončano, drugo se je končalo že v obliki obsežnih izpisov, ki še čakajo na strokovno obdelavo. Trdinovo rokopisno zapuščino razdeli na dele: Klasik, Rokopisna ostalina in objave, Devetdeseta leta 19. stoletja, Zgodovina slovenskega naroda. Druga verzija, Študij Rusije. V zaključku navaja »trepet ob misli, koliko dela bo še potrebnega«, če bomo skušali odgovoriti na vsa vprašanja, ki se porajajo ob Trdinovih zapiskih, in se strinja s trditvijo Vlada Novaka, da je Trdina izjemen primer »zapozonelega« pisatelja v času razvitega nacionalnega leposlovja.

Zapisana misel preveva tudi nas ob zapiranju tega temeljnega sodobnega, v glavnem literarno naravnane zbornika, s katerim so slovenska stroka, novomeška in mengeška javnost počastile veliki jubilej in spomin na tega nenavadnega ter izjemnega moža, ki je pod skrivnostnimi Gorjanci našel svoj večni dom.

LEBDENJE V PRAZNEM JANEZA KOLENCA?

Janez Kolenc: *Lebdenje v praznem?* Novo mesto: Tiskarstvo Opara, 2004, 124 str., 22 cm.

Oktober lani je pri Tiskarstvu Opara izšla že dvanajsta pesniška zbirka Janeza Kolenca (1922), upokojenega profesorja novomeške gimnazije, ki je domala ves svoj ustvarjalni opus – poleg pesmi je tu še več kot enkrat toliko knjig proze in esejev – javnosti predstavil šele v zadnjih dveh desetletjih, od sredine osemdesetih let prejšnjega stoletja sem.

Lebdenje v praznem? znotraj Kolenčevega pesnjenja tako idejno kot vsebinsko ni posebna novost. Osrednje teme podobno kot v prejšnjih zbirkah ostajajo spomini, pesniško ustvarjanje, moralno razčlovečenje današnjega časa ter zlasti zaziranje v trenutek odhoda, smrti. Bolj ali manj izražene jih najdemo v vseh šestih razdelkih zbirke, vpete med različne motive, izmed katerih pa izstopajo zlasti tisti, povezani z naravo, se pravi živalske in rastlinske podobe, s katerimi se pesnik pogosto tudi primerja ter jih s tem poetično prenaša v lastno življenjsko situacijo in izkušnjo. Podobno kot v spremni besedi Jože Gorenc, v zadnjih letih Kolenčev zvesti občudovalec, lahko ugotovimo, da v motrenju lastnega notranjega sveta in tistega, ki ga obdaja, Kolenc vznemirja zlasti vprašanje o biti ali ne biti, o je ali ni ter posledično o smiselnosti bivanja. V zvezi s temi prvinskimi in hkrati »poslednjimi« stvarmi pesnik ne postavlja trditev ali ugotovitev, ampak – zanimivo – vprašanja. O najskrivnostnejšem se lahko le sprašuje, le slutiti brez gotovosti. Niso podobno razmišljali že Maeterlinck in drugi simbolisti fin de siecla? Kolenc se torej ne postavlja na piedestal vse-mogočnega umetnika, ki si lahko dovoli zapisati vse, kar spočne njegov um, temveč prej na pozicijo modrega starca, ki v sokratični maniri spoznava, da kljub osmim križem ve le to, da še vedno ničesar ne ve. Včasih se mu zazdi, da vse mora imeti smisel, spet drugič, da so vsa človekova prizadevanja ničeva in se konec koncev vse razblini v nič. Kljub temu

pa poudarja skupaj z Descartesom: »... dvom je, gotovo živim ...« in tako na nek način v svoji poetiki povzema zgodovino evropske filozofske misli vse do Nietzscheja, njegove volje do moči in spopadanja z nihilizmom zadnjega stoletja. Vprašanje si ali nam zastavlja že v naslovu knjige *Lebdenje v praznem?*. Ta se navezuje na leitmotiv zbirke – postovko, s katero se pesnik metaforično in simbolno poistoveti, saj ju družijo podobna usoda – najprej samotarstvo, nato izginotje. Tako ostaja odprto le še vprašanje, ali je bilo vse skupaj polnjenje sodov brez dna, izgorevanje v prazno, ali pa se uspe postovki-pesniku še kdaj vrniti v življenje. Podobno tematiko Kolenc večkrat razvija tudi ob motivu zrelega žita, na primer v župančičevsko intonirani *Ob pogledu na pšenična polja*, kjer se primerja z dozorelim klasjem, ki ga bodo vsak čas omlatili in ločili zrnje od pleve.

Ob vsem širokem miselnem obzorju, ki se ga tako ali drugače loteva Kolenc v svojem *Lebdenju*, pa se izčisti zrno njegove lastne resnice: rad ima preprostost, nepokvarjenost in neponarejenost. Ljudi, ki jim iz oči prebereš, kaj pravi njihovo srce. Tudi o sebi na nekem mestu pravi v tem smislu: »Sem pač kmet, / ki veruje življenju, / in zato pišem.« Nesporna kvaliteta Kolenčevega pisanja je takšna neverjetna iskrenost, ki prežema vsako besedo. Prav zato verzi, kot je na primer »Da srečal bi kravo, bi jo objel ...« iz pesmi, ki jo je posvetil rodni Mirni, ne zvenijo niti banalno niti neresno, temveč nas presune avtorjevo občudovanje vsega živega ter bogastvo spominov, od koder črpa svoj vitalizem. Narava mu predstavlja navdih, vir upanja, veselja in volje do življenja. Od tod tudi ganljivo nostalgичni verzi, denimo: »Vse bolj kot nekdaj je gosposko, / ko z buhdej smo se pozdravljali, / ko hodil sem z ovnom in gosko / in psom po pšenični obali.«

Kljub temu ali pač zaradi tega je splošno občutenje *Lebdenja v praz-*

nem grenko. Pri Kolencu prevladajo temnejši, mračnejši toni, zdi se, da je izgubil celo vero v lastno literarno ustvarjanje. Že v naslovu ene izmed pesmi pravi *Nehaj pisati, pravim često samemu sebi* in se kasneje sprašuje, kdo danes sploh še sliši, vidi, kdo še obuja mrtve – vse besede so mu brez pomena. Pesnikova življenjska izkušnja je očitno negativna, vendar gre v svojem pesimizmu za marsikoga predaleč. Literatura nedvomno ima moč, da spreminja ljudi. Od kakovosti, afirmiranosti ipd. avtorja – vsekakor od spleta več okoliščin – pa je odvisno, v kolikšni meri in kakšnem obsegu literarno delo vpliva na svoje bralce. Ni potrebno, da bi bil vsak pesnik Arto Paasilinna, ki je s svojim romanom *Očarljivi skupinski samomor* bojda občutno prispeval k izboljšanju negativne statistike suicidalnega vedenja na Finskem. Dokler je v ospredju ideja dobrega, šteje vsak posameznik. Mar ni dovolj, da se umetnikova beseda bodisi kot Vrednota, Spoznanje ali Lepota dotakne tistega, ki ji stopi naproti in ne zapira oken in vrat? V tem je božanskost umetnosti. Gre za nagovor posameznika, ki jo pač sprejme ali odkloni. In brez vsakega dvoma Kolenčeva lirika ima težo, umetniško razsežnost in s tem tudi svet spreminjajočo zmožnost.

Spomini prihajajo. Zadnja obala se bliža. Čaka ob oknu. Nekoč je upal v ljudi, danes vidi, da je vse samo hinavščina in zloba. Razočaranje. Misel na smrt, ki motivno in tematsko prežema zbirko. Vse drugače je, če o njej razmišlja in jo sluti dvajsetletnik, kot pa če je hkrati groza in pomiritev od življenja preizkušanemu Kolencu, ki nam jo pokaže

tako od blizu, da lahko začutimo njen do mozga in bistva eksistence lede-neči piš. Pesnik jo doživlja na dva načina. Na eni strani se čuti kot del večno obnovljivega veselja, v katerem staro in odmrlo daje življenje novemu in kjer bo »stal sredi večnosti in iz sebe sejal zvezde«, na drugi strani pa lahko beremo o padcu v nič, o smrti kot deželi Nikoli, o prežečem niču. Takšne mrakobnejše refleksije dosežejo vrh v cinični, skoraj groteskni pesmi *V mesnici*, kjer obdan z naturalistično prepričljivimi detaili tega prostora ugotavlja, da je pravzaprav smrt smisel življenja, saj so nazadnje v zemlji »prebavljene« in dokončno »skrite v končni nič tako mesarji kot pobiti«. S tem pa prerašča milje iz naslova pesmi, se dotakne univerzalne, posebej pa še domače slovenske problematike, ki je močno zaznamovala tudi avtorja samega, in vzpostavlja do nje neko vrednostno stališče.

Janez Kolenc torej ni revolucionar ne v tem ne v onem pogledu, kot tudi sam zapiše v eni izmed pesmi. Še zlasti ni vrezovalec novega in drugačnega na literarnem nebu. Ne ruši za seboj in ne utira novih poti, po katerih bi mu sledili. Ima pa druge kvalitete. Življenjsko zrelost in izkušnje pa tehtnost vsake izrečene in napisane besede, ki jih le redko vrže v prazno. In čeprav sam nič ne da na bleščavo in slavo tega sveta, čeprav prezira spremenljivi blišč medijskih luči in po vetru se obračajoče javno mnenje, bi brez dvoma dosegel vse drugačen odmev, če bi vsaj poskušal za svojo ustvarjalnost ogreti kakšno bolj eminentno založniško ime. A ni niti politik niti poslovnež, da bi to hotel in znal. Za to je preponosen.

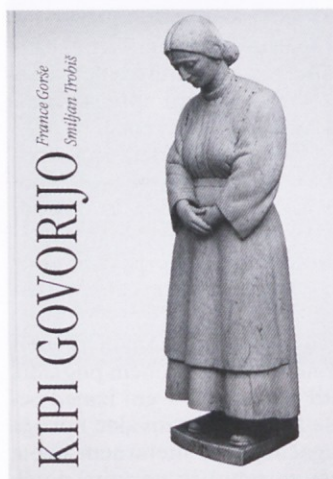
Tomaž Koncilija

KO SPREGOVORIMO GORŠETOVI KIPI IN TROBIŠEVI VERZI

France Gorše, Smiljan Trobiš: *Kipi govorijo*. Fotografije kipov: Marjan Smerke. Oblikovanje: Tone Seifert. Ljubljana:

Družina, 2004, 111 str., 31 cm.

Smiljan Trobiš: *Ti si meni dar*. Ljubljana: Magnolija, 2004.

Preteklo leto je na področju knjižnih novosti postreglo s kar nekaj naslovi, pod katere se je kot avtor ali soavtor podpisal novomeški pesnik Smiljan Trobiš. Med njimi sta tudi pesniška zbirka *Ti si meni dar* ter delo *Kipi govorijo* – monografija s črno-belimi celostranskimi fotografijami kiparskih stvaritev umetnika Franceta Goršeta (1897–1986) ter spremljajočimi poetičnimi meditacijami, kot pesmi novomeškega pesnika Smiljana Trobiša imenuje v uvodu h knjigi dr. Janez Gril. Slednja je nastala v prvi vrsti iz občutka, da sta Goršetovo delo in on sam kot avtor pri nas še vedno premalo poznana in cenjena. Tudi zato je v knjigi več kot dobrodošel zapis Andreja Smrekarja, ki nam v osnovnih, tehtno zamišljenih črtah predstavi Goršetovo življenjsko pot in njegov ustvarjalni umetniški lok. Naj odtod povzamemo le nekaj poudarkov.

France Gorše, po mnenju stroke eden največjih slovenskih kiparjev 20. stoletja, je bil rojen v Sodražici, umetniški študij pa je končal pri slovitim Ivanu Meštroviću. Po nekaj letih poučevanja v Gorici in Trstu je na začetku tridesetih let prejšnjega stoletja prišel v Ljubljano. Smrekar v zvezi z Goršetovim predvojnem ustvarjalnim obdobjem in vplivi nanj navaja zlasti Aristida Maillola in francosko »vrnitev k redu« kot odgovor na izgubo vrednot po kaosu in nesmiselnosti prve svetovne morije. V poznih tridesetih in zgodnjih štiridesetih letih se je Gorše že dodobra uveljavil med ljubljanskim občinstvom, vendar ga je nadaljnja življenjska usoda potisnila na drug konec sveta. Tik pred koncem druge svetovne vojne je emigriral v Trst ter nato v Združene države Amerike, od koder se je leta 1971 »vrnil« v Sveče, slovensko vasico v Rožu na avstrijskem Koroškem, kjer je kupljeno

domačijo spremenil v galerijo in jo po svoji smrti zapustil tamkajšnjemu Prosvetnemu društvu Kočna. Vse Goršetovo ustvarjanje je bilo v skladu z njegovim trdnim religioznim prepričanjem podrejeno nedotakljivim moralnim zapovedim, vsa njegova umetnost je – tako je po Smrekarjevih besedah nekoč sam dejal na sprehodu po svoji razstavi v Kostanjevici na Krki – pogovor z Bogom. V zvezi s kostanjeviško razstavo leta 1972 se zdi zanimiv in pomenljiv tudi podatek, da jo je zaradi domnevnih Goršetovih stikov s slovensko politično emigracijo prepovedal sam Edvard Kardelj. Prav tu se verjetno skriva odgovor na vprašanje o tem, zakaj je umetnik šele v zadnjem času deležen večje pozornosti. Ves čas je namreč hodil svojo pot, neredko daleč proč od umetnostnih trendov in smernic, ves čas globoko prepričan, da je le takšna etično utemeljena drža zagotovilo za nadčasovnost njegovega umetniškega opusa.

V knjigi, ki jo je uredila umetnikova nečakinja, Novomeščanka Odeta Gorše, je predstavljen izbor Goršetove statuarike, razdeljen na šest poglavij: *Materinstvo*, *Akti*, *Otroci*, *Portreti*, *Sakralna dela* in *Nekaj drugih del*, skupno osemindeset kipov oziroma reliefov. Približno tretjina govori sama zase, s svojo vizualnostjo, večina pa si podaja roke z umetniško besedo Smiljana Trobiša, ki ga poleg več samostojnih zbirk v zadnjem desetletju poznamo tudi kot besednega sopotnika likovnih stvaritev, saj je izšlo že nekaj naslovov, kjer se družita likovna govorica umetnika in Trobiševa poetična meditacija ob sliki, kipu ali fotografiji.¹ Sinestezija obeh vrst umetnosti je gotovo pojav, ki bi si zaslužil posebno obravnavo, pri Trobišu pa se vse bolj zdi, da ne pred

1 Prim. Trobiševe pesmi ob slikarski koloniji *Sedem stoletij svetlobe in sene*, njegov celovit poetično-filozofski projekt ob katalogu slikarke Jožice Škof *Ko nebo poljubi zemljo in ogenj vzljubi vodo*, ob kiparskem katalogu *Tretja razsežnost* in fotografijah Luke Pika *Narava in misel*.

stavlja le ekskurza, pesniškega poskusa v iskanju lastnega izraza, pač pa prerašča v stalnico in s tem njegovo posebnost. Pesnjenje ob likovnem delu, v pričujoči knjigi pač ob kipu oz. njegovi fotografiji, je seveda lahko dvorezen meč. Problematično in precej brez smisla bi namreč bilo, če besedna izpoved umetniško ne bi dosegala likovnega izraza ali bi ga celo zgolj banalno pretopila v besedni medij. Skoraj nujno mora preseči raven konkretnega, mimetičnega ter odpreti in dodati nove razsežnosti dojemanja umetniškega dela. Trobišu to sicer uspeva v precejšnji meri, vendar ponekod kljub svojemu nesporno izdelanemu, enotnemu in Goršetu neverjetno sorodnemu filozofskemu zaledju Trobiš ne dosega vrhunske ravni bodisi na račun prevelike determiniranosti s podobo oz. likom bodisi na račun na trenutke malce okornega, ne dovolj poetičnega besedja. Pesniku je tu in tam moč očitati tudi zatekanje k nekaj v njegovem slovarju prepogosto rabljenim besedam ali besednim zvezam, ki zlasti v funkciji rime naravnost zbodejo bralca, češ, ali nisem tega bral že nekaj pesmi prej ali v kateri izmed drugih Trobiševih zbirk. V skladu z naslovom *Kipi govorijo* je lirski subjekt v pesmih skoraj brez izjeme prvoosebni, kot da besede dejansko izgovarja oseba, upodobljena v pričujočem kipu. Bolj problematično je, kadar Trobiš razbije iluzijo govorečih kipov tako, da – kot npr. v pesmi ob portretu dr. Ane Hawlina – lastna, zunanja opažanja zapiše kot izpoved upodobljenega. Se mar ne sliši nekoliko nerealno, če bi kdo zase dejal: *na mojem je (obrazu) pomlad ostala mlada /.../?* V splošnem bi lahko trdili, da je Trobiš močnejši v pesmih, kjer se osvobodi konkretnih obraznih potez, linij telesa, pogleda oči ali nasmeha. Boljši je tam, kjer si dovoli svobodnejše razpeti krila poezije. Prav tako pa je dober tudi v pesmih, kjer se dotika sebi in bralcem bolj znanega horizonta, kjer reinterpretira nacionalne in druge zgodbe, ki se bodisi razblijajo v klišejih bodisi preraščajo v mite (npr. ob kipih Cankarja, Barage, Magdalene). Na teh mestih se Trobiševa izpoved hkrati navezuje na neke splošne predstave o izpovedovanem in jih nadgrajuje z lastno vizijo, meditacijo ali razmišljanjem.

Vsemu navkljub pa je sopostavitev Goršeta in Trobiša zadetek v polno. Težko bi namreč našli dva človeka, ki bi si bila tako sorodna v svojem svetovnonazorskem prepričanju in še bolj v svojem vztrajanju na lastnem umetniškem кредu. Kot je namreč Gorše pred desetletji kot samotar, odrinjen od modernih umetnostnih konceptov in generacij, stopal po svoji poti, zvest svojemu poslanstvu, tako stopa danes Trobiš sam v svoji pesniško-filozofski drži tako daleč od instant in supermarket filozofije današnjega časa, povečini nerazumljen in neatraktiven. Tudi v njegovi poeziji je podobno kot v Goršetovi figuralki v ospredju trdno moralno stališče, izhajajoče iz religioznega prepričanja. Za to pa je potrebno posebno občinstvo in predvsem osebnostni napor.

Druga, že zgoraj omenjena knjiga *Ti si meni dar* je zbirka priložnostnih pesmi, ki jih je Trobiš posvetil otrokom, dekletom, prijateljem, umetnikom, domačim in odhajajočim. Odlikuje jo za pesniško zbirko nadstandardna, bogata likovna oprema izpod čopiča novomeške slikarke Jožice Škof, s katero je Trobiš že večkrat sodeloval – doslej vedno v obrnjeni vlogi, ko so mu slike Škofove predstavljale ustvarjalni navdih. Sam pesnik je zbirko uredil v šest razdelkov, uvede jo moto s spremno besedo avtorja ter uvodna naslovna pesem, sklene pa niz besedil o Trobišu in Škofovi ter njuni ustvarjalnosti. Izmed njih velja omeniti zlasti panegirično vzneseno doživetje Trobiševe poezije dr. Stanislava Matičiča, ki naravnost eruptivno na dveh straneh navrže svoje navdušenje nad izjemno pesnikovo držo, utemeljeno v ljubezni, trpljenju, odrekanju in darovanju, se pravi temelječo na pojmihi pristnega krščanskega etosa.

Dejansko je zbirka notranje zelo uravnovešena. Rdeča nit teče od pesnika do ljudi in nazaj v vseh trenutkih obstajanja in načinih njihovega delovanja, od rojstva do smrti in še onkraj, od otroka do umetnika, od staršev do prijateljev. Pesmi so nežne, občutene in intimne, vsesprijemajoče in zahvaljujoče se za dar odnosov, ki jih življenje splete med ljudmi, ves čas v trdnem zavedanju božje navzočnosti, ki vse skupaj osmišlja in uravnava, tako da je prav.

S tem se potrjuje, kar smo o Trobišu že nekajkrat zapisali tudi na straneh Rasti: pesnik si utira povsem samosvojo pot znotraj slovenskega književnega prostora, pot, ob kateri ne stojijo množice navdušencev in posnemovalcev, ampak nežne in tihe duše, zazrte v najgloblja vprašanja človekovega bivanja. Prav Trobišu sorodne eksistence bodo v njegovi zbirki našle prenekateri zaklad in življenjsko modrost, ob tem pa bodo lahko pesmi predstavljale tudi čisto praktično vrednost, morda kot posvetilo spoštovani ali ljubljeni osebi ob posebnih priložnostih.

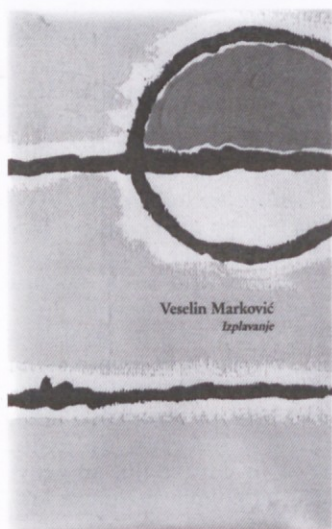
Zdi se torej, da Trobiševo vztrajanje na začrtani pesniški poti počasi rojeva sadove. S tem mislimo zlasti na vse večjo prepoznavnost v širšem slovenskem prostoru in objavljanje njegovih del tudi pri nedolenskih založbah.

V tem pogledu je doslej najbolj afirmativno najbrž ravno sodelovanje v Goršetovi monografiji *Kipi govorijo*, ki bi ljubitelje umetnosti in besede znala opozoriti še na druga dela novomeškega poeta, ki se bo mladostnemu videzu navkljub prihodnje leto srečal z abrahamom.

Rasto Božič

MORDA SE NIČ NE IZGUBI?

Izplavanje, Veselin Marković; prevedel Damijan Šinigoj, spremna beseda Uroš Lubej. Novo mesto, Goga 2004 – Literarna zbirka Goga.

Med lanskimi zadnjimi izdajami novomeške Goge, ki so bile javnosti predstavljene zgodaj letos, izstopa, sedaj lahko z gotovostjo zapišemo, odmevno in precej hvaljeno delo srbskega pisatelja Veselina Markovića, roman z naslovom *Izplavanje*, v izvirniku *Izranjanje*.

Marković je pisatelj srednje generacije, rodil se je v Beogradu leta 1963. Je diplomirani književnik, na beograjski filozofski fakulteti je zagovarjal diplomu iz jugoslovanske in splošne književnosti, kasneje je v Novem Sadu magistriral iz dela francoskega književnika Marcela Prousta, katerega, kot je sam dejal v enem izmed pogovorov za časnike, precej ceni, dosti bolj kot Dostojevskega, s katerim ga predvsem zaradi *Izplavanja* tudi radi primerjajo.

Začel je z nizom zbirk kratkih zgodb, na primer *Šta prepuste oni koji umru u snu* (1992), *Marsel Prust i drugi realisti* (1996) in *Preimućstva kruga* (2001), ukvarja se tudi z esejji, piše kritike in prevaja iz angleškega jezika. Leta 2001 je izšel njegov prvenec, roman, ki smo ga sedaj dobili v prevodu novomeškega pisatelja, prevajalca in urednika založbe Goga, Damijana Šinigoja. Knjiga je natekla pri pisatelju doma, pri nas in tudi

v svetu na velik odmev, zaslužil si je primerjavo s prej omenjenima velikanoma svetovne književnosti, kar je za prvenec laskavo priznanje. V letu izida je doma v Srbiji prejel *Vitalovo* nagrado kot najboljša knjiga leta, trenutno živi v Oslu na Norveškem.

Mogoče bo za začetek še najbolj ustrezala ocena, da gre za izredno zanimivo in izvirno besedilo. Bralca zgodba sama izredno pritegne, vendar ga pisec ves čas pušča v negotovosti in ga skozi niz nenavadnih zapletov in obratov vodi do pravega spoznanja, ki ga na koncu katarzično doživi skupaj z glavnim junakom zgodbe. Gre za povsem navadnega mladega človeka v povsem vsakdanjem okolju, čas in prostor dogajanja sta komaj nakazana, za univerzalno zgodbo nepomembna, pa vendar pronicljiv bralec po priimkih in nekaterih opisih običajev ugotovi poreklo in s pomočjo nekaterih sodobnih telekomunikacijskih pripomočkov tudi čas dogajanja.

Vse skupaj se začne kot vsakdanja ljubezenska zgodba dveh v kratkem diplomiranih oseb, avtor v *Prologu* neopazno napove zaplet in že v tem uvodnem delu navduši z doživetim, natančnim in izdelanim slogom, ki spominja na fotografski spomin. Pri

de tudi do prvega obrata, nato v *Prvem delu* spoznamo glavne akterje zgodbe, poglavje se začne in konča na skoraj enak način, z enakimi besedami. Pisatelj tukaj bralca vešče seznani z vsem potrebnim, vendar ga na koncu poglavja pusti skoraj tam, kjer je začel, v Prologu, in ga z novim popolnim obratom usmeri naprej. To je istočasno tudi precej temačen in za bralca najtežji del zgodbe, skoraj podoben pripovedi in patetiki kakšnega francoskega "film noir". V *Drugem delu* se soočimo z detektivsko zgodbo in poskusi glavnega junaka, kako živeti z zagrešenim zločinom. Odgovore išče pri sebi in vpletenih, zateče se k neki duševni samopreiskavi, psihoanalitično se vrača v otroštvo in tam išče vzroke. Začne se porajati sum, ki šele v naslednjem *Tretjem poglavju* s presenetljivimi samo-odkritji dobi potrditev. Vendar zadeva kot v najboljših zapletih detektivskih romanov ni jasna vse do zadnje strani, šele tam izvemo, zakaj je sploh šlo, šele tam nam postane jasno bistvo junakovega izplavanja.

Seveda je sama zgodba daleč od tega, da bi bila črno-bela, prav tako kot ni bila črno-bela avtorjeva izbira žanra. Težko se je odločiti, kaj si sploh prebral? Je bil to detektivski

ali psihološki roman, na trenutke z vso ono reinkarnacijo in selitvijo duš pomisliš celo na znanstveno fantastiko, vendar si na koncu edin, da si bral res nenavadno knjigo, avtor se z bralcem poigrava kot zavest in skriti alter ego glavnega junaka. Mimogrede, knjiga ponudi zanimive možne odgovore na nekatera bivanjska, celo religiozna vprašanja. Kdo smo, kje smo, kaj počne z nami naša zavest, naseljena v prevelike možgane? Kaj se v resnici dogaja v naših glavah, ostane v možganih res vse zapisano, "*Morda se nič ne izgubi*", meni pisec sam. Kam izpuhtita človekova zavest in znanje, morda vse izplava nekje drugje?

Kje, mora ugotoviti bralec sam in prav gotovo mu je v pomoč tudi ta dovršeno napisana knjiga, sedaj tudi v solidnem slovenskem prevodu, mogoče ga bo med branjem zmotila le kakšna v besedilo prikradena drobna napaka.

Spremno besedo, naslovljeno *Markovićevo izplavanje sebe*, je prišpeval Uroš Lubej, novinar in odgovorni urednik novomeškega regionalnega mesečnika Park, ovitek je oblikovala Sandra Hrovat Grum, knjigo so natisnili pri Tiskarstvu Opara v Novem mestu.

JUNIJ

NOVO MESTO, 1. junija – V Dolenjskem muzeju so 55-letnico muzeja obeležili z odprtjem zgodovinske razstave Zastava – mestna straža – godba zaigraj! avtorice zgodovinarke Majde Pungerčar. Na otvoritvi je zaigrala Mestna godba Novo mesto s trebanjskimi mažoretami. O uspešnem delu muzeja je spregovoril direktor prof. Zdenko Picelj, zbrane pa je nagovorila tudi predstavnica ministrstva za kulturo, Tanja Rožemberger Šega. – V salonu pohištva Termotekhnika so predstavili novo knjigo dr. Petra Kapša Mleko za zdravje.

ČRNOMELJ, 2. junija – V podružnici Nove Ljubljanske banke so odprli razstavo slik Ane Jerale. – V Knjižnici so predstavili knjige zbirke Anastazija.

KRŠKO, 2. junija – V Dvorani v parku so na ogled postavili slikarska dela Alme Intihar iz Kranja z naslovom Vrtovi.

KOSTEL, 3. junija – V Ajblju so odprli fotografsko razstavo Fotografskega društva Grča iz Kočevja.

KRŠKO, 3. junija – Sijaj mi, sončece je bil naslov večera ljudskih pesmi, ki ga je v Dvorani v parku pripravilo KD Ljudski pevci Roženkravt.

NOVO MESTO, 3. junija – V Galeriji Kralj so odprli slikarsko razstavo Med nebom in zemljo akad. slikarja Jožeta Marinča iz Kostanjevice na Krki.

Nastop mladih plesalcev Folklornega društva Kres na prireditvi To smo mi – skoraj vsi.

PREČNA, 3. junija – Ob spominskem dnevu položitve temeljnega kamna Narodnega doma v Novem mestu so v Pristavi Lukna pripravili prireditev To smo mi – skoraj vsi. Nastopili so otroška skupina Folklornega društva Kres, zborček Kulturnega društva Nove arkade, Vaški zvon, Podgorjanski prijatelji, pevski zbori Šmihel, Ruperčvrh in Novo mesto ter ansambel Klasje. V Domu kulture Novo mesto so gledališčniki Kulturnega društva Otočec uprizorili komedijo Še tat ne more pošteno krasti, gledališčniki Kulturnega društva Prečna pa komedijo Podnajemnik.

SEVNICA, 3. junija – Slika zrcali človeka je bil naslov razstave upokojenega likovnega pedagoga, lutkarja in slikarja Mirka Bogoviča iz Loke pri Zidanem Mostu v Lekos Galeriji Ana. Umetnika je predstavil akad. slikar Alojz Konec, odprtje pa so popestrili učenci sevniške glasbene šole.

SOTESKA, 3. junija – Gledališka skupina OŠ Dolenjske Toplice je v Kulturnem domu nastopila z igro Kaj se skriva za velikim trebuhom.

DOBOVA, 4. junija – Prisluhniti je bilo mogoče koncertu ob 85. jubileju Gasilskega pihalnega orkestra Loče. Kot gosta sta nastopila Nuša Derenda in ansambel Dori.

SOTESKA, 4. junija – V Hudičevem turnu je bil koncert skupine Vodomec.

ŽUŽEMBERK, 4. junija – V vinski kleti Žužemberškega gradu je potekalo območno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž. Nastopilo je osem skupin: Fantje z vasi iz Škocjana, Čebelice iz Mirne Peči, Ljudski godci in pevke iz Turističnega društva Suha krajina, Podgorjanski prijatelji

Organizator kiparske kolonije Suha krajina 2005 Robi Struna v družbi s kiparjem Dirko Heijem.

iz Novega mesta, Vaški zvon iz Prečne, Društvo kmečkih žena iz Žužemberka in Bučenski ramplachi z Bučke.

BRESTANICA, 5. junija – Na Gradu Rajhenburg so pripravili srečanje pevcev ljudskih pesmi občine Krško 2005.

NOVO MESTO, 5. junija – V cerkvi sv. nadangela Mihaela v Šmihelu so na koncertu nastopili otroška skupina Zvezdice, ljudski pevci Podgorjanski prijatelji in tamburaška skupina Klasje.

KOČEVJE, 6. junija – Učenci in učitelji Glasbene šole Kočevje so se v Šeškovem domu predstavili na koncertu ob koncu šolskega leta.

NOVO MESTO, 6. junija – V Zavodu RS za šolstvo so odprli razstavo Punčka, fantek iz...

KRŠKO, 7. junija – Na koncertu Glasbene šole Krško so se v Dvorani v parku predstavili klarinetisti iz razreda prof. Roberta Pirca.

NOVO MESTO, 9. junija – Na razstavišču Gradu Grm Arkade so odprli fotografsko razstavo Z vonjem po morju Josipa Ušaja. – Na Grmskem srečanju v OŠ Grm so pripravili javno premiero gledališko-plesno-glasbene predstave učencev šole po literarni predlogi Dese Muck Blazno resno o šoli.

PREČNA, 9. junija – V Pristavi Lukna se je prireditev To smo mi – skoraj vsi nadaljevala z nastopom članov sekcij in pevskega zbora Društva upokojencev Novo mesto.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 9. junija – V hotelski avli Zdravilišča so odprli razstavo del, nastalih na likovni koloniji Začarani ribnik, in del učencev OŠ Dragotina Ketteja in Varstveno-delovnega centra.

TREBNJE, 9. junija – Glasbeno gledališče Melite Osojnik je v Kulturnem domu uprizorilo predstavo Take mačje, take mišje. – V dvorani Glasbene šole je bil koncert, na katerem so ob klavirski spremljavi Zoltana Petra in Damjane Zupan nastopili trije dijaki Srednje glasbene in baletne šole v Ljubljani: Blaž Avbar (trobenta), Simon Širec (saksofon) in Samo Perko (klarinet).

BREŽICE, 10. junija – Mladi glasbeniki Glasbene šole Brežice so povabili na zaključni koncert v Viteško dvorano Brežiškega gradu.

DOLENJSKE TOPLICE, 10. junija – V Zdraviliškem parku pri gostilni Rog je bil koncert Švicarske godbe na pihala.

DVOR PRI ŽUŽEMBERKU, 10. junija – Na ploščadi pred plavžem Auer-spergove železarne so odprli kiparsko kolonijo Suha krajina 2005. Poleg pobudnika, umetnostnega kovača Robija Strune, so se je udeležili likovni ustvarjalci: Dirk Heij iz Dragatuša, Jure Šuštaršič iz Črnomlja, Drago Mom iz Ruš, Stane Jarm iz Kočevja in Marjeta Baša iz Kal pri Ambrusu. Na ogled je bila priložnostna razstava izbranih del udeležencev in razstava o dvorski železarni. Umetnikom se je z verzi pridružil tudi pesnik Smiljan Trobiš.

KRŠKO, 10. do 11. junija – Ob občinskem prazniku so v Dvorani v parku zaigrali solisti krške glasbene šole. Na rajhenburškem gradu so nastopili pevci. V raški osnovni šoli je bilo mogoče prisluhniti koncertu Srak z Rake.

NOVO MESTO, 10. junija – Skupina Od Francina možgani je imela koncert v Knjigarni Goga.

PREČNA, 10. junija – Prireditev To smo mi – skoraj vsi se je na Pristavi Lukna nadaljevala z nastopom pevskih zborov, Folklornega društva Kres in Mestne godbe Novo mesto.

SEVNICA, 10. junija – Na Gradu Sevnica so pripravili multimedijski projekt Gibljive freske s projekcijo slik na stene gradu ob glasbeni spremljavi didžeev Zergona in Kum Suja.

ŽUŽEMBERK, 10. junija – V okviru 9. poletnih grajskih prireditev je igralska ekipa Kulturnega društva Gledališča Krka v vinski kleti Žužemberškega gradu uprizorila igro Toneta Partljiča Politika, bolezen moja.

BREŽICE, 11. junija – Posavski oktet je ob petletnici delovanja povabil na jubilejni koncert v Viteško dvorano Brežiškega gradu. – V Klubu Mladinskega centra je bil koncert alternativne godbe.

CELJE, 11. junija – Dina Pruščević in Tina Jakše, članici Plesnega društva Krokar iz Metlike, sta kot edini z našega območja nastopili na finalnem večeru Opisa, tekmovanja mladih koreografov.

Kipar Alojz Rak pri delu na kiparski koloniji Tretja razsežnost – Drska 2005.

KRŠKO, od 11. do 12. junija – Mladinski center Krško je organiziral 4. mladinski kulturni festival. Nastopili so jazzovski kvartet Aleša Suše in JJ kvartet z Jadranko Juras, plesne skupine, Vrtec Krško je pripravil gledališko komedijo Zmeda v vrtec Zvonček, nastopil je Jan Plestenjak in drugi.

MIRNA, 11. junija – Na športnem igrišču je bil koncert Duwal orkestra.

OTLICA NAD AJDOVŠČINO, 11. junija – Na Angelski gori so odprli kamnitno spiralo arhitekta Damjana Popelarja iz Tržišča.

TREBNJE, 11. junija – V Domu starejših občanov je potekalo medobmočno srečanje upokojenskih pevskih zborov Dolenjske, Bele krajine in Posavja.

VINICA, 11. junija – Župančičeva frulica je naslov srečanja mladih pesnikov in recitatorjev, ki je potekalo v Gasilskem domu. Za najboljšo mlado pesnico je bila razglašena Doroteja Vidmar iz OŠ Šmarješke Toplice, za najboljšo mlado recitatorko pa Ana Petkovič iz novomeške OŠ Center. Na prireditvi so nastopili viniški tamburaši, kot gostja pa Ana Jandras.

DOBOVA, 12. junija – Pridne roke naših krajanov ustvarjajo je bil naslov razstave ročnih del v Domu upokojencev.

SEVNICA, 12. junija – Na dvorišču Gradu Sevnica je bilo medobmočno srečanje pevcev ljudskih pesmi občine Sevnica.

TREBNJE, 12. junija – V župnijski cerkvi je bilo mogoče prisluhniti reviji otroških in mladinskih cerkvenih pevskih zborov dekanije Trebnje.

NOVO MESTO, 14. junija – Dolenjski oktet je bil gost koncerta ženskega pevskega zbora Jasmin v cerkvi sv. Lenarta. – Z izborom slik se je dolenjski publiki v Galeriji Krka predstavil akad. slikar Andrej Pavlič iz Ljubljane. Umetnika je predstavila Tatjana Pregl Kobe. Za glasbeno popestritev je na otvoritvi razstave poskrbel kitarist Jerko Novak.

NOVO MESTO, 15. junija – Ob zaključku šolskega leta so učenci Glasbene delavnice Lipičnik pripravili že drugi koncert v Planetu Tuš.

TREBNJE, 15. junija – V trgovini za umetnost Ben Art je potekala ustvarjalna delavnica nakita.

ČRNOMELJ, 16. junija – V OŠ Mirana Jarca je potekala zaključna prireditev bralnega kluba Knjižni molček.

IVANČNA GORICA, 16. junija – Gostja literarnega večera v Knjižnici je bila domačinka Polona Glavan, dobitnica letošnje Zlate ptice za literaturo.

KRŠKO, 16. junija – V Galeriji Krško so odprli pregledno razstavo slik članov Društva likovnikov Krško Oko ob dnevu društva in v spomin na kiparja Vladimirja Štovička. V kulturnem programu so nastopili ženski pevski zbor Odmev in harmonikar Tomaž Rožanec.

LOKAPRI ZIDANEM MOSTU, 16. junija – V prostorih krajevnega urada so odprli izposojevališče sevnške knjižnice in na ogled postavili razstavo trboveljske slikarke Marjane Holešek. Za priložnostni kulturni program so poskrbeli učenci loške podružnične šole.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 16. junija – Humanitarno društvo M & V Novina je priredilo dobrodelni koncert Družinskega tria Novina v Zdravilišču.

NOVO MESTO, 16. junija – Od peti obletnici smrti pisatelja Jožeta Dularja so v Narodnem domu pripravili spominski večer, katerega gosta sta bila režiser in scenarist filma o Dularju Igor Pediček in Peter Povh. – V Knjigarni Goga je potekal pogovor o knjižni novosti Anje Zalta Svetloba na zahodu.

NOVO MESTO, od 16. do 18. junija – Za OŠ Drska je potekala tridnevna 2. kiparska kolonija Tretja razsežnost, ki sta jo pripravila Galerija Škof in Krajevna skupnost Drska. Ustvarjali so: Andrej Gerbec, Marjan Stepan in Rudi Škof iz Novega mesta, Franci Kocjan iz Zagrada, Zvone Predalič iz Ljubljane ter Alojz Rak in Leopold Trbovec iz Sevnice.

ČATEŽ, 17. junija – V Kulturnem domu je bil prvi samostojni koncert Moškega pevskega zbora vinogradnikov Čatež z gostom večera, ansamblom Suha solza.

DOLENJSKE TOPLICE, 17. junija – Hotel Babilon je naslov monokomedije, ki jo je igralka Violeta Tomič uprizorila v OŠ.

KOSTANJEVICA, 17. junija – V Galeriji Božidarja Jakca so odprli raz-

stavo Križišče videastke, filmske ustvarjalke in režiserke Nataše Prosenc.

KOČEVJE, 17. junija – V Nami so na ogled postavili likovna dela dijakov Srednje šole Kočevje, ki so ustvarjali pod mentorstvom Aprilije Lužar.

KRKA, 17. junija – V cerkvi sv. Kozme in Damijana je bilo mogoče prisluhniti koncertu srednjeveške glasbe.

NOVO MESTO, 17. junija – Knjigarna Goga je povabila na kabarejski večer poezije in songov v izvedbi igralskega para Pipi & Gus.

PIŠECE, 17. junija – V večnamenskem domu je bil kulturni večer.

RIBNICA, 17. junija – Učenki 10. letnika violine Anita Plesničar in Nika Halas sta nastopili na glasbenem večeru Z violino skozi letne čase v dvorani Glasbene šole.

TREBNJE, 17. junija – V Mercatorjevem centru je bila glasbena predstava Muzikalčev zaklad.

VELIKA DOLINA, 17. junija – Dramska sekcija KUD Slavček je uprizorila veseloigro Moža je zatajila.

HROVAČA, 18. junija – Na skednju Škrabčeve domačije je potekal pogovor z udeleženci kongresa mednarodnega združenja pisateljev Pen na Bledu, Gregorjem Kružkovim, Aleksandrom Tkačnikom in Artom Paasilino.

SEMIČ, od 18. do 19. junija – Društvo likovnih ustvarjalcev Semič je organiziralo likovno kolonijo mladih, na kateri so se semiški osnovnošolci in srednješolci pod mentorskim vodstvom Lojzeta Kalinška uvajali v likovno ustvarjanje. Nastala dela so na ogled postavili v Taborski hiši.

ŠENTRUPERT, 18. junija – V Hiši vina na trgu so odprli prodajno galerijo, svoja dela pa je razstavil Veljko Toman.

ŠENTVID PRI STIČNI, 18. junija – V dvorani OŠ Ferda Vesela je potekal koncert zamejskih pevskih zborov.

TREBNJE, 18. junija – V novi Galeriji likovnih samorastnikov so slavnostno odprli 38. mednarodni tabor likovnih samorastnikov, na katerem je ustvarjalo 22 likovnikov iz Bosne in Hercegovine, Francije, Hrvaške, Italije, Srbije in Črne gore ter Slovenije. Slavnostni govornik je bil umetnostni zgodovinar in muzejski svetovalec Jožef Matijević, spregovoril je tudi starosta Tabora Janez Gantar, trebanjska županja Marica Škoda in Darinka Tomplak, v kulturnem programu pa je nastopil Oktet Lipa iz Trebnjega.

NOVO MESTO, 19. junija – V Kulturnem centru Janeza Trdine so povabili na predpremiero celovečernega filma Filipa Robarja Dorina Aven Čavora – Pridite, otroci. – Slovenski ekumenski zbor je bil gost slavnostnega koncerta ob desetletnici Frančiškanskega komornega zbora v Frančiškanski cerkvi. Zbor vodi Matej Burger.

ŠENTVID PRI STIČNI, 19. junija – Na 36. taboru slovenskih pevskih zborov je pod vodstvom dirigenta Igorja Švare zapelo okrog štiri tisoč pevcev. Programski scenarist je bil Stane Peček. Zbrane je pozdravil tudi minister za kulturo Vasko Simoniti.

HROVAČA, 20. junija – V cerkvi sv. Trojice je potekal večer komorne glasbe skladateljice Nine Šenk.

NOVO MESTO, 20. junija – Lutkovno gledališče Jožeta Pengova je v Knjigarno Goga povabilo na premiero lutkovne predstave Lenarta Zajca Zlodejev mlin. Ponovili so jo pri Pezdirčevi domačiji.

NOVO MESTO, od 20. do 24. junija – V Narodnem domu je potekala 1. mednarodna slikarska kolonija, ki jo je pod naslovom Novomeški likovni dnevi zasnoval slikar Janko Orač. Devet likovnikov je strokovno spremljala umetnostna zgodovinarica Anamarija Stibilj Šajn.

MIRNA, 21. junija – Na gradu Speča lepota je potekal Mali likovni tabor za ustvarjalce OŠ Dolenjske, Bele krajine in Posavja.

SEVNICA, 21. junija – Lutkovna skupina Mokre tačke iz Mokronoga je v Dvorani Alberta Felicijana na gradu uprizorila lutkovno predstavo Predpražnik. – V kulturni dvorani je bila na ogled pravljična na zruha graha, ki jo je Jana Udovič priredila v muzikal, uprizorili pa so jo učenci in učitelji OŠ Sava Kladnika.

TREBNJE, 21. junija – Gledališka skupina OŠ Trebnje je v Kulturnem

Danica Kastelic po premieri Jurčičeve povesti Domen, ki jo je dramatisirala in režirala.

domu pripravila gledališko premiero mladinske komedije Noč, ko je posijalo sonce.

BREŽICE, 23. junija – V Klubu Mladinskega centra so pripravili Češki večer Kamile Vetiškove s kratkima filmoma.

KRŠKO, 23. junija – Medobmočno srečanje literatov seniorjev Dolenjske, Posavja in Bele krajine je bilo v Dvorani v parku z mentorico in pesnico Stanko Hrastelj. Udeleženci so prisluhnili koncertu organista Lucjana Cetina.

NOVO MESTO, 23. junija – V Knjigarni Goga je potekal literarno-gledališki večer Miriam iz knjige Hevimetal z avtorjem Lenartom Zajcem.

OTOČEC, 23. junija – V Hotelu Šport si je bilo mogoče ogledati komedijo Saše Pavček Al en al dva?, ki jo je zrežiral in izvajal Aleš Valič.

ČRNC, 24. junija – Brežiški župan Ivan Molan je odprl atelje Vladke Sumrek, kjer se je tudi prva predstavila s svojimi likovnimi deli. Na slovesnosti so nastopili moški in ženski pevski zbor KUD Brežice.

KOSTEL, 24. junija – V dolini Kolpe se je pričela likovno-kiparska delavnica Likovna pot – Kolpa 2005.

KRMELJ, 24. junija – Ob zaključku šolskega leta so v telovadnici OŠ predstavili zgoščenko šolskega otroškega pevskega zbora Sonček.

METLIKA, 24. junija – Folklorna skupina Ivana Navratila je odprla letošnje 13. mednarodne poletne kulturne prireditve Pridi zvečer na grad.

MULJAVA, 24. junija – V letnem gledališču na Jurčičevi domačiji so premierno uprizorili gledališko priredbo Jurčičeve povesti Domen v režiji Danice Kastelic. Igro so nekajkrat ponovili še v juliju.

NOVO MESTO, 24. junija – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila na ogled premierna predstava projekta Staro, novo, naše - mesto.

PEČICE, 24. junija – Društvo študentov Brežice je organiziralo glasbeno prireditev Rock Pečice, na katerem je nastopilo šest glasbenih skupin.

SEVNICA, 24. junija – Godba Sevnica je v počastitev dneva samostojnosti povabila na koncert v atrij sevnškega gradu.

TREBNJE, 24. junija – V Centru za izobraževanje in kulturo je potekala slavnostna akademija ob Baragovem dnevu s slavnostnim govornikom Alojzem Rebulo in koncertom Tria Lorenz. V Baragovi galeriji je urednik Družine dr. Janez Gril odprl razstavo risb Franceta Goršeta Po Baragovi deželi, umetnika in razstavo pa je predstavil umetnostni zgodovinar Jožef Matijević. – V Mercator centru je potekala lutkovna predstava Trije prašički.

ŽUŽEMBERK, 24. junija – V župnijski cerkvi sv. Mohorja in Fortunata je na prvem koncertu na novih orglah igral organist Paolo Crivellar.

BREŽICE, 25. junija – V Klubu Mladinskega centra je bil koncert jazz tria Trilas.

ČATEŽ, 25. junija – Na prireditvi Kresnik ob dušici so na osrednjem vaškem trgu nastopili plesna skupina Tačke, akrobatska skupina Flip, čarobno gledališče Saltimenko in zbor Kres.

ČRNOMELJ, 25. junija – V spomin na papeža Janeza Pavla II. je bil v župnijski cerkvi koncert New Swing Quarteta. – Godba Črnomelj je povabila na Griček na prireditev Zgodba v poletje.

KOSTANJEVICA, 25. junija – Pihalni orkester Kostanjevica na Krki je v počastitev dneva državnosti povabil na tradicionalni koncert na dvorišče Lamutovega likovnega salona.

PODHOSTA, 25. junija – Društvo podeželske mladine Semič je v Kulturnem domu uprizorilo komedijo Naša hruška.

TREBNJE, 25. junija – V avli Centra za izobraževanje in kulturo so odprli razstavo del 6. mladega likovnega tabora, na katerem je 27 udeležencev iz devetih osnovnih šol pod vodstvom mentorjev upodabljajo grad Mirna. Nastopil je kvartet klarinetov Glasbene šole Trebnje. – Ob Baragovem dnevu je nastopil Občinski pihalni orkester.

BLANCA, 26. junija – Štirje letni časi je naslov gledališke igre, ki jo je v Kulturnem domu zaigralo KUD Franceta Prešerna.

MALA VAS, 26. junija – V kulturnem programu po maši ob Baragovem dnevu je nastopil Ženski pevski zbor Kulturno turističnega društva Dobrnič.

Nastop pouličnih gledališčnikov iz Rusije na festivalu Rudi Potepuški na novomeškem Glavnem trgu.

slavnostna govornica pa je bila poslanka Marjeta Uhan.

SEMIČ, 26. junija – Pri Gostilni Pezdirc je potekalo tradicionalno srečanje harmonikarjev.

CERKLJE OB KRKI, 28. junija – Ob prazničnem dnevu Slovenske vojske je Vojašnica odprla slikarsko razstavo Brede Videčnik Kuplenik iz Cerkelj ob Krki, mednarodno razstavo ekslibrisov z malimi grafikami dr. Rajka Pavlovca in mag. Janeza Krajncja iz Ljubljane ter rezbarsko razstavo. V kulturnem programu so nastopili Trebeški drotarji in Pevski zbor Planina.

METLIKA, 28. junija – V okviru poletnih prireditev Pridi zvečer na grad si je bilo na grajskem dvorišču mogoče ogledati komedijo Agencija za ločitev.

KOSTANJEVICA, 29. junija – Absolventka likovne pedagogike Urška Kuplenik je vodila prvo ustvarjalno likovno delavnico za otroke v Galeriji Božidarja Jakca.

NOVO MESTO, 30. junija – V okviru Festivala pouličnega gledališča Rudi potepuški je Mr. Pejo Theater z Rusije na Glavnem trgu izvedel predstavo Magota.

VINICA, 30. junija – V Spominski hiši Otona Župančiča je potekalo 10. bralno srečanje z gostjo Stanislavo Badjuk.

BOŠTANJ, junija – Ljudski pevci iz Boštanja so s koncertom v župnijski cerkvi obeležili 15-letnico delovanja.

BREŽICE, junija – Na mednarodnem pianističnem tekmovanju v Italiji sta v konkurenci enajstih držav lep uspeh dosegli mladi pianistki Glasbene šole Brežice: Eva Marija je v kategoriji B osvojila drugo nagrado, Ana Stopar pa v kategoriji D prvo nagrado.

BRESTANICA, junija – V galeriji na Gradu Rajhenburg je bila na ogled študijska razstava Od realizma od abstrakcije, na kateri je razstavilo svoja dela petnajst likovnikov, udeležencev letošnje likovne delavnice pod mentorstvom akad. slikarja Rajka Čubra.

ČRNOMELJ, junija – Z nečim je treba začeti je naslov fotografske razstave članice KUD Artoteka Bela krajina Anite Jamšek v Špeličevi hiši. – Tamkajšnja območna izpostava Javnega sklada za kulturne dejavnosti je izdala novo knjigo pesmi z naslovom Upanje Lojzke Puhek iz Tribuč. Zbirko je s slikami opremil ljubiteljski slikar Janko Butale iz Butoraja.

GLOBOČICE, junija – Na turistični kmetiji Pri Martinovih so pripravili 2. srečanje harmonikarjev. Nastopile so še ljudske pevke z Žejnega in Koledniki iz Bušeče vasi.

KOČEVSKA REKA, junija – V Kulturnem domu so ob krajevnem prazniku na ogled postavili razstavo slik in skulptur osmih avtorjev: Ivana Gederja, Majde Janša, Marije Klančar Bonca, Milice Koštrun, Tomaža Maurina, Petra Polončič Rutarčiča in Braneta Žuniča.

LJUBLJANA, junija – V Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani so predstavili monografijo Manhattan Srebrenice/ Srebrenica Manhattana akad. slikarja prof. Branka Suhyja, s katero je zaključil veliki likovni projekt.

METLIKA, junija – Vrtec je ob zaključku šolskega leta pripravil glasbeno dramatizacijo pripovedke Debela repa.

PIŠECE, junija – Župnija in Kulturno društvo Orlica Pišce sta organizirala 3. Oražnove dneve, na katerih so kot gostje nastopili mešani pevski zbori iz Bistrice ob Sotli, Brežic, Dobove in Pišec.

POVOLETO, od 23. do 26. junija – Na 9. mednarodnem tekmovanju mladih instrumentalistov se je odlično odrezal učenec Glasbene šole Krško, klarinetist Domen Mam in prejel posebno nagrado strokovne žirije za izvrstno interpretacijo.

SEMIČ, junija – Folklorna skupina Semiška ohcet je na mednarodnem folklornem festivalu v Turčiji zastopala Slovenijo.

ŽUŽEMBERK, junija – Na OŠ so ob zaključku šolskega leta odkrili bronasti relief doktorju filozofije, škofu, misijonarju in dobrotniku, dr. Janezu Gnidovcu, ki je bil rojen v Velikem Lipovcu pri Ajdovcu. Relief je delo akademskega kiparke mag. Alenke Vidrgar.

JULIJ

Slikarka in grafičarka Nataša Mirtič z udeleženci grafične delavnice v Galeriji Božidarja Jakca v Kostanjevici.

BREŽICE, 1. julija – Z uvodnim koncertom belgijskega ansambla Ausonia v Viteški dvorani Brežiškega gradu so se pričeli koncerti stare glasbe Skupine Festival Brežice. Dan prej je na gradu Fužine v Ljubljani nastopil francoski ansambel La Ca d'Oro.

KOSTANJEVICA, 1. julija – V Lamutovem likovnem salonu so odprli razstavo akvarelov z naslovom Hommage pesnikom akademskega slikarja Jožeta Ciuhe. Umetnika je predstavila Barbara Rupel, o svojem delu je spregovoril avtor sam, Melita Skušek pa je recitirala Grafenauerjeve pesmi.

NOVO MESTO, 1. julija – V okviru Festivala uličnega gledališča Rudi potepuški je bila na Glavnem trgu predstava Kdo je gospa Roža? v izvedbi Caroline Amoros iz Francije.

METLIKA, 1. julija – Poletne kulturne prireditve Pridi zvečer na grad so se nadaljevale s slavnostnim koncertom ob 155-letnici Godbe na pihala Metlika na grajskem dvorišču. Nastopili so še tamburaši Folklorne skupine Ivana Navratila, harmonikarja Jože Avbar in Martin Težek, flavtistka Ana Pezdirc Šalomon in Danilo Rus.

SEVNICA, od 1. do 2. julija – Na gradu je potekala likovna kolonija Potenciali Arspekta 6.

ŽUŽEMBERK, 1. julija – V nekdanji vinski kleti žužemberškega gradu je nastopil dixieland orkester Ljubljanske korenine.

BREŽICE, 2. julija – V okviru Festivala Brežice je bil v Viteški dvorani gradu Brežice koncert skupine Ensemble Severin. Koncert so ponovili v Cerkvii sv. Mihaela v Pišecah.

HINJE, 2. julija – Potekalo je tradicionalno 17. srečanje harmonikarjev, na katerem se je pomerilo 17 harmonikarjev iz vse Slovenije.

METLIKA, 2. julija – Na grajskem dvorišču je nastopilo plesno društvo Krokra.

NOVO MESTO, 2. julija – Na Novem trgu si je bilo mogoče ogledati predstavo Protipolucijske brigade na izvedbi Les Sangles iz Francije v okviru Festivala uličnega gledališča Rudi potepuški. – V Narodnem domu se je Festival Brežice nadaljeval s koncertom skupine La Ca d'Oro. Ponovili so ga še v Cerkvii sv. Trojice v Kapelah.

SOTESKA, 2. julija – Po sledeh mogočnega tura je naslov knjige Hie Preinfalka o Auerspergih, ki so jo predstavili v Hudičevem turnu. Nastopil je oktet Adoramus.

ŠKOCJAN, 2. julija – Pred občinsko stavbo sta imeli letni koncert dekliška pevka in folklorna skupina Plamen.

ČRNOMELJ, 3. julija – V župnijski cerkvi je bil koncert Angelske harmonije s pevko Shirly Roden in flavtistko Alenko Zupan.

NOVO MESTO, od 3. do 16. julija – 38 Korošcev se je na OŠ Grm udeležilo 15. jezikovnih počitnic.

KOSTANJEVICA, od 4. do 8. julija – Osem osnovnošolcev se je udeležilo petdnevne grafične delavnice za otroke v Galeriji Božidarja Jakca, ki jo je vodila akademska slikarka Nataša Mirtič.

METLIKA, 4. julija – Na grajskem dvorišču so nastopili mehiški plesalci.

TREBNJE, od 4. do 7. julija – V Centru za izobraževanje in kulturo je potekala poletna likovna delavnica oblikovanja nakita in okraskov ter poslikave tekstila.

BREŽICE, 6. julija – Francoski Lunin kabaret se je končal s ponovitvijo predstave Streha sveta v Parku pri Mladinskem centru.

KOSTANJEVICA, 6. julija – V okviru Klasikaa Kostanjevica/Rajhenburg Skupine Festival Brežice je bil v samostanski cerkvi Galerije Božidarja Jakca koncert skupine Dialogos.

BREŽICE, 7. julija – V Viteški dvorani Brežiškega gradu je bil koncert Hrvaškega baročnega ansambla v okviru Festivala Brežice.

METLIKA, 7. julija – Prireditve Pridi zvečer na grad so se nadaljevale s pogovorom Tonija Gašperiča z Manco Košir.

SEVNICA, 7. julija – Igra barv je naslov razstave Armanda Rurnška v Lekos galeriji Ana. Otvoritev je popestrila pianistka Nina Mole.

ŠKOCJAN, 7. julija – Pred občino je ob občinskem prazniku potekala revija pevskih zborov škočjanske občine.

BRESTANICA, 8. julija – Poletje na gradu Rajhenburg se je pričelo s koncertom pevke Melite Osojnik z njeno glasbeno skupino.

MULJAVA, 8. julija – KD Josipa Jurčiča je v Letnem gledališču pri Jurčičevi domačiji izvedlo dramatizirano Jurčičevo povest Domen in jo ponovilo še naslednji dan.

NOVO MESTO, 8. julija – V Kapiteljski cerkvi je bilo mogoče prisluhniti koncertu violinistke Lidewij van der Voort in čembalistke Menno van Delft v okviru Klasikaa Slovenija Skupine Festival Brežice. Koncert so ponovili tudi v brežiški cerkvi sv. Mihaela. – Na dvorišču Knjigarne Goga sta nastopila pevec Aleš Hadalin in pianist Marko Boh ter predstavila zgoščenko Norec.

RIBNICA, 8. julija – V Galeriji Miklova hiša so odprli razstavo izbranih del študentk in študentov podiplomskega študija na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani.

SEVNICA, 8. julija – V grajski kleti so pripravili razstavo del, nastalih na 6. sevniški likovni koloniji Arspekta 6 Potenciali.

BREŽICE, 9. julija – V Parku pri Mladinskem centru je bil koncert neklasične glasbe. Nastopila sta Andreja Zlatič in Janez Ostreljč.

HROVAČA, 9. julija – Na Škrabčevo domačijo so povabili na koncert instrumentalne skupine za staro glasbo Musa Ludens.

OTOČEC, od 9. do 10. julija – Potekal je največji slovenski rockovski festival Rock Otočec.

PIŠECE, 9. julija – V cerkvi sv. Mihaela so odprli razstavo del likovne kolonije Pišeece 2005, na kateri je sodelovalo 32 likovnikov, njihovo delo pa sta strokovno spremljala Cvetka Miloš in Vlado Cedilnik.

SOTESKA, 9. julija – V Hudičevem turnu je bil koncert kitarista Žareta Živkovića in violinista Volodje Balžarovskega.

VRANOVIČI, 9. julija – V gasilskem domu so na ogled postavili razstavo del, ki so ta dan nastala na 4. mednarodni slikarski in kiparski koloniji z naslovom V osrčju Bele krajine.

METLIKA, 10. julija – Na Grajskem dvorišču je nastopil mladinski big band Dobrepolje in Andreja Zupančič.

MOKRICE, 12. julija – V okviru Festivala Brežice je bil na gradu Mokrice koncert ansambla Pramea.

BRESTANICA, 13. julija – Na Gradu Rajhenburg je bilo mogoče prisluhniti koncertu Igorja Pomykala in Hansa Brüderla v okviru Klasikaa Kostanjevica/Rajhenburg Skupine Festival Brežice. Koncert so ponovili v Viteški dvorani gradu Mokrice in v Narodnem domu v Novem mestu.

DOLENJSKE TOPLICE, 14. julija – V Zdraviliškem parku je potekala kiparska delavnica Jožeta Kumra in kiparska delavnica za otroke pod vodstvom Vesne Majes.

KOSTANJEVICA, 14. julija – V okviru Klasikaa Kostanjevica/Rajhenburg Skupine Festival Brežice je bil v Galeriji Božidarja Jakca koncert ansambla Schola: Machaut.

NOVO MESTO, 14. julija – V šmihelski župnijski cerkvi je bil koncert Shirle Roden in flavtistke Alenke Zupan z naslovom Angelske harmonije.

KRŠKO, 15. julija – V Klubu Milka so pripravili večer animiranih filmov.

METLIKA, 15. julija – Poletne kulturne prireditve Pridi zvečer na grad so se nadaljevale z nastopom bobnarja Zlatka Kaučiča in Combo jazz banda.

SEMIČ, 15. julija – V Taborski hiši so odprli razstavo ohcetnih jedi, fotografsko in slikarsko razstavo.

METLIKA, 16. julija – Z monokomedijo Hotel Babilon je na Grajskem dvorišču nastopila Violeta Tomič.

NOVO MESTO, 16. julija – V Kapiteljski cerkvi je bil koncert skupine Pramea Ensemble v sklopu Klasikaa Slovenija Skupine Festival Brežice. Ponovili so ga v Lutrovski kleti gradu Sevnica.

REPNO, 16. julija – Ženski pevski zbor Svoboda z Mirne se je predstavil na Štrekljevih večerih.

Delovni utrinek s 5. kiparske kolonije Dolenjske Toplice.

SOTESKA, 16. julija – V Hudičevem turnu so na 4. srečanju slikarjev Likovni trenutek ustvarjali dolenjski likovniki Jože Marinč, Jožica Medle, Androič Dado, Jože Kumer, Marjan Podlogar in Janko Orač ter ob koncu dneva dela tudi razstavili. Odvornitveno slovesnost je pospremil nastop trebanjskega Stil kvarteta.

ŠMARJETA, 16. julija – Na 3. reviji pevskih zborov Pokrajinske zveze društev upokojencev Dolenjske so nastopili: mešani pevski zbori upokojenskih društev Novo mesto, Semič, Straža, Črnomelj, Mirna in Plastoform, ženski pevski zbor Društva upokojencev Metlika ter moška pevska zbora Rožmarin iz Mirne Peči in Društva upokojencev Mirna.

ŽUŽEMBERK, 16. julija – V nekdanji vinski kleti gradu so odprli likovno razstavo del, nastalih na 1. ekstemporu Budganja vas, ki jo je organiziral Rašo Sitar iz Ljubljane. Odprli so tudi likovno razstavo KUD Žužemberk. Odvornitev je pospremil koncert Adija Smolarja. Na ogled so postavili tudi razstavo del kiparske kolonije Suha krajina 2005. Sledila sta koncert Shirlije Roden in Alenke Zupan ter nato Andreja Šiferjra.

TELČE, 17. julija – V Gasilskem domu je potekalo srečanje ljudskih pevcev Telška žetev. Nastopile so domače ljudske pevke, Fantje s Preske, Ljudske pevke iz Rogatca, Vaški zvon iz Prečne, Ljudski pevci s Svibnega., Trebeški drotarji iz Artič, Društvo podeželskih žena s Predmeje pri Ajdovščini ter harmonikarja Daniel in Matej Slabšak.

BREŽICE, 19. julija – V sklopu Festivala Brežice je bil v Viteški dvorani Brežiškega gradu koncert ansambla Riecreation D'Arcadia. Koncert so dan pozneje ponovili v cerkvi Marijinega vnebovzvetja v Trebnjem.

DOLENJSKE TOPLICE, od 20. do 22. julija – Pobudnik in organizator 5. kiparske kolonije Dolenjske Toplice slikar Jože Kumer je v goste povabil: akademski kiparje Draga Moma iz Ruš, Silvijo Popovič Arc iz Ljubljane, Ervina Potočnika iz Grosuplja in ljubiteljskega kiparja Toneta Zupančiča iz Rumanje vasi.

METLIKA, 21. julija – Godalni kvartet Rožmarinke je nastopil na poletnih kulturnih prireditvah na grajskem dvorišču. Med koncertom je slikal akademski slikar Zmago Modic.

NOVO MESTO, 21. julija – Gosta literarnega večera v atriju Knjigarne Goga sta bila urednik iz Cankarjeve založbe Zdravko Duša in pesnik, dramatik, pisatelj in esejist Milan Dekleva, ki sta predstavila Deklevov najnovejši roman Zmagoslavje podgan.

BREŽICE, 22. julija – Koncertu Večer z Rahmaninovim kočevskega pianista Erika Šulerja je bilo mogoče prisluhniti v Viteški dvorani Brežiškega gradu v okviru Festivala Brežice.

DOLENJSKE TOPLICE, 22. julija – Na prireditvi na jasi je bil koncert skupine Billy's Private parking ter Vlada Kreslina in Malih bogov.

MALA LOKA, od 22. do 23. julija – Na gradu Mala Loka je potekal 4. poletni festival gledališča in glasbe Le Soleil.

NOVO MESTO, 23. julija – Pihalni orkester Krka se je s programom, ki so ga glasbeniki pripravili za svetovno tekmovanje pihalnih orkestrov v Kerkradeju na Nizozemskem, predstavil domačemu občinstvu v Kulturnem centru Janeza Trdine. S koncertom so se pričeli 5. novomeški poletni večeri.

RATEŽ, 24. julija – Pri gasilskem domu je potekalo tekmovanje za Zlato harmoniko Ljubečne in tekmovanje za nagrado Rateža.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 26. julija – Na odvornitvenem koncertu Aninih glasbenih večerov sta v podružnični cerkvi sv. Ane nastopili sestre Mateja in Jerneja Žarn. Pevki je na klavir spremljala Nika Tkalec.

NOVO MESTO, 27. julija – Novomeški poletni večeri so se v Kulturnem centru Janeza Trdine nadaljevali s koncertom Tamburaškega okrestra Banja Luka iz Bosne in Hercegovine.

BREŽICE, 28. julija – V okviru Festivala Brežice je bil v Viteški dvorani Brežiškega gradu koncert švedske skupine Ensemble Villancico. Koncert so ponovili tudi v cerkvi sv. Mihaela v Pišecah.

DOLENJSKE TOPLICE, 28. julija – V Gostilni Rog so pripravili glasbeni

JULIJ

večer s francosko zasedbo Les soeurs Kousinovitch. Lirični bazar kabaret so dan pozneje ponovili v Knjigarni Goga v Novem mestu.

NOVO MESTO, 28. julija – Stanka Hrastelj se je na literarnem večeru v Knjigarni Goga pogovarjala s pesnico Barbaro Korun.

ZAPLAZ, 29. julija – V okviru Klasikaa Slovenija Skupine Festival Brežice je bil v cerkvi Matere božje koncert skupine Le Poeme Harmonique.

SEVNICA, 29. julija – Sevnško grajsko poletje 2005 je v grajskem atriju nadaljeval Zlatko Kaučič s projektom Kombo.

KERKRADE, 30. julija – Pihalni orkester Krka pod vodstvom Mira Sajeta je dosegel svoj največji uspeh, na 15. svetovnem tekmovanju pihalnih orkestrrov je v 1. kategoriji dosegel zlato medaljo s pohvalo.

ŠENTRUPERT, 30. julija – V cerkvi sv. Ruperta je bilo mogoče prisluhniti koncertu Hrvaškega baročnega ansambla v okviru Klasikaa Slovenija Skupine Festival Brežice.

DOLENJSKE TOPLICE, julija – KUD Vesel Teater je ob občinskem prazniku v parku Zdravilišča pripravilo skeč.

KRMELJ, julija – Osnovna šola Krmelj je izdala zgoščenko Otroškega pevskega zbora Sonček z naslovom Mi se imamo radi.

NOVO MESTO, julija – Pri Založbi Goga je izšlo troje novih leposlovnih knjig: knjižna prvenca dolenskih avtorjev, pesniška zbirka Nizki toni Stanke Hrastelj in zbirka kratkih zgodb Diznilend Matjaža Brulca, ter roman hrvaške pisateljice Vedrane Rudan Ljubezen na zadnji pogled v prevodu Barice Smole. V knjižni zbirki Ana Goga je izšel zbornik Novo mesto - odsev Krke s prispevki s strokovnega posveta izpred treh let. – Reklamna agencija Konvikt je izdala knjigo Utrinki z Dolenjske, v kateri sta združila moči pesnik Smiljan Trobiš in fotograf Tomaž Blatnik. – V mali dvorani Kulturnega centra Janeza Trdine je bila na ogled likovna razstava Say hello to my new family Gorazda Krnca iz Maribora.

PODZEMELJ, julija – Na OŠ Podzemelj je potekala prva belokranjska poletna jazz delavnica, ki jo je vodil Braco Doblekar.

TREBNJE, julija – Območna izpostava Javnega sklada za kulturne dejavnosti je pripravila več poletnih likovnih delavnic v prostorih Centra za izobraževanje in kulturo.

ŽUŽEMBERK, julija – Žužemberška župnijska cerkev sv. Mohorja in Fortunata je dobila nove orgle, ki jih je koncertno krstil mednarodno priznani organist prof. Paolo Crivellaro.

AVGUST

NOVO MESTO, 1. avgusta – Dolenjska prestolnica je že peto leto zapored z mednarodno poletno fotografsko delavnico Fotopub, ki je letos prerasla v Festival dokumentarne fotografije, postala živahno fotografsko prizorišče. Pod geslom Stara šola: nova šola so predstavili stare slovenske in sodobne slovenske in tuje fotografske mojstre, pripravili so več predavanj in fotografskih razstav. Prvi dan festivala so v Narodnem domu odprli fotografsko razstavo Balazsa Gardija, Georgea Georgiouja in Mance Juvan.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 1. avgusta – Novomeška ljubiteljska slikarka Marija Starc se je s svojo prvo samostojno razstavo krajine in cvetnih tihožitij predstavila v Zdravilišču. Otvoritev je popestril nastop Dolenjskega okteta.

BREŽICE, 2. avgusta – V Viteški dvorani Brežiškega gradu je bilo mogoče prisluhniti koncertu skupine La Bergamasca v okviru Festivala Brežice.

NOVO MESTO, 2. avgusta – V Galeriji Arkade grad Grm so odprli fotografsko razstavo Vanesse Winship v okviru Festivala Fotopub.

BRESTANICA, 3. avgusta – Na gradu Rajhenburg je bil koncert britanskega dua Trobaritz v okviru Klasikaa Kostanjevica/Rajhenburg Skupine Festival Brežice.

NOVO MESTO, 3. avgusta – V Galeriji Simulaker so na ogled postavili fotografsko razstavo Paula Loweja in Zijaha Gafiča v okviru Fotopuba.

HROVAČA, 4. avgusta – Na Škrabčevi domačiji je bilo mogoče prisluhniti koncertu godalnega kvarteta Rožmarinke.

Flavtistka Nija Androjna na Aninem glasbenem večeru v Leskovcu pri Krškem.

NOVO MESTO, 4. avgusta – V Kulturnem centru so pripravili tribuno Fotografija - estetika - etika v sklopu Festivala Fotopub. – V klubu Lokal-Patriot so vrteli projekcije dokumentarnih fotografskih zgodb.

DOLENJSKE TOPLICE, 5. avgusta – Srce sem odklenil je naslov pesniške zbirke domačina Slavka Klančičarja, ki so jo predstavili v Gostišču Rog. Nastopila je glasbena skupina Kontrabant.

KOSTANJEVICA, 5. avgusta – V samostanski cerkvi Galerije Božidarja Jakca je bil koncert skupine Ensemble Treccanum v sklopu Klasikaa Kostonjevic/Rajhenburg Skupine Festival Brežice.

NOVO MESTO, 5. avgusta – Galerija Kralj je gostila fotografa Stojana Kerblerja v okviru Fotopuba.

TURANOVEC, 5. avgusta – Folklorna skupina Turističnega društva Straža je bila drugič gostja KUD Seljačka sloga na Hrvaškem.

BREŽICE, 6. avgusta – V parku pri Mladinskem centru je bilo mogoče prisluhniti koncertu tolkalske skupine Bobnars United.

KOSTANJEVICA, 6. avgusta – V sklopu Klasikaa Kostonjevic/Rajhenburg Skupine Festival Brežice je v samostanski cerkvi Galerije Božidarja Jakca nastopila skupina La Folata. Koncert so dan pozneje ponovili še na gradu Bizeljsko.

NOVO MESTO, 6. avgusta – V atriju Knjigarne Goga je bila zaključna razstava udeležencev delavnice Fotopub.

DOLENJSKE TOPLICE, 7. avgusta – Na prireditveni jasi je potekalo tekmovanje harmonikarjev.

MOKRONOG, od 8. do 14. avgusta – Enajst študentov se je udeležilo 2. poletnega interdisciplinarnega raziskovalnega tabora Mokronog 2005. Raziskovali so gostilne in ljudsko petje v Mirnski dolini ter dediščino stavbarstva v Mokronogu z okolico.

KOSTANJEVICA, 10. avgusta – V Lamutovem likovnem salonu je Galerija Božidarja Jakca organizirala otroško ustvarjalnico.

MOKRICE, 11. avgusta – Koncerti stare glasbe v okviru Skupine Festival Brežice 2005 so se zaključili s koncertom flavtista Stefana Beta in čembalista Francesca Cere. Naslednji dan je bil koncert še v cerkvi sv. Neže na Kumu.

SEVNICA, 11. avgusta – Akademsko kiparka Katja Maker se je s svojimi deli predstavila na razstavi v galeriji gradu Sevnica.

KOSTEL, od 12. do 15. avgusta – Na 6. tamburanje va Kosteje je potekal festival etno glasbe z naslovom Svet Kolpe 2005.

KRKA, 12. avgusta – Ruske in romske romance je na kmetiji Javornik prepeval duet Mar Django.

LESKOVEC, 12. avgusta – Anini glasbeni večeri so se nadaljevali s koncertom flavtistke Nije Androjna, doma iz Sevnice, in ljubljanske pianistke Ane Sremič Bursač v cerkvi sv. Ane. Zaigrala je tudi čelistka Tamara Gombač.

STRAŽA, 12. avgusta – V cerkvi sv. Tomaža je bilo mogoče prisluhniti koncertu KUD Kvartet Dolenjske Toplice in KUD Tartini.

BRESTANICA, 13. avgusta – Na gradu Rajhenburg je potekalo 8. državno prvenstvo harmonikark z diatonično harmoniko. Strokovna komisija je zmago soglasno dodelila Teji Ljubič iz Javorja pri Ilirski Bistrici.

ČRNOMELJ, 13. avgusta – Ob krajevnem prazniku je bil na Gričku večer z Godbo na pihala Črnomelj.

KOSTANJEVICA, 13. avgusta – V nekdanji samostanski cerkvi Galerije Božidarja Jakca je bil koncert Deškega zbora zborovske šole M. I. Glinka iz St. Petersburga. Ponovili so ga v cerkvi Marijinega vnebovzeta v Novi Štifti.

LOČE, od 13. do 14. avgusta – Gasilski pihalni orkester Loče je sodeloval na Poletni kopalni godbi v Izoli. Nastopile so tudi mažorete.

METLIKA, 13. avgusta – Skupina Katanija je v okviru kulturnih poletnih prireditev Pridi zvečer na grad nastopila na grajskem dvorišču.

SEVNICA, 13. avgusta – Na gradu je potekal festival elektronske glasbe Princess Rocks the Castle.

NOVO MESTO, 15. avgusta – Na uvodnem koncertu Festivala Jazzinty je v Kulturnem centru Janeza Trdine nastopil kitarist Vlatko Stefanovski.

Fotograf Robert Kokol ob eni od svojih fotografij iz cikla Lanka.

Vse fotografije v Kroniki: M. Markelj

NOVO MESTO, 16. avgusta – Festival Jazzinty se je nadaljeval s koncertom kvarteta Jerryja Bergonzija v Kulturnem centru Janeza Trdine.

NOVO MESTO, 17. avgusta – Na trgu pred restavracijo Breg je bila projekcija risank Bajke in povesti o Gorjancih.

NOVO MESTO, 18. avgusta – Na Muzejskih vrtovih je bilo mogoče prisluhniti koncertu The Fool Coll Jazz Orchestra s trobentačem Ericom Vloeimansom v okviru Jazzintyja in Novomeških poletnih večerov. – Matjaž Grum se je v atriju Knjigarne Goga pogovarjal z avtorjem knjižnega prvenca Diznilend Matjažem Brulcem.

RIBNICA, 18. avgusta – V Galeriji Miklove hiše so odprli 4. razstavo izbranih slik iz ribniške likovne zbirke. Izbor je opravila Polona Lovšin, z deli pa so se predstavili Jelka Flis, Jasna Kozar, Alenka Sotler, Marija Rus, Milena Usenik in Zdenka Žido.

ČRNOMELJ, 19. avgusta – V grajskem atriju je bil koncert Bast Kolektiva.

DOLENJSKE TOPLICE, 19. avgusta – V Hudičevem turnu so razstavili izdelke s keramične in otroške kiparske delavnice mentorice Vesne Majes. Na ogled je bila predstava glasbene pravljice o zlati roži Melite Osojnik.

METLIKA, 19. avgusta – Lanka je naslov fotografske razstave metliškega rojaka, fotografa Roberta Kokola, ki so jo postavili v Ganglovem razstavišču.

NOVO MESTO, 19. avgusta – V atriju Knjigarne Goga je bil kratek koncert Goga Banda. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bil koncert Jure Pukl Jazzon kvintet, ki je izvedel finalne skladbe za nagrado jazzon v okviru Jazzintyja in Novomeških poletnih večerov.

ŽUŽEMBERK, 19. avgusta – V grajski vinski kleti žužemberškega gradu je potekala kulturno-etnološka prireditev Pišce se predstavijo.

ČATEŽ OB SAVI, 20. avgusta – Pred domom krajanov so predstavili knjigo Čatež skozi zgodovino.

ČRNOMELJ, 20. avgusta – Vodomci so povabili na koncert v grajski atrij.

KRKA, 20. avgusta – Na kmetiji Magovac je bil kabaretni koncert Patetico v sklopu Festivala Krka.

NOVO MESTO, 20. avgusta – Na Muzejskih vrtovih je potekal zaključni koncert Jazzintyja in Novomeških poletnih večerov.

ŽUNIČI, 20. avgusta – Na Šokčevem dvoru so na ogled postavili dela, nastala na slikarski koloniji KUD Artoteka.

PODGORA, 21. avgusta – V Koči pri Koritu so odprli razstavo del udeležencev slikarskega srečanja.

ŠENTJERNEJ, 21. avgusta – V župnijski cerkvi je bilo tradicionalno srečanje pritrkovalcev, ki se ga je udeležilo devet skupin. Pritrkovalci sv. Jerneja so v sodelovanju z oktetom Šimelj izdali zgoščenko.

NOVO MESTO, od 22. do 28. avgusta – Potekal je Študentski kulturni festival Štunf, ki je bil namenjen ustvarjalnosti mladih pisateljev, igralcev, filmarjev, fotografov, intermedijskih in drugih ustvarjalcev iz vse Slovenije. V prostorih Rica je potekala delavnica risanja stripov – Na Muzejskih vrtovih sta nastopila Vlado Kreslin in Miljenko Jergović ter skupina Rudolfovo z gosti.

NOVO MESTO, 22. avgusta – V Domu kulture so pripravili prireditev Milo je poletno nebo s projekcijo kratkih filmov v okviru Novomeških poletnih večerov.

NOVO MESTO, 23. avgusta – Na Glavni trg so povabili na projekcijo štirih risank Gorjanske bajke na Bergmanove hiše. – V atriju Knjigarne Goga so pripravili literarni večer v okviru mednarodnega pesniškega festivala Dnevi poezije in vina. – Na Muzejskih vrtovih je nastopila francoska etno skupina Lirični kabaret.

METLIKA, 24. avgusta – Tako se je pelo in igralo nekoč je bil naslov medobmočne revije pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž na gradu.

NOVO MESTO, 24. avgusta – V atriju Knjigarne Goga sta Stojan Pelko in Barbara Hribar predavala o knjigi Gillesa Deleuza s projekcijo izbranih filmskih insertov v okviru delavnice stripa Stripina.

LOKA PRI ZIDANEM MOSTU, 25. avgusta – V Trubarjevem domu so

odprli likovno in fotografsko razstavo ustvarjalcev 7. KreArta in odprli 8. srečanje likovnih in glasbenih ustvarjalcev in fotografov KreArt.

ŠENTJERNEJ, 25. avgusta – V okviru občinskega praznika je imel koncert Slovenski oktet.

DRAŠIČI, od 26. do 28. avgusta - Trinajst slikarjev iz Kočevja, Novega mesta, Črnomlja, Semiča, ter kipar iz Gribelj so se udeležili 3. slikarske kolonije, ki jo je vodila akademski slikar Slavko Čečerov iz Črnomlja.

KRKA, 26. avgusta – Na kmetiji Javornik je nastopila komorna jazzovska skupina Bossa de novo.

METLIKA, 26. avgusta – Kulturne poletne prireditve Pridi zvečer na grad so se zaključile s koncertom vokalno-instrumentalne skupine Katalena.

ŠENTJERNEJ, 26. avgusta – V župnijskem domu so odprli razstavo del slikarske kolonije Jernejevo 2005, ki jo je na temo Bajke in povesti o Gorjancih ob stoletnici smrti pisatelja Janeza Trdine organizirala domačinka Jožica Medle. Sodelovali so: Duša Jesih, Tone Siefert, Marjan Skumavc, Janez Suhadolc, Gorazd Šimenko in Tanja Špenko. Odprli so tudi razstavo ročnih del. Pred občinsko stavbo je nastopil občinski pihalni orkester.

LITIJA, od 26. do 27. avgusta – Zbor sv. Nikolaja je pripravil seminar Umeti in peti spiritual in gospel, ki ga je vodil priznani poznavalec tovrstne glasbe Paul A. Smith iz ZDA.

VELIKE POLJANE, 26. avgusta – Pri gasilskem domu je na Večeru folklor nastopila Folklorna skupina Tineta Rožanca iz Ljubljane.

BRESTANICA, 27. avgusta – Poletno grajsko kulturno dogajanje na gradu Rajhenburg se je zaključilo s prireditvijo Folklor brez meja, na kateri so nastopili folkloristi iz hrvaškega Glogovca in iz senovškega KD Svoboda.

SOTESKA, 27. avgusta – V Hudičevem turnu je bilo mogoče prisluhniti koncertu Nine Kompare in Tomaža Plahutnika.

ŠENTJERNEJ, 27. avgusta – Na Trgu je bil skupni koncert pihalnih orkestrrov Šentjerneja, Kamnika, Kostanjevice in Vodice.

ŠENTRUPERT, 27. avgusta – V cerkvi sv. Ruperta je bil večer francoskih melodij, italijanske opere in glasbe iz Muzikalov s Samuelom de Beck Spitzerjem in Damjano Zupan.

BIZELJSKO, 31. avgusta - V cerkvi sv. Lovrenca je nastopil Policijski simfonični orkester, gostja pa je bila pevka Nuša Derenda.

KRŠKO, 31. avgusta – V sklopu poletnih večerov je bil v Parku v starem mestnem jedru koncert Petra Dimbeka&Vox populi.

BRUSELJ, avgusta – Oblikovalka keramike Marjeta Baša iz Kala pri Ambrusu je svoje izdelke razstavila v Generalštabu organizacije Nato.

KRŠKO, avgusta – Pomožni škof mariborske škofije dr. Anton Stres je v starem mestnem jedru blagoslovil novo Slomškovo knjigarno.

LJUBLJANA, avgusta – Založba Družina je izdala knjigo Pogovori s slovenskimi duhovniki novinarja in pesnika Ladislava Lesarja. – V Galeriji Krka so odprli razstavo del, ustvarjenih na šmarješki slikarski koloniji Kapljica vode, na kateri so se med petnajstimi likovniki predstavili tudi štirje dolenski: Jelka Kupec, Marjan Maznik, Jožica Medle in Janko Orač.

METLIKA, avgusta – Beokranjski muzej Metlika je v Kambičevi galeriji organiziral delavnice za otroke.

NOVO MESTO, avgusta – V Kulturnem centru Janeza Trdine so odprli razstavo topliškega akademskega slikarja Jožeta Kumra z naslovom Ne vse prav zares o motivih Novega mesta. – V samozaložbi je izšla zgoščenka novomeškega pesnika Smiljana Trobiša Ljubezenske pesmi. Pesmi recitira avtor. – Pri založbi Kmečki glas je izšel drugi del knjige Uskoška princesa upokojenega novomeškega novinarja Slavka Dokla.

ŽUŽEMBERK, avgusta – Žužemberški rogisti so praznovali desetletnico delovanja.

RAST

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

LETNIK XVI., OKTOBER 2005, št. 5 (101), ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

IZDAJATELJICA:	Mestna občina Novo mesto, zanjo župan mag. Boštjan Kovačič
SOIZDAJATELJICE:	Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Mirna Peč, Semič, Šentjernej, Škocjan, Trebnje, Žužemberk in Založba Goga
SVET REVIJE:	Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Rudolf Cerkovnik (Žužemberk), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Ida Zagorec (Šentjernej), Aleksander Rupena (Mirna Peč), Stane Peček (Trebnje) in Mitja Ličen (Založba Goga)
UREDNIŠTVO:	Milan Markelj (odgovorni urednik), Nataša Petrov (namestnica odgovornega urednika), Ivan Gregorčič (Literatura), Marinka Dražumerič (Kultura), Marko Koščak (Družbena vprašanja), Tomaž Koncilijs (Odmevi in odzivi), Janko Orač (likovni urednik)
NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA:	Mestna občina Novo mesto, Novi trg 6, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07)39-39-253, faks: (07) 39-39-208, elektronska pošta: rast@novomesto.si.
TAJNIK REVIJE:	Franc Zaman – Uradne ure ob sredah od 11. do 15. ure, tel.: 041-845-729.
LEKTOR:	Peter Štefančič
NAROČNINA:	Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast Letna naročnina za fizične osebe je 4.500 SIT, za pravne osebe 7.500 SIT. Ta številka stane v prosti prodaji 1.000 SIT Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
PRISPEVKI:	Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Želeno je, da so prispevki napisani z računalnikom, stiskani v dveh izvodih s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisni na računalniški disketi naj bodo shranjeni v formatu MS Word.
NAKLADA:	500 izvodov
PRIPRAVA ZA TISK:	MiM
TISK:	Tiskarna Novo mesto Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odst. Izhaja dvomesečno
PODPORNIKI:	Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, občine soizdajateljice, Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, Komunala Novo mesto, Trimo Trebnje in Krka, tovarna zdravil Novo mesto.

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

David BEDRAČ, prof. slovenskega jezika, Ptuj

Rasto BOŽIČ, publicist, Novo mesto

Vilma BUKOVEC, sopranistka in operna pevka, Ljubljana

Marijan DOVIČ, mag., mladi raziskovalec na literarnem inštitutu ZRC SAZU Ljubljana, Novo mesto

Ivan GREGORČIČ, prof. slovenskega jezika in književnosti, Rakovnik pri Šentrupertu

Janez KOLENC, prof. slovenskega jezika, Novo mesto

Tomaž KONCILIJA, univ. dipl. literarni komparativist in prof. slovenščine, Novo mesto

Marijan F. KRANJC, generalmajor, Ljubljana

Borut KRIŽ, univ. dipl. arheolog, muzejski svetovalec, kustos, Dolenjski muzej Novo mesto, Novo mesto

Alenka ČERNELIČ KROŠELJ, prof. umet. zgodovine in univ. dipl. etnologinja in kult. antropologinja, Brežice

Janez KURE, mag., Črnomelj

Ladislav LESAR, novinar in pesnik, Ljubljana

Lidija MARKELJ, univ. dipl. novinarka, Novo mesto

Milan MARKELJ, novinar, urednik, pesnik in pisatelj, Novo mesto

Ivanka MESTNIK, predmetna učiteljica, pisateljica, Novo mesto

Joža MIKLIČ, univ. dipl. ekonomistka, svetovalka, generalistka, Novo mesto

Mateja PANJAN, študentka, Črnomelj

Stane PEČEK, glasbenik, Mokronog

Zdenko PEREC, strojni tehnik, Leskovec pri Krškem

Felicijan Jože PEVEC, frančiškan, Novo mesto

Helena ROŽMAN, prof. zgodovine in univ. dipl. etnologinja, Galerija Božidarja Jakca Kostanjevica na Krki, Brežice

Mitja SIMIČ, univ. dipl. inž. krajinske arhitekture, konservatorski svetovalec na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Novo mesto, Novo mesto

Anamarija STIBILJ ŠAJN, univ. dipl. umentostna zgodovinarica in likovna kritičarka, Logatec

Marica ŠKORJANEC, prof. slovenskega jezika, Ljubljana

Davorin VUGA, univ. dipl. arheolog, konservatorski svetovalec, višji svetovalec II, Ministrstvo za kulturo, Direktorat za kulturno dediščino, Ljubljana

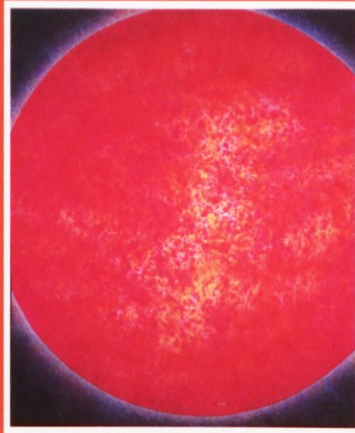
82
RAST 2005

200701985,5

COBISS ©

KNJŽNICA M. JARCA
Domaženski oddeljek

RAST – OKTOBER 2005

MESTNA OBČINA NOVO MESTO